

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF KYRGHYZ REPUBLIC
NATIONAL CENTRE OF MANAS STUDIES AND ARTISTIC CULTURE
THE «MEERIM» INTERNATIONAL CHARITABLE FOUNDATION FOR SUPPORT
OF CHILDHOOD AND MATERNITY

ESHIMKUL AND ZUURA

KULBAARAM AND ASAN

NURKAN

JANTAI

THE 17-TH VOLUME OF
«EL ADABIATY» (PEOPLE'S LITERATURE) SERIES

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

АЙТМАТОВ Ч. Т. – башкы редактор
АКАЕВА М. Д.

АКМАТАЛИЕВ А. А. – башкы редактордун орун басары

БОЛЖУРОВА И. С.
ИШИМКАНОВ К. К.
ЖАЙНАКОВА А. Ж.
КАКЕЕВ А. Ч.
КАРЫПКУЛОВ А. К.
КЕБЕКОВА Б. К.
КЫРБАШЕВ К. К.
МУСАЕВ С. М.
ШАРШЕНАЛИЕВ Ө. Д.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК
ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

МАНАСТААНУУ ЖАНА КӨРКӨМ МАДАНИЯТТЫН
УЛУТТУК БОРБОРУ

ЭЛ АРАЛЫК «МЭЭРИМ» КАЙРЫМДУУЛУК
ФОНДУСУ

**ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА
КУЛБААРАМ МЕНЕН АСАН
НУРКАН
ЖАНТАЙ**

“ЭЛ АДАБИЯТЫ” СЕРИЯСЫНЫН 17-тому

КРУИАсынын корреспондент-мүчөсү,
филология илимдеринин доктору, профессор
АБДЫЛДАЖАН АКМАТАЛИЕВДИН
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр жана баш сөзүн жазгандар:

*А. ЖАКЫПБЕКОВА,
С. ЕГИМБАЕВА,
Н. ӨМҮРЗАКОВА,
А. КАДЫРМАМБЕТОВА*

ББК 82.3 (2Ки)

Э— 98

Э—98 **«Эшимкул менен Зуура», «Күлбаарам менен Асан», «Нуркан», «Жантай»:
Эпостор** / А. Акматалиевдин жалпы ред. астында: Баш сөзүн жаз.
ж-а түз. А. Жакыпбекова, С. Егимбаева, Н. Өмүрзакова, А. Кадырмамбетова;
Кырг. Улут. И. А. ж. б. — Б.: «Шам», 2002. — 376 б.— («Эл адабияты»).

ISBN 9967-10-072-9

Бул томдукта мурда жарык көрө элек кол жазмалар
фондусундагы элдик дастандар топтолгон.
Аларда окуя негизинен баласыздык, сүйүү, достук
сыяктуу турмуштук көрүнүштөрдүн айланасында
өнүктүрүлөт.

*Басмага Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук
борборунун Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынган.*

Р е ц е н з е н т т е р: филология илимдеринин кандидаттары К. КЫРБАШЕВ, М. МУКАСОВ

Э $\frac{4702300500}{M 455(11)-2002}$ 233-2002

ББК 82.3 (2Ки)

ISBN 9967-10-072-9

© Манастаануу жана көркөм маданияттын
улуттук борбору.

© Эл аралык «Мээрим» кайрымдуулук фондусу.

© «Шам» басмасы, 2002.

ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА (БАШ СӨЗ)

Кол алдыңыздардагы бул чыгарма элибизде айтылып келген баатырдык жомоктордон. Бул жомоктун бир гана варианты латын арибинде кол жазмалар фондунда сакталып турат. Жомокту ырга айландырып айткан жана жазган Норузбаев Жумагул. «Эшимкул менен Зуура» жомогу 1939-жылы Кыргыз филармониясынын хор кружогунда окуп жүргөндө жазылгандыгы тууралуу кол жазмалар фондунда маалымат бар.

Бул жомокто айтылуу Кармыш аттуу байдын Эшимкул жана Көчөрбай деген эки баласы болот. Улуу баласы Эшимкулга Кармыш бай өз колу менен аял алып берип бөлүп, кичүү баласы Көчөрбайга мал-мүлкүн берет. Карылыгы жетип Кармыш өлгөн соң, Көчөрбай калкына кадырлуу бай болот. Ал үч аял алат, үч аялдан алты балалуу болду. Ал эми агасы Эшимкул же турмуштан жарыбады, же маңдайы жарылып бала сүйбөдү. Эшимкул аялы экөө бул жалганда жараткан бала бербесе да, бир тууганым Көчөрбайдын баласын алып, эркелетип багалы деп чечишти. Алдына келген агасы менен жеңесине Көчөрбай бала эмес, көңүл калтырарлык сөздөрдү айтып кууп чыкты. Бир туугандын кордугуна чыдабай Эшимкул менен Зуура бала үчүн жер кезип кетишти.

Зуура менен Эшимкул бир топ күндүк жол жүрүп бир эшенге кезигишти. Бала көрөбүз деген үмүт менен эшендин кызматын кылып, карыптар жүдөп болушту. Эшенден эп болбогон соң карыптар андан чыгышып, бир олуяга кезигишти. Олуянын отун жагып, күлүн чыгарышып, көп кордук тартышты. Эшимкул ачуусуна чыдабай, олуяга сүйлөйм деп сүйрөлүп көчөдө калышты. Ушул маалда эшек минген бир дарыгер келип, муңдуулардын жайын билип, үйүнө алып барды. Дарыгер чөптөн дары жасап, Эшимкул менен Зуураны жакшы карады. Зуура бала көтөрдү. Эшимкулдун баласы айтымдуу баатыр чыкты.

Алтын көкүл жаш Айдар он алтыга чыгып, урушарга жоо, урунарга тоо таппай жүргөндө бир карыя жолугуп, эл кыдырып жүрүп Темиркан аттуу кандын алты күндө бир адамдын канын ичкен кан ичме Карач аттуу баласы, он эки пут эт жеген дөөсү бар экендиги, бул экөөнү жеңген баатырга Арууке деген сулуусун берерин айтып берди. Алтын көкүл Темиркандын шаарын көздөй жөнөп кетти. Эр Көкүл тогуз жолдун тоомунан, көк өзөндүн боюнан кан ичме Карачка жолугуп, алты күнү урушуп, аны жеңип алып, Карачтын Суркоен аттуу тулпарын минип, жарагын алып, шаарды көздөй жөнөп калат. Жомок Эр Көкүлдүн дөөнү өлтүрүп, Темиркандын кызы Аруукеге үйлөнүп айылына кайтып келиши менен аяктайт. Дөө дайыма жомоктордо караңгылыкты, адамдарга коркунуч туудуруучу алп күчтөрдү алып жүрөт. Баатырдын дөө менен кармашып, элди азаттыкка чыгаруусу бул салттуу сюжет. Ошондой эле жомоктун жакшы менен жаманды, ак менен караны, алдуу менен алсызды айра билип, ак ийилет жана сынбайт деген маанини ачып берүүсүндө эле.

Жомок көлөмдүү, сюжети жөнөкөй, көркөмдүк жагынан кынтыксыз деп айтууга мүмкүн эмес. Ошондой болсо да окурмандардын жана изилдөөчүлөрдүн назарына сунуш этүүгө татыктуу экендиги талашсыз.

*АИДА ЖАКЫПБЕКОВА,
илимий кызматкер*

ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА

Эски убакта кыргыз элинин көп жашаган карыялары кызыктуу жомокторду айтышчу эле. Жомок болуп айтылып келген Кармыш деген атактуу бай болгон. Эшимкул, Көчөрбай деген эки баласы болгон, улуу баласы Эшимкулга Кармыш колу менен Зуура деген аял алып берди. Энчисине эч нерсе бербей ую менен гана бөлүп жиберди. Эшимкулдун дүнүйөсү жок турмуштан начар болду. Карылыгы жетип Кармыш өлдү. Атанын мүлкүн Көчөрбай басып калды. Көчөрбай үч аял алды, үч аялдан алты бала болду. Көчөрбай калкына кадырлуу бай болду. Эшимкулда бала турмак, мал да жок. Аялы Зуура төрөбөйт, бала үчүн сары оору болду. Айласы кетип Көчөрбайдын бир баласын сурайлык деп арман кылып барышты. Көчөрбай бала бермек турмак бир далай жаман сөздөр айтты. Сөзгө чыдабай Эшимкул, Зуура тентип кетти. Зуура бир бала төрөдү, бала айтымдуу баатыр чыкты. Ушулардын тарыхын ырга айландыруучу Норузбаев Жумагул.

Баштайын сөздүн казалын,
Баланын тарттым азабын.
Мындан аркы өмүрдү,
Билбеймин канча жашарым.
Жолдошум Зуура жүрсөңчү,
Кыдыралык кыйналып,
Бала берчи мазарын.
Картайганча биз астык,
Көрүнгөндүн казанын.
Ортодо ойноо бала жок,
Өтөбүзбү жалгандан.
Балалуу эл той кылат,
Менин баладан багым байланган.
Эл ичинде барбы экен,
Мен сыяктуу зарланган.
Өзүмдөн кичүү иниме,
Оокат үчүн жалдангам.
Талыкпай кызмат кылсам да,
Алымды сурап бошотпойт.
Кайырсыз болгон туугандын,
Капканына кармалгам.
Көчөрбай билбейт жайымды,
Акыраңдап көп тилдейт,
Акыреттик жарымды.
Кедей да болсом Көчөрбай,
Талаштымбы малыңды.
Сураган жокмун жадатып,
Оокат кылып жатамын,
Колумдагы барымды.
Ойлосом перзент кетирет,
Картайганда алымды.
Көчөрбай иним кулак сал,
Агаңдын айткан сөзүнө.
Жокчулук кайгы кетирди,
Куур тон кийдим этиме.
Баралбаймын жакындап,
Жыйылган элдин четине.

Бирге тууган уялаш,
Картайганда агаңы,
Алсаң боло элиңе.
Тууганың бай деп эл айтат,
Көчөрбай иним сени айтат.
Биз бир тууган болбосок,
Бириктирип неге айтат.
Малың жатат чыбырда,
Бир тууганбыз чынында.
Мал турсун менде бала жок,
Көргөн күнүм кыйын да.
Балалуу элден бир нуска,
Тарых калат турбайбы,
Өткөн сайын кылымда.
Кайгы тарттым бала үчүн,
Алганым Зуура төрөбөйт,
Душманым жүрөт кырымда.
Кемидим бала жөнүнөн,
Кейиш тартып мен жүрүп,
Адаштым акыл сөзүмөн.
Кыйналып жүрүп бала үчүн,
Кызылы качкан өңүмөн.
Бала деп белим бөксөрдү,
Чыгаралбайм көңүлдөн.
Душманым жүрөт табалап,
Мен жүрөмүн Көчөрбай,
Тууган деп сени сагалап.
Баланын жогу өрт экен,
От болуп күйөт жүрөгүм.
Ичиме кесел аралап,
Алганым Зуура муңайып,
Көзүнөн жаштуу кан агат.
Картайды кайран өмүрүм,
Капалык ичке камалат.
Үйүмө чыдап олтурбайм,
Бир туяктын зарпынан,
Жыйылган элге кошулбайм.
Чынында бала кеселим,
Кол менен жасап алууга,
Таппадым эч бир эсебин.
Көрүнбөсө бир перзент,
Көй капка тентип кетерим.
Бербесе мейли көп малын,
Баланы зарлап сурадым.
Кара сакал ак болуп,
Картайып калган убагым.
Эзелтен бала болбосо,
Эңгиреп жүрүп куурадым.
Баланын кайгы зары үчүн,
Билбеймин элге турарым.
Шек билинбейт кантейин,

Акыреттик Зууранын.
Минтип жүрүп өткөнчө,
Бөлүнүп элден чыгайын.
Бу жалганда көрбөдүм,
Бир перзенттин убайын.
Баланы кандай аядың,
Унутуп мени кудайым.
Жараткан жалгыз көрбөдүң,
Эрмек кылар бала жок,
Мен сыяктуу шордууда,
Баладан башка санаа жок.
Көрдүм азап көрдүм,
Жокчулуктан чала жок.
Сен Көчөрбай инимсиң,
Менде кайрыларга канат жок.
Туугандыкты ойлосоң,
Ишене турган биримсиң.
Алганым Зуура буркурайт,
Уялашым Көчөрбай,
Кантип чыдап жүрүсүң.
Мен бир карып чал болдум,
Муунум бошоп кубат жок,
Бир балага зар болдум.
Каргадай жалгыз бала үчүн,
Каңгырап башым дал болдум.
Өрттөнөт өзөк от болуп,
Бир баланын зары үчүн,
Жүрөккө кызыл чок болуп.
Тууганымдан сөз уксам,
Тургум келбейт токтолуп.
Аманат жалган дүйнөдө,
Азапка туулган жан болдум.
Көк мээ торпок кептенип,
Ырысым тайкы чал болдум.
Алдейлеп сүйөр бала жок,
Калтырап башым маң болдум.
Алганым Зуура бала үчүн,
Амалсыз жүрөт зарыгып.
Наар сызбай үйүнөн,
Бала деп жүрөт буркурап.
Мен жүрөмүн ойлонуп,
Дубана болуп кетсем деп,
Бала үчүн чындап чыркырап.
Акыл айтсам болбоду,
Мазар издеп түнөйм деп.
Жер суунун баарын кыдырып,
Олуясын билем деп.
Күндө үч убак үшкүрүп,
Кетели деп жулкунат.
Көчөрбай иним, кулак сал,
Менин айткан сөзүмдү,

Сенден башка ким кылат.
Санаа менен саргайып,
Ичиме толду убайым.
Алганым Зуура кулак сал,
Акыреттик жубайым.
Эп көрсөң менин сөзүмдү,
Алганым акыл салайын.
Экөөбүз бирдей кор болдук,
Тил алсаң бир иш табайын.
Чыгарар бекен Көчөрбай,
Камалып жаткан күйүттү.
Деп үшүнтүп Эшимкул,
Үйүндө акыл ойлоду.
Көчөрбай деп көп айтып,
Армандуу болгон Зуураны,
Тынчтыгына койбоду.
Бир баласын алам деп,
Пикир ойлоп болбоду.
Барсак берет баласын,
Бир сапар сыйлап Көчөрбай,
Мен сыяктуу агасын.
Колунда бар алты уул,
Бирин кантип аясын.
Жайыбызды биз айтып,
Бүгүн барсак жалдырап,
Бир баласын аласың.
Канча айткан менен бир тууган,
Кантип куру каласың.
Макулбу, Зуура, макулбу,
Көрөлү барып чамасын.
Ээрчишип барып отурсак,
Сүйбөсө бирден качырап,
Жакындатпай арасын.
Деп Эшимкул үйүндө,
Эки көзүн жаштады.
Көчөрбайга бара элек,
Зуурага айтып жатканы.
Көчөрбай деп көп айтып,
Көрелекте мактады.
Убайым сыйбай ичине,
Эшимкул менен Зуураны,
Кара түтүн каптады.
Бала кезде жүргөнүн,
Далбастап айтып жатканы.
Баладан көзү катканы,
Жатындаш болуп бир тууган.
Көйнөк кийсе бир кийген,
Көпөлөк кууса бир кууган.
Талашып эмчек эмгенбиз,
Урматташып, сыйлашып,
Ушул чакка келгенбиз.

Тай кунан минип жарышып,
Күрөшүп ойноп алышып,
Кадырыбыз калган жок,
Сураганды беришип.
Өзүмдөн кичүү Көчөрбай,
Бирге тууган агайын.
Канча айткан менен кыйбастыр,
Көчөрбайга барайын.
Акылдашып сыр чечип,
Арзымды айтып турайын.
Макул көрсө сөзүмдү,
Бешиктеги баласын
Берер бекен сурайын.
Алдынан барып өтүнүп,
Туугандын жообун угайын.
Кетер бекен ичимен,
Камалып жаткан убайым.
Берсе жыттап жүрөлү,
Көчөрбайдай инимдин
Туугандыгын билели.
Кандай болуп жүрекен,
Тууганымдын тилеги.
Зуура кандай бул сөзүм,
Өзүңө макул келеби.
Аял да болсоң акыл айт,
Сөзүңдүн тиер кереги.
Көңүлүмдү калтырбай,
Барсам бала береби.
Туугандыгын көрөлү,
Кара мүртөз неменин.
Баланы бизге берүүгө,
Колунан анын келеби.
Асырап ал деп бербестен,
Кор кылды сендей жеңени.
Анда Зуура кеп айтат,
Аа күйүттүү, деп айтат.
Жүрөгүм күйүп муң болду,
Бир перзенттин айынан,
Кызылым качып сур болду.
Билбеймин иниң кантерин,
Жумшаганы кул болду.
Акылы болсо билбейби,
Акырыбыз бул болду.
Өтүп бара жатыры,
Убайым менен өмүрүм.
Иниңди бала берет деп,
Ишенбейт менин көңүлүм.
Ажалым жетсе жалгандан,
Тынч эле менин өлүмүм.
Барамын десең барып кел,

Баласын берсе алып кел.
Арманда болбой ошонун,
Сөзүн угуп канып кел.
Уялаш кичүү иниңе,
Акыл сөзүң айтып кел.
Баласын иниң бербесе,
Томсоруп байкуш кайтып кел.
Өзүңдөн бала болбосо,
Бала болор дейсиңби.
Башыңа түшсө жамандык,
Кара болор дейсиңби.
Азап тарттык бала үчүн,
Айткан чолок акылга.
Туура сүйлөп кебиңди,
Тууганыңа жакында.
Өзүмдөн кичүү келиним,
Пейили тар жан эле.
Жараткандан жалдырап,
Сураганым бар эле.
Катуулугу кайнимдин,
Бир кишиче бар эле.
Берип койсо баласын,
Эрмек кылып жүрөлү.
Жаш булбулдун тилине,
Жарк этип ачык күлөлү.
Эркелетип алдейлеп,
Эриккенде сүйөлү.
Авал баштап жайыңды айт,
Аталаш тууган иниңе,
Көргөн күндүн барын айт.
Оокат кийим дагы жок,
Ушулардын баарысын,
Унутпай ойго алып айт.
Баладан күйдү жүрөгүм,
Кайсы арманым айтайын.
Болбоду кабыл тилегим,
Олдо жалган дүнүйө,
Саргайды менин иреңим.
Арылбайт башым армандан,
Бар бекен мендей зарланган.
Бир перзентти көрө албай,
Өтөмүнбү жалгандан.
Алган жарым курбалым,
Бу жалганда болбоду
Баласыз көргөн жыргалың.
Жаныма батып жашытты,
Туугандан бала сурайм деп,
Муңданып айтып турганың.
Алсаң кудай алсаңчы,
Мынча неге кыйнадың.
Турбайт экен бир жерге,

Баласы жоктун санаасы.
Жаман экен мендейге,
Өлүмдүн алыс арасы.
Же кудайдын жетпейби,
Мен сыяктуу муңдууга
Бир каргадай баласы.
Жүр, Көчөрбай иниңе,
Кантип болбой коёюн,
Курдашым сенин тилиңе.
Мен да кошо барайын,
Бай кайнимдин үйүнө.
Берсе жакшы баласын,
Бербей койсо мен шордуу,
Кантип жетем үйүмө.
Кантели, кайрат кылалы,
Үмүт кылган туугандан
Өзүнөн жооп угалы.
Бармайынча таркабас,
Эшимкулдун кумары.
Акылы болсо ал кайним,
Бизге окшогон шордууга
Ушундай иш кылабы.
Үйүнөн чыкты экөбү,
Көчөрбайды бет алып.
Кыраакы Зуура кыйналып,
Чыдабай туйлайт жүрөгү.
Жүр баралык, баралык,
Баласын берсе алалык.
Көргөн күндү биз айтып,
Тууганга акыл салалык.
Ушул жашка келгенче
Кудай бала берет деп,
Кур талааны карадык.
Түңүлдүк перзент баладан,
Убайым кетпейт санааман.
Айыкпады сары оору,
Бала үчүн болгон жарадан.
Өтүп кетти өмүрүм,
Сыздап жүрүп далайдан.
Жүр, Эшимкул туугандын,
Барып сөзүн угалык.
Кыйышпас тууган эмеспи,
Барганыбыз ылайык.
Көп өмүрдү өткөзбөй,
Бир өтөлүк суранып.
Ачылар бекен көңүлүм,
Ал кайнимен кубанып.
Жалындуу кызыл өрт болуп,
Үйүнөн чыкты муңайып.
Ээрчишип келди карыптар,

Санаасы турбай бир жерге.
Туралбайт адам жанына,
Бир перзент деп күйгөндө.
Көзүнүн төктү жаштарын,
Көчөрбайдын үйүнө.
Эшик ачып киргенде,
Агасы келди камыгып,
Тууганым деп сүйгөндө.
Акылман Зуура көз сала,
Кайнисинин түрүнө.
Кыраакы Зуура байкады,
Эңсеп келген тууганды.
Көнбөй турган окшоду,
Эшимкулдун тилине.
Эшимкул карып сүйлөдү,
Калкына маалим эмеспи,
Перзент үчүн күйгөнү.
Карыптын көөнү караңгы,
Эли билет ушуну,
Бала үчүн зарлап жүргөнүн.
Уялаш иним Көчөрбай,
Ушунча журттун ичинен
Баласыз зарлап өтөмбү ай.
Барбаган жерим калбады,
Бир перзентке жете албай,
Кайран өмүр кор болду.
Баланын кайгы зары үчүн,
Арылбас мээнет шор болду.
Каралап жүрөм өзүңө,
Картайган агаң кор болду.
Кулак сал менин сөзүмө,
Силерди таштап кеталбайм.
Бир каргадай жаш бала,
Карыпка түшкөн ой болду.
Армандуу болуп жалгандан,
Баладан багым байланды.
Амалым жок көтөрөм,
Бешенеге салганды.
Көчөрбай иним уялаш,
Угуп тур айткан арманды,
Сурабайсың жайымды.
Жайы-кыш көчүп кетебиз,
Билбейсиң менин дайнымды
Уккандар эңсейт уялаш,
Күлдөп жаткан айлыңды.
Тууган элең Көчөрбай,
Сурасаң боло алымды.
Бала үчүн түштү кайгы чок,
Кейитти менин жанымды.
Алдыңызга келгеним,
Сурабайм сенин малыңды.

Күйүттүү болуп жүрөмүн,
Сары оору болду жүрөгүм.
Бир каргадай бала үчүн,
Жалганда жаман жүдөдүм.
Баланын зары кыйнады,
Картайганда жанымы.
Айта берсем түгөнбөйт,
Агаңдын көргөн жабыры.
Бул жалганда болбоду.
Карыптын көрөр жарыгы.
Кайгы менен картайып,
Кетирдим адам санымы.
Көчөрбай үйдө отурат,
Балдары менен баарысы.
Агасы болот Эшимкул,
Ак сакалдуу карысы.
Айыкпай турган кезелдин,
Бир жаш бала дарысы.
Инисине карата,
Эшимкул туруп кеп айтат.
Зуура жеңең экөөбүз,
Сурап келдик балаңы.
Адам деп мени сыйласаң,
Балаңын берип бирөөсүн,
Айыктыр менин жарамы.
Көңүлүмдөн кетиргин,
Көп кейиткен санааны.
Оюңа алсаң болбойбу,
Бир тууган жеңең Зуураны.
Биз таппадык жалганда,
Көкүрөктө муданы.
Картайганда агаңыз,
Баркы болбой куурады.
Картайган агам кантти деп,
Карабайсың кылчайып,
Ушул ишиң туурабы.
Алдыңдагы үч аял,
Акыреттик алганың.
Айтканыңдан чыкпаган,
Ак никелүү жарларың.
Аман болсун деп тилейм,
Колуңдагы балдарың.
Үчөсүнөн алты уул,
Жанган жарык шамдарың.
Азапка түшкөн агаңыз,
Баланын кайгы чок болуп,
Ичимде жүрөт арманым.
Карып кеткен агаңды,
Кайрылып көзүң салбадың.
Көтөрүп баккан атанын,
Сыйласаң боло арбагын.

Үч келиним кулак сал,
Бала үчүн кетти дарманым.
Берсеңер балам тартынбай,
Кандыңар мени сөзүмө.
Колума берсең чыракты,
Кубат кирер өзүмө.
Кимиң берсең аның бер,
Бешикте жаткан баланы.
Капаны тарткан Зууранын,
Ачылсын жаркып кабагы.
Баланын дарты көп өткөн,
Күн тийгизбей багалы.
Айткан сөзгө түшүнбөйт,
Жалганда жаштын жаманы.
Ушул тууган уксаңдар,
Карыптын салган кабары.
Мал менен баштан айрыган,
Азелден бизди кудайым.
Арыбайт го деп ойлойм,
Өлгөнүмчө убайым.
Уялаш тууган кулак сал,
Үч келиним кашымда.
Берсеңер бергин кысканбай,
Алайын багып жашында,
Жөргөлөп басса кубанам.
Маңдай тескей отурду,
Көчөрбайдын аялы.
Алардын түрүн караса,
Бергиси келбейт баланы.
Урушкансып үч келин,
Салыңкы болуп кабагы.
Бербесең да сурайын,
Балтыр бешик баланы.
Анда Зуура ойлонуп,
Үч келинди карады.
Берип койсо келиндер,
Белгилүү ишке жарады.
Телмирип барган Зууранын,
Тарылып турат заманы.
Берсе экен деп баласын,
Ойлонгон мүдө тилеги.
Көңүлү тынч көпкөндөр,
Туугандын жайын билеби.
Зууранын зарлап айтканы,
Көчөрбайга жакпады.
Айланайын жан кайним,
Карыбыңдын сөзүнө.
Кулагыңды сал кайним.
Бир сапарга агаңды,
Көңүлүңө ал кайним.

Биз сыяктуу тууганды,
Картайганда кор кылба
Көзүңүн кырын сал кайним.
Картайып кетти Эшимкул,
Баланын үнүн угалбай.
Басып жүрөт талаалап,
Үйүнө тынчып туралбай.
Ачылбады көңүлүм,
Же кудайым бербеди,
Бул кордуктан көрөкчө
Бербеди маган өлүмү.
Өтүп барат өмүрүм,
Жел куюндай закымдап.
Кеп айтат Зуура келинге:
Айланайын келиндер,
Сөзүн уккун Зууранын.
Карып кеткен Эшимкул,
Каралап келди тууганың.
Бир перзенттин зары үчүн,
Бир жерге тынчып турбадым.
Менин көрөр жыргалым,
Кайна агаң менен экөөбүз,
Алдыңа келдик сыйлагын.
Келиндер сенден түшелек,
Керенелүү жыргалың.
Мойнума салып чоңойтуп,
Баланын көрсөм жыргалын.
Картайып кетти кайна агаң,
Бир баланын айынан.
Күн-түн сурап зарлаган,
Баланын үнүн укпады.
Колумда жок перзентти
Карып кеткен кайна агаң,
Кантейин арман кылабыз.
Кайгырып жүрөк муздады,
Балаң жок деген сөздөн,
Муздап көңүл сыздады.
Колумда жок баласы,
Кубат кылып кармаган.
Кайгы менен картайды,
Баласы жок кайна агаң.
Берсеңер көөдөк баланы,
Бала оокунуп карманам.
Армандуу болуп дүйнөдөн,
Агарып кетти сакалы.
Алдейлеп бала көтөрүп,
Чыгарсам ичтен капаны.
Айланайын келиндер,
Балаңдын бирин бергиле,
Алгыла бизден батаны.
Убайым тартып жүрөмүн,

Кызматың кантип унутам.
Силерден бала тиледим,
Керегиң тийген силердей,
Авысын ажын бүлөнүн.
Кечиктирбей жооп бер,
Чыдабай турат жүрөгүм.

Ошондо ортончу келини жеңесине жооп айтат:

Келипсиң жеңе үйүмө,
Ыраско зарлап жүргөнүң,
Кызыктуу перзент бирине.
Мен деле билем зарыңды,
Ким алат менин тилимди.
Кайниңе барып айтайын,
Жеңе сенин жайыңды.
Түндөтөн бери мен уктум,
Бала үчүн кылган зарыңды?
Ашык болсо бир бала,
Берер элем барымды.
Көп кыйнадың буркурап,
Бир чымындай жаныңды.
Кайниң билбейт кантейин,
Жеңетай сенин жайыңды.
Алганыма барайын,
Барып акыл салайын.
Макул десе күйөөм,
Баламды берип акеме,
Картайып калган кезинде,
Ак батасын алайын,
Деп үшүнтүп ойлоду,
Түшкө жетпей келем деп,
Убадасын болжоду.
Мен кайниңе барайын,
Сиз үчүн кызмат кылайын.
Макул десе алганым,
Жообун угуп келейин.
Балтыр бешик баламды
Жеңетай сизге берейин.
Аял жылып токтобой,
Күйөөсүнө барды эми.
Үйдөн чыга жүгүрүп,
Көчөрбайга жетти эми.
Көкүрөгү күйүгүп,
Алганына карата,
Аялы туруп сүйлөдү.
Катынынын келгенин,
Ал Көчөрбай билбеди.
Көчөрбай, келдим мен сага,
Кулак салгын сен мага.

Бир баланын зары үчүн,
Кайнагам тарткан көп санаа.
Алганым бери келсеңчи,
Менин айткан сөзүмө
Жаман жакшы болсо да,
Кайра жооп берсеңчи.
Атайлап жеңең келиптир,
Бир перзенттин айынан
Бас болуп көөнү чөгүптүр.
Кайнагам байкуш буркурап,
Көзүнүн жашын төгүп тур.
Баланын кайгы зары үчүн,
Жалдырап жаман жашытты,
Муңдуу жеңем зыркырап.
Кайгырдым айткан сөзүңө,
Канду жаш алып көзүнө.
Картайганча агаңыз,
Бир баланын айынан,
Келиптир сурап өзүңө.
Эркелетип ойнотуп,
Мингизем дейт төшүмө.
Беребизби жеңеме
Сурап келген баланы.
Кайгы тартып муңданып,
Кайнагам менен жеңемдин
Салынып турат кабагы.
Жооп бер менин сөзүмө,
Кайнагам жеңем экөбү,
Олтурат үйдө зарылып.
Бир балаңды бергин деп,
Баласыз өтүп дүйнөдөн,
Ушул жашка келдим деп.
Бергин деп акем сурады,
Бешикте жаткан баланы.
Асырап ал деп биз берсек,
Ачылгандай кабагы.
Жооп бер, барып айтайын,
Кандай акыл табалы.
Айтканын айттым өзүңө,
Берсең дагы бербесең,
Түгөндү сөздүн тамамы.
Ачылган жок жалганда
Эшимкулдун кабагы.

Көчөрбай айтат:

Агарган анын агы жок,
Саап ичер малы жок.
Берип койсок кор кылат,
Каргадай жаш баланы.

Мен сүйбөймүн кулак сал,
Ал сыяктуу аганы.
Беремин деп кубантпа,
Жаш булбулдай баланы.
Мен баламды берем деп,
Жакшы киши болбогун.
Өзүм билем алгын деп,
Убада кылып койбогун.
Эгер сөзгө чалынсаң,
Соо калбайсың, оңбойсуң.
Беремин деп мактанып,
Сөз карматып келбегин.
Эшимкулдун колунан,
Алган жокмун эрмегин.
Чын жабышып койбосо,
Калп эле айтам бергин деп,
Сен көнбөгүн, бербегин.
Мен кайрылбайм аларга,
Кол үзүшүп кеткенмин.
Толуп жаткан малайга,
Бала турсун бербеймин,
Чычкак улак аларга.
Аялым келип кеңештиң,
Адырда жаткан малым көп.
Дүнүйөмдүн барында,
Эч кайгыны жебесмин.
Бербей койсом баламды,
Көп болсо элим айыңдар.
Ал сыяктуу тууганга,
Азыр зарыл эмесмин.
Алган жокмун алардын,
Эшимкулдун баласын.
Төкпөй чачпай сөзүмдү,
Акеңе айтып барасың.
Буркурасын, ыйласын,
Өлгөнчө жанын кыйнасын.
Айтып баргын жеңеңе,
Жакындабай жаныма,
Алыс кылсын арасын.

Күйөөсү Көчөрбайдын сөзүн кайра келип жеңесине, кайнагасына айтып турганы:

Кайра келди жүгүрүп,
Көчөрбайдын аялы.
Эшимкул менен Зуурага,
Айтканын айтып салады.
Албай койду тилимди,
Айланайын жеңеке.
Чыгарбады кантейин,
Чер баскан жүрөк кириңди.
Бир тууган деп жүрүпсүң,

Кайрылбаган иниңди.
Кайра мени тилдеди,
Бала берчи тууганың.
Бу жалганда жок экен,
Бала сүйөр жыргалың.
Алдасам да болбоду,
Акылы жок урганың.
Бергин деп айтып асылсам,
Бербеймин дейт баласын.
Картайганда акемдин,
Кайгылуу кылды санасын.
Кайниңдин айткан сөзү ушул:
Алыс кылып жүрсүн дейт,
Жакындатпай арасын.
Айттым жеңе сөзүңдү,
Баштан аяк түшүнтүп.
Какылдабай кеткин деп,
Кагып койду үшүнтүп.
Колубуздан келалбайт,
Бийликсиз андан берүүгө.
Кайниңдин айткан бул сөзүн,
Капалыкты ойлонуп,
Кагылайын жеңеке,
Албагыла көңүлгө.

Иниси Көчөрбай келип, агасы Эшимкулга, жеңеси Зуурага айтып турган сөзү:

Эшимкул ака келипсиң,
Аялыңды эрчитип.
Көргөн азап кордукту,
Көрүнөө айттың жашырбай,
Сырыңды түгөл чечишип.
Жакын тууган агасың,
Жаныңды бекер кыйнаба.
Бала деген кеп эмес,
Азап тартып куураба.
Көзүңө кандуу жаш алып,
Капалык тартып ыйлаба.
Калган жок эч ким жетишип,
Баласыз жалгыз сен эмес,
Бирөөгө бирөө тең эмес.
Акыры өлөт тири адам,
Бул айтканың эп эмес.
Кайрат кылып жан сакта,
Баланын жогу кеп эмес.
Кыйнабагын жаныңды,
Баладан сага пайда жок.
Кейиш тартып көп ойлоп,
Кетирбегин алыңды.
Келипсиң жеңем экөөң,
Картайып кеткен кезинде.

Кулак сал ага сөзүмө,
Бешенеңде жок болсо,
Бала үчүн зарлап эзилбе.
Кайрат кылып жан сакта,
Карууңду кетирбе.
Сен жүрөсүң оюмда,
Чыккан жок менин эсимде.
Бирге тууган уялаш,
Өзүмдөн улуу агасың.
Убайым кайгы санаадан,
Эмине пайда табасың.
Менден сурап келипсиң,
Келиниңдин баласын.
Кеңешейин катынга,
Түнү менен имерип,
Көнөр бекен акылга.
Сиз да айтып көр келинге,
Бар сырыңды жашырба.
Аялым үчөө мен жалгыз,
Бир каргадай баланы,
Келипсиң сурап сен байкуш.
Күндөштүк кылып урушуп,
Бир бирине баш ийбей,
Акмак кылат адамды.
Туш-туш жактан күңүлдөп,
Бузуп коет санаңды.
Айтайын ага сен үчүн,
Келиниңе кеңешип,
Жообун эртең берейин.
Бирөө берсе баласын,
Бербегенде не дейин.
Аялдардын башынан,
Күнүлүгү кетелек.
Баласын сурап келипсиң,
Үчөөнүн акылы
Эчтемеге жетелек.
Бир баланы бердим деп,
Аялдарга айтайын.
Калп эле сырттан төтөлөп,
Бербей койсо баласын.
Аз да болсо көптөй көр,
Алып кеткин Эшимкул,
Бир жылкыны жетелеп.
Көзүңдөн жашың токтобой,
Кыйын кайгы зар экен.
Уялашым Эшимкул,
Азапка бүткөн жан экен.
Аялдарга барайын,
Бирөөнө бергин деп,
Түрүн байкап карайын.
Тил албаса таарынба,

Берип койсо баласын,
Жөнөтөйүн өзүңдү.
Бере турган баласын,
Карып кетти жалганда,
Өмүрүңүз көп өтүп.
Алсын десе берейин,
Бешигине бөлөтүп.
Бербесе мага кейибе,
Жатындаш элең бир тууган,
Капалык алба көөнүңө.
Түшүндүң ага, айтылган,
Сөздөрүмдүн жөнүнө.
Кандыңбы «Ага» кебиме,
Малым жайлайт адырга,
Күңгөй тескей жериме.
Аялым бала бербесе,
Кулундуу бээ берейин.
Келер бекен көңүлүң,
Мурункудай эбине.
Мал деле кубат адамга,
Асырагын бир малды.
Жолугасың каяктан,
Бекер жаткан кенине.
Аялдардын көөнү жок,
Алдейлеген баласын,
Колу менен берүүгө.
Жетелеп кеткин бир жылкы,
Капалык албай көңүлгө.

Эшимкул Көчөрбай инисинин сөзү баланы бербей турган сыяктанды. Агасы Эшимкул инисине таарынып, капа болуп айтып турган сөзү.

Эшимкул анда сүйлөдү,
Бала сурап келгенин,
Иниси жакшы сүйбөдү.
Көчөрбайды былк этпей,
Үч катыны бийледи.
Анда Эшимкул кеп айтат;
Айттым билген сөзүмдү.
Бала деп ыйлап буркурап,
Карыптырдым көзүмдү.
Кайгы менен картайып,
Тырыш кылдым бетимди.
Көчөрбай иним мен билдим,
Бербей турган нээтиңди.
Мен бир карып агаңды,
Албадың балам эсиңе.
Перзент үчүн сандалып,
Агарып сакал картайып,
Өлө турган кезимде.
Өлүп кетсем бир күнү,

Арманда калган бала жок,
Бос турпакты жамынам.
Өлгөн элдин четине,
Сен албасаң ким алат,
Мен карыпты эсине.
Кайырда иниң балаңды
Сураганга бербесең,
Баласыз зарлап өл десең.
Карып калган «агаңды»,
Бир балаңча көрбөсөң.
Иниден кордук көргөнчө,
Тентип жүрүп өлбөсөм.
Көчөрбай сенден түңүлсөм,
Кетейин тентип кыдырып,
Таяк алып колума.
Санаа түшөт саргайтып,
Арылбас менин оюма.
Эртерек угуш сөзүмдү,
Айтсам арман арылбайт.
Мен сыяктуу кургурга,
Зарыктырбай өзүмдү.

Анда Көчөрбай айтат: Эшимкул агама бир жылкы алып кет деп айтсам да болбоду, канчалык жакшы айтсам да билбеди. Мен эми Эшимкулга катуурак айтып кутулайын деп айтып жатканы.

Көтөрүлүп Көчөрбай,
Агасына кеп айтат.
Жалдыраба, жашыба,
Карып калдың деп айтат.
Барган сайын баркылдап,
Ачууланып көп айтат.
Сен Эшимкул агасың,
Сураганда ким берет,
Ардактаган баласын.
Айнып калган экенсиң,
Кудай бала бербесе,
Кайдан перзент табасың.
Ачуума тийбегин,
Адамдын буруп санасын,
Берет деп сурап келдиңби.
Картайган карып байкуш чал,
Сураганда бергендей,
Бекер бала көрдүңбү.
Сенин тапкан балаңы,
Канчалык айтсам билбейсиң,
Мен карызыма бердимби.
Өз алдыңдан таарынып,
Коркутасың сен кимди.
Айтайын ачык угуп тур,

Бербеймин сага баланы.
Алжыган чал асылба,
Баланы берип мен сага,
Көңүлгө салба жарамы.
Көчөрбай бала берет деп,
Албагын эч бир оюңа.
Тил алсаң менин сөзүмө,
Бир жылкыны жетелеп,
Кайра түшкүн жолуңа.
Баладан багың байланган,
Бешенеде шоруңа.
Тил алып байкуш алып кет,
Саап ичер бир малды,
Таарынбай алгын колуңа.
Какшанып болбой сурайсың,
Бир каргадай баламды.
Эшигимди тындырбай,
Күндө келип жадатып,
Акмак кылды адамды.
Сынап жүргөн кишиче,
Тындырбайсың санаамды.
Алыңды билип жумуш кыл,
Ойлонуп байкуш чамаңды.
Акылың болсо Эшимкул,
Айткан сөзүм уктуңбу.
Балам жок деп жабышып,
Апкелет деп чыктыңбы.
Айылдын чети кыя жол,
Атайлап бери түштүңбү.
Алдейлеген баламды,
Ал деп сага бербеймин,
Эшимкул, күдөрүңдү үздүңбү.

Көчөрбай агасына ушундай жаман сөздөрдү айтты. Агасы Эшимкул өмүрүндө укпаган сөздү инисинен угуп, катуу капа болуп, «байкуш чал» деп гана баласы жок деп кемитип айткан сөзүнө муңданып, кайгырып, Эшимкулдун каны кайнап, чыдап туралбай, душман айтпай турган сөздү Көчөрбай айтты деп Эшимкулдун ачуусу келип, көңүлү бузулуп, арман кылып айтып турганы:

Анда Эшимкул ыйлады,
Бала үчүн жанын кыйнады.
Инисинин сөзүнө,
Сабыр кылып турбады.
Көчөрбайдан укканым,
Жүрөгүмө сыйбады.
Ширин экен чымын жан,
Мындан көрү өлсөм деп,
Өлүмгө жанын кыйбады.
Бир жерге турбай санаасы,
Адамдын ою туйлады.
Ошо кезде Эшимкул,

Арманын ичке жыйнады.
Бузулуп турат кандары,
Ичине бычак урганы.
Эшимкул айтты буркурап,
Жараткан мени албадың,
Ичиме батпайт арманым.
Жатындаш менден жакынбы?
Көчөрбай сенин балдарың.
Көз көрүнө турбайбы,
Кайгыны башка салганың.
Бүгүн билдим мен кургур,
Дүнүйө сенин жалганың.
Туугандан уктум жаман кеп,
Уккандар чыдап турбаспы.
Баштагыдан эки эсе,
Көңүлдү кайгы-муң басты,
Кетейин тентип элимден.
Жалынганча Көчөрбай,
Кутказайын мен сенден,
Каңгыраган бир башты.
Көрбөй турган окшодум,
Ойноп турган курдашты.
Балаңды качан алдым деп,
Иниден уктум жаман кеп.
Сандалып тентип кетмекке,
Бурулат менин санаам деп,
Капа кылды кантейин,
Мага окшогон карыпты.
Көрсөтпөдү жараткан,
Эшимкулга жарыкты.
Нечен жыл күтүп карадым,
Төрөйбү деп зайыпты.
Бир перзентти көрө албай,
Кара көзүм карыкты.
Бала үчүн тарттым кайгы чок,
Карып жаным талыкты.
Кудайым бала берет деп,
Өтүп кетти өмүрүм.
Ачылбады жаркырап,
Жалганда менин көңүлүм.
Сөз укканча иниден,
Жакшы эле менин өлүмүм.
Бу жалганда жок экен,
Жакшылык күндү көрүүм.
Көр көкүрөк Көчөрбай,
Айланып берсин башына,
Айыкпаган кезелди ай.
Мен ойлодум элимден,
Бала үчүн тентип кетерди ай.
Сыздаттың мени Көчөрбай,
Малың калсын талаада,

Ээсиз жоого таланып.
Башың түшсүн азапка,
Чыкпас жерге камалып.
Жат кишиче тилдейсиң,
Картайган карып агаңды.
Акырын айтсаң болбойбу,
Бербесең да балаңды.
Капа кылдың куу чал деп,
Чалбарына чалынып,
Зорго жүргөн адамды.
Балаңды албайм, койдум мен.
Тууган деп карап жүрүпмүн,
Акылы жок жаманды.
Жаман айтып сөз менен,
Көрсөттүң мага залалды.
Минтип кордук көргөнчө,
Кетейин көрбөй караңды.
Көрүнө тилдеп агаңды,
Көңүлгө салдың жараны.
Көрүнө азап тартканча,
Кетейин тентип кыдырып,
Кербенчи көрбөй, талааны!
Агарган кезде сакалым,
Ырбаттың менин жарамы.
Артыңда калсын көп малың,
Сен бир сасык битир арамы.
Катуу сөкөт сөз угуп,
Эшимкул турду камыгып.
Сай-сөөгү зыркырап,
Заманасы тарылып.
Кайрат-кубат күч кетип,
Бир перзенттин зарпынан,
Агарды сакал карылык.
Өзүмдөн кичүү иниме,
Бала үчүн келдим жалынып.
Кайгы-муңум чыкпады,
Калың шорум ачылып.
Анда Эшимкул сүйлөдү.
Жүргүн Зуура кетебиз.
Акылы жок туугандын,
Жанына туруп нетебиз.
Пейли жаман арамдын,
Бетин көрбөй безебиз.
Жарыбадык жалганда,
Эзелден бала жокпу дейм,
Же тайкуубу чекебиз.
Эки башпыз бир үйдө,
Алдейлеп сүйөр бала жок.
Айла жоктон жатабыз,
Азапка тууп коюптур,
Алдейлеп баккан апабыз.

Эшимкулга карата
Анда Зуура мындай дейт,
Туугандан уктук куу башты.
Жетелешип экөбү,
Араң турду ордунан.
Бүткөн бою калтырап,
Жаш токтобойт жамгырдай.
Эшимкул менен Зууранын,
Бүткөн бою алсырап.
Акылсыз тууган айттыңа,
Куубаш деп мени тантырап.
Капалуу сөздү укканда,
Эшимкул келди каарына.
Балта менен чапкандай,
Батып кетти жанына.
Кайрылбады кылчайып,
Тигилүү үй жайына.
Токтоналбай муңдуулар,
Бир баланын зарына.
Эшимкул, Зуура экөбү,
Эрчишип чыкты үйүнөн,
Бала үчүн тентип кетмекке.
Капа болуп карыптар,
Инисинин кебине.
Ботодой боздоп буркурап,
Бир баланын кеминен.
Көчөрбай айткан сөздөрү,
Кетпес болду чер болуп,
Карыптардын көөнүнөн.
Баланын кайгы зары үчүн,
Кызылы качкан өңүнөн.
Кытайга тентип кетмекке,
Кыдырып чыкты жеринен.
Күйүттүү Зуура күйдүңа,
Бул дүйнөнүн жалганын,
Ушул бүгүн билдика.
Жүрө бер Зуура, жүрө бер.
Бир баланын айынан,
Бет алган жакка жүрдү а.
Орто жашка чыкканча,
Ак таякты ат кылып,
Картайганча миндим а.
Тарталык бутка чарыкты,
Тарылды биздин күнүбүз.
Унутту бизди жараткан,
Эки бирдей карыпты.
Дубана болуп эрчишип,
Кыдыралык калыкты.
Ини деп жүрүп куурадык,
Көралбай жыргал жарыкты.
Киелик бутка чокойду,

Бу кордуктан көрөкчө,
Кыдыралык токойду.
Биз аспаган калган жок,
Төрт кулактуу казанды.
Кыдыралык кыйналып,
Бала берчү мазарды.
Көчөрбайга көп карап,
Кара көзүм кашайды.
Кордук көрүп кыйналбай,
Эмгек кылып эзилбей,
Адамзаат жашайбы.
Моюнга бото салынып,
Кудайдан бала сурайлы.
Жатындаштан көрбөдүм,
Жакшылыкча убайды.
Көчөрбайга жалынбай,
Эрчишип элди кыдырып,
Бала үчүн эмгек кылалы.
Мындан көрү талаада,
Тентип жүрүп өлөлү.
Бирге тууган иним деп,
Бала үчүн уктум жемени.
Атын уккан мазардын,
Баарын түнөп көрөлү.
Деп айтып байкуш карыптар,
Эртең менен ээрчишип,
Элибизден чыгалы.
Анда Зуура деп айтат,
Кеп айтканда нени айтат,
Эшимкулга карата
Эстеген сөзүн көп айтат.
Кайрылбайт бизге тууган дейт.
Кыдырбасак табылбайт,
Тири адамга жыргал дейт.
Картайганда кор кылды,
Эшимкул менен Зуураны,
Эси жок иниц тууган дейт.
Кыдыралык талааны,
Чын кудайдан сурайлы,
Эңсеп жүргөн баланы.
Ой дүнүйө жалгана,
Биз сыяктуу карыптын,
Ачылар бекен кабагы.
Жаман экен жаш бала,
Көңүлгө салды жараны.
Эшимкул Зуура ээрчишип,
Элинен чыгып жөнөдү.
Күн батыш карай бет алып,
Кайыр сурап каңгырап.
Чарчаса жатып эс алып,
Көрүнгөнгө жалынып,

Ботодой бостойт карыптар
Бир перзентке зарылып.
Күндүз сурайт кайырды,
Түндө көрбөйт айылды.
Түнөдүм мазар талаада,
Бала үчүн тарттым жабырды.
Кийими жок самсаалап,
Караганга таланып,
Калган экен Эшимкул,
Кайгылуу күнгө жаралып.
Үшкүрүп бостойт талаада,
Көзүнөн кара кан агып.
Дубанага түнөдүм,
Эки муңдуу бечара,
Күйүткө күйдү жүрөгү.
Жан сактоо, кийим ойдо жок,
Бир перзент мунун тилеги.
Көчөрбайга жалданып,
Кедейликтен жүдөдү.
Эшимкул айтты телмирип,
Айнанайын дубана,
Биз сыяктуу карыпты,
Азапка салган убара.
Аялым Зуура төрөбөйт,
Аракет кылып дубала.
Отунуңду аламын,
Айнанайын дубана.
Ажалга жумша барамын,
Акыреттик Зууранын
Себебин айтчы олуя,
Баланы кантип табамын.
Кайырчы болуп мен уктум,
Олуя сенин кабарың.

Анда дубананын Эшимкул менен Зуурага айтып турган сөзү:

Кыдырыпсың бечара,
Көп кыйналып талаада.
Кыйналыпсың саргайып,
Убайым жеп санааны.
Менден сурап келипсиң,
Бир каргадай баланы.
Түнөп жүрөт өзүмө,
Аркимдин келип аялы.
Даарат алып жарга түш,
Көрөйүн мен да чамаамы.
Адал таза жуунуп,
Келгиле менин жаныма.
Ишарат болсо кудайдан,
Берейин перзент баланы.
Чындап тилеп көрөйүн,

Төрөбөй жүргөн зайбыңа.
Бейдаарат адам жолобойт,
Жакындап менин айлыма.
Кызматым кылгын талыкпай,
Бала салып берейин,
Аялыңдын кардына.
Эшимкул күттү өкүмүн,
Тазалады кир койбой,
Буту колун өзүнүн.
Кийими жок карыптар,
Кызарып эти көрүнөт.
Төрөп берсе Зуурам деп,
Терметейин бешигин.
Аялым Зуура ичип жүр,
Дубананын кешигин.
Жарым ай күтүп карады,
Ачылгандай көрүндү,
Олуянын арааны.
Эки бирдей бечара,
Тынбай кылат кызматын.
Малайдай кылып жумшады,
Баланын жок кабары.
Жумушуна кызыгат,
Олуянын сыягы.
Тие турган окшоду,
Карыптарга зыяны.
Өтүп барат күндөн күн,
Экөөбүнүн убагы.
Көрүнөө эле көрсөтөт,
Бечарага залалды.
Кутурган итче сүйрөлөп,
Акмак кылат адамды.
Кой олуя албаймын,
Сенин берген балаңды.
Зууранын жаны карайды,
Олуя киши үшүнтүп,
Кор кишини сабайбы.
Эриккенде жулмалап,
Тынчытпады жанымды.
Кетирди го олуяң,
Араң жүргөн алымды.
Жараткан кудай укпады,
Жалынып айткан зарымды.
Ачылбады кабагым,
Арманым көп кантейин,
Бала үчүн тарттым жабырды.
Кийим жок бүтүн киерге,
Кетирдиң беттен арымды.
Сурап жүрөм жалдырап,
Эл кыдырып кайырды.
Зуура менен Эшимкул,

Көңүлү жаркып ачылбай.
Көп өмүрүн өткөрдай,
Эки муңдуу эшикте,
Эзилип ыйлап турганда,
Бир карыя кезикти.

Анда туура сөздүү карыянын Эшимкул менен Зуурага айтып турган сөзү:

Э карыптар бечера,
Эзилип ыйлап турасың.
Көлдөп аккан жашыңа,
Бетиңерди жубасың.
Алдамчынын айлынан,
Эмне сурап турасың.
Түрүңөргө карасам,
Кейигендей жаныңар,
Кеткенсип турат алыңар.
Бар болсо керек карыптар,
Көкүрөктө зарыңар.
Бетиңерде такыр жок,
Адамга окшоп жаныңар.
Эки бирдей бечера
Кийимиң жаман, суруң жок.
Күйүт тарткан эмедей,
Күзгүдөй бетте нуруң жок.
Келгендирсиң карыптар,
Алдамчынын өзүнө.
Киргендирсиң экөөң,
Алдап айткан сөзүнө.
Чын олуя экен деп,
Ишенбегин бузуктун,
Имерип айткан кебине.
Тил алсаң байкуш кайра кет,
Киндик кесип кир жууган,
Ата конуш жериңе.
Сендейлердин далайын,
Алдап кызмат кылдырган.
Төрөбөгөн аялды
Камчы менен сабалап,
Акылынан тандырган.
Кошулуп келген күйөсүн,
От жагып отун алдырган.
Алдамчы бузук дубана,
Алыңарды кетирип,
Анык бала берем деп,
Кылган экен убара.
Тил алсаң балдар ойлонуп,
Дубанага күбөчү,
Жумушуңар кандайча.
Уялбай балам экөөң,
Бар сырыңды сүйлөчү.

Карыяга карата Зууранын айтканы:

Айланайын карыя,
Кулак сал менин зарыма.
Ойлонуп басып келдиңиз,
Боздоп турсам жаныма.
Чыдай албай тентидим,
Бир перзенттин зарына.
Бала берет деген соң,
Келип тургам каралап,
Олуянын айлына.
Бала түгүл тыным жок,
Бир тынымдай жаныма.
Кылдырып коет жумушун,
Каруусу кеткен чалыма.
Милдет кылып курутту,
Олуя сүйлөйт аркандай.
Жылдыка салып алгандай,
Ачылды жаман арааны,
Таң ашып калган тайгандай.
Айланайын ак сакал,
Дубананы байкасам,
Орунсуз сөздү көп айтат,
Кудайдан белет алгандай.
Дүйнө десе токтобой,
Түн ичинде баргандай.
Олуя жакшы көрөбү,
Айланайын аксакал,
Элден алдап алгандай.
Айта берет тим эле,
Оруну жок жалгандай.
Күнүгө турам үйүндө,
Кылып жатат канча жан,
Тынчтыгы жок биринде.
Тырмактай жок касиет,
Олуянын тилинде.
Мындай болсо олуя,
Пайда таппайт түбүндө.
Олуя жалган сүйлөйбү,
Бечара келсе үйүнө,
Тынчтпай жанын сүйрөйбү.
Куру келген адамды.
Олуя киши тилдейби.
Урбай сокбой караса,
Же кудайы билбейби.
Ырас болсо шарыят,
Олуя отко күйбөйбү.
Элден экен оокаты,
Тозокко булар кирбейби.
Элдин жесе акысын,

Же кудай буга тийбейби.
Карып мизкин жетимди.
Олуя деген кыйнайбы.
Жайы кышы оокаты,
Элден болот турбайбы.
Жалган сөздү жалданып,
Элдин баарын булгайбы.
Ырас болсо шарыят,
Олуяны текшерип,
Кылган ишин сурайбы.
Айланайын аксакал,
Бир баланын зарпынан,
Ушул менин арманым.
Кошкон жокмун бул сөзгө,
Аралатып жалганын.
Табамын издеп каяктан,
Кудайдын берер балдарын.
Билсеңиз аке таап бер,
Кеселимдин айыгарын.
Анда аксакал карыя,
Туура сөздү сүйлөдү.
Карыптарга боору ачып,
Анын да көөнү зилдеди.
Эки бирдей каруум,
Азап тарткан арыгым.
Болгон эмес турбайбы,
Көрө турган жарыгым.
Олуяга сыйынба,
Баласы жок адамдын,
Көргөн күнү кыйын да.
Олуя эмес алдамчы,
Бүткүл сөзү жалганчы.
Буга окшогон нысапсыз,
Болгон эмес кылымда.
Бей бечера карыптын,
Жанын соргон чынында.
Аялдардын майын жеп,
Болуп жүргөн сыйында.
Тилалсаң байкуш карыптар,
Турбагын мунун жанына.
Жар салам деп сүйрөлүп,
Зыян кылат жаныңа.
Ойлонсоң балдар сөзүмдү,
Олуядан кеткиле.
Мындан ары беш күндүк,
Касиеттүү бакшы бар,
Кечикпей ага жеткиле.
Айтпаймын сөздүн калганын,
Адамзаат көтөрөт,
Бешенеге салганын.

Барып жатат көп адам,
Көргөн жокмун мен өзүм
Алып келген балдарын.
Ушул менин билгеним,
Жаныма батты Эшимкул.
Алганың Зуура буркурайт,
Кайгы тартып жүргөнүң.
Баланын зары кыйынго,
Мен да сендей күйгөнмүн.
Бешенеңер ачылсын,
Кетсин муңдуу кирлериң.
Эшимкул Зуура кеңешти,
Аксакалдын айтканы,
Анык акыл эмеспи.
Кыдырып жанды кыйнадык,
Бир перзенттин айынан,
Күйдүк, быштык, ыйладык.
Кудай бала берет деп,
Алыбыз кетип куурадык.
Бакшысына баралы,
Бала берсе алалы.
Оо кудай, кандай ачпадың,
Муңдуу болгон санааны.
Бир каргадай бала сен,
Көңүлгө салдың караны.
Өттүңа! Өмүр арманда,
Баланын жок кабары.
Биз баралык эшенге,
Болор бекен бир себеп,
Айыкпаган кезелге.
Камыналык Эшимкул,
Эшенге эрте жетерге.
Ушунча тартып азапты,
Убара болдук бекерге.
Эшимкул Зуура ээрчишип.
Олуяга келишти.
Арзын айтып жалдырап,
Алдына ыйлап отуруп,
Перзентке зар болдума.
Үйүңүзгө мен келип,
Бир жарым ай кондума.
Эчтемеден кабар жок,
Мен балаңа тойдума.
Ыкылас кылдым түнөдүм,
Болбоду кабыл тилегим.
Эч болбосо түшүмө,
Көрсөтпөдүң кантейин,
Балдарыңдын бирөөн.
Батаңды бер олуя,
Түнөдүм да жүдөдүм.

Ушул кезде отгон курч,
Убайымда жүрөмүн.
Сар ооруга жолуктум,
Бала үчүн күйдү жүрөгүм.
Ыраазымын олуя,
Калбайын жолдон жүрөйүн.
Анда олуя мындай дейт:
Эки карып сен келдиң.
Эч болбосо экөөң,
Жети нан жолдук кылбайт деп.
Жолдук кылса эм түшөт,
Бабединге атайбыз.
Анан барып эм түшүп,
Иш оңолуп жашайбыз.
Куру келип тилейсиң,
Бекер жатып жүдөйсүң.
Бекер бала каякта,
Аракет кылып жатырмын,
Пайданы неге билбейсиң.
Мен бербеймин дубамды,
Кылган жоксуң экөөбүң,
Оюмдагы мударды.
Бизге окшогон адамдан,
Кур келип бала сурайбы.
Ооруларды олуя,
Бекеринче эмдейби.
Сыйынган адам жолдугун,
Өзү эле билип бербейби.
Эч болбосо бир кадак,
Набатка алың келбейби.
Анда Зуура сүйлөдү,
Олуя жайды билбеди.
Олуянын айтканын,
Муңдуу Зуура сүйбөдү.
Олуя оокат сурайсың,
Жатып алып жалгаяды,
Жоктон таап курайсың.
Алдап оокат жегенге,
Алдамчылар кумарсың.
Албаймын сенин балаңы,
Ачылып кеткен турбайбы,
Олуянын араны.
Сенден кантип ачылсын,
Кайгылуунун кабагы.
Дүнүйө берген болобу,
Олуянын адамы.
Байланган экен баладан,
Мен карыптын таалайы.
Айланайын кудай ай,
Куураттың менин жанымды.
Бир перзенттен байладың,

Өмүрү ачпай багымы.
Кетирер бекен жалганда,
Бала үчүн түшкөн тагымды.
Укпады кудай кантейин,
Менин кылган зарымды.
Өтүп кетти муң менен,
Өмүрүмдүн жарымы.
Жүр Эшимкул кетебиз,
Олуядан безебиз.
Аксакал айткан эшенге,
Эл кыдырып жетебиз.
Ал эшенге баралы,
Угулуп жаткан турбайбы,
Далай жерге кабары.
Айтпадыбы маанисин,
Аксакал чал жанагы,
Аныда барып көрөлү.
Кайсы түрдө болду кен,
Ал адамдын өнөрү.
Табылар бекен ал жерден,
Бизге берер бөбөгү.
Жол экен беш күн арасы,
Бар бекен ошол эшендин,
Бизге берер баласы.
Кандай кылсам айыгат,
Көкүрөктүн жарасы.
Келер бекен эшендин,
Берүүгө бала чамасы.
Ачкалыктан курудук,
Бир перзентти табалбай,
Элсизде жүрүп курудук.
Элден кеттик адашып,
Калыппыз зарга туулуп.
Кеч кирген жерге конобуз,
Күндүз жолдо болобуз.
Жалаң айлак, жалаң баш,
Бул кордукту көңүлдөн,
Кайсы күнү жоебуз.
Үйүбүз калды адам жок,
Өлүп кетсек Эшимкул,
Атам деп ыйлар балаң жок.
Талаада жүрбүз каңгырап,
Же баладан кабар жок.
Ташыркады таманым,
Жол жүрүүгө чама жок.
А Эшимкул көрдүңа.
Амалсыздан адашып,
Жокчулукка көндүңа.
Табылбаса бир перзент,
Тентип жүрүп өлдүңа.

Көп өмүрдү өткөзүп,
Убайымга бердика.
Көрбөгөн жерди кыдырып,
Күйүт менен келдика.
Ой Эшимкул карыбым,
Кубаты жок арыгым.
Болбоду го жалганда,
Көрө турган жарыгың.
Өрттөнөт ичим чок болуп,
Перзент үчүн сандалып,
Кетти менин карубум.
Далайдан өмүр өткөздүк,
Билбедим бала дайынын.
Кетирдик го жалгандан,
Кенен бала бир сүйбөй,
Керектүү жаштын жарымын.
Кайрат кылып баралык,
Кабарын уккан эшенге.
Биз жолуктук жалганда,
Айыкпаган кеселди.
Көрсөтөлүк биз барып,
Эшен деген көсөмгө.
Кыдырып элди жолуктук,
Олуя деген неченге.
Эки муңдуу ээрчишип,
Кайраттанып жүрүштү.
Каргадай бала табалбай,
Кайгыга салган бул ишти.
Чарчаган жерге токтошуп,
Бир бирине күйүштү.
Таманынан кан агып,
Калыптыр муңга жаралып.
Мейли бакшы эшендир,
Бала үчүн ага баралык.
Бир перзентти көралбай,
Карыптар тартты бул ишти.
Кайыр сурап жалдырап,
Ачкалыктан алсырап.
Келе жатат экөбү,
Ар кимден тиштем нан сурап.
Үстүндө кетмен турпак жок,
Кийими жок калтырап.
Бара жатат карыптар,
Бирин бири жетелеп.
Көрүнгөндөн жол сурап,
Эшендин айлын төтөлөп,
Беш күнү тынбай жол жүрдү.
Жармач болгон байкуштар,
Жарымына жетелек.
Баскан менен кубат жок,
Кайыр сурайт кыдырып.

Пенделик түшсө башыңа,
Өлүүгө жанын кыялбайт,
Карыптарда уят жок.
Сурабай койсо тамакты,
Карыптарга кайрылып,
Оокат берер мыят жок.
Кеч кирсе жатат талаада,
Жарык кылар чырак жок.
Аларды бирөө өлтүрсө,
Карыптарга сурак жок.
Көрүнгөнгө жалынып,
Көкүрөгүн муң баскан,
Бир перзентке зарылып.
Айылга барса ит талайт,
Туш-туш жактан жабылып.
Азап тартты карыптар,
Жокчулуктан жабыгып.
Оокат кийим дагы жок,
Заманасы тарылып,
Ачылбады көңүлү.
Оттой күйөт камыгып,
Азап тартты айласыз,
Бир баланы сагынып.
Эки карып эрчишип,
Нечен күнү жол басып,
Элсиз жерге мол басып.
Жалганда жаман кыйналган,
Ай жамалдуу Зууранын,
Айдай бетин чаң басып.
Аксакал айткан эшенге,
Эл кыдырып барышты,
Издеп сурап табышты.
Ойлонгон жок экөбү,
Перзент үчүн намысты.
Эшимкул Зуура экөөбү,
Эшенди көрүп жабышты.
Эшенге Зуура карады,
Эки муңдуу эзилип,
Берип турган саламы.
Угулган болчу мурунтан,
Ал эшендин кабары.
Эшенге Зуура ыйлады,
Бир бала деп карыптар,
Канчалык жанын кыйнады.
Эшен ата аманбы,
Издеп таптым мен бүгүн,
Касиеттүү караңды.
Бир көрсөм деп тиледим,
Өзүң эмес калааңды.
Сурап келдим өзүңдөн,

Бир каргадай балаңды.
Жаратпасын жалганда,
Баласы жок адамды.
Алыстан уктум даңкыңды,
Көрөйүн сиздин чамаңды.
Үйүңүздө жүрөйүн,
Ыкылас кылып өзүңө,
Адал тилеп түнөйүн.
Болор бекен бир себеп,
Касиетиң билейин.
Жаныңдан чыкпай алыстап,
Жакшы тилек тилейин.
Колуңузда турайын,
Адал кызмат кылайын.
Өзүңүздөй адамдан,
Бир перзентти сурайын.
Убара кылды үшүнтүп,
Жараткан мени кудайым.
Бир перзентти көрбөсөм,
Таркабайт менин кумарым.
Кайгыдан чачы агарды,
Акыреттик жубайым.
Эркелетип көрбөдүм,
Бир перзенттин убайын.
Келдим эшен колуңа,
Жүрөйүн айткан жолуңа.
Колуңан келсе салып кой,
Бир баланы боюма.
Олуя болсоң себеп бол,
Арылбаган шорума.
Келдим эшен өзүңө,
Кулагың сал сөзүмө.
Колуңдан келсе бериңиз,
Бир баланы өзүмө.
Олуя болсоң караба,
Дүнүйөнүн көзүнө.
Айттым сизге жайымды,
Элсизде жүрүп кыйналдым.
Бир чымындай жанымды,
Каргадай бала кетирди,
Барлык кубат алымды.
Олуя болсоң билерсиң,
Ушул айткан зарымды.
Бала деп жүрүп кетирдим,
Катардан адам санымды.
Бала үчүн кеттим адашып,
Бир карабай айылды.
Кызыл чок түшүп ичиме,
Кыдырдым кыйла талааны.
Бир перзент салды көңүлгө,
Айыкпаган жараны.

Күйөмүн күндө жалынга,
Айланайын кудайым,
Аядың менден баланы.
Көңүлүм тынбай күл болду,
Көрүүгө зармын баланы,
Көрсөтпөй менден аяды.
Эшеним сизден сурайын,
Табылбаган баланы.
Ачылар бекен өзүңөн,
Муңдуулардын кабагы.
Жанар бекен жаркырап,
Мен карыптын панары.
Ушул зарым эшеним,
Тентиретип элимден,
Ажыраткан кеселим.
Бир каргадай балага,
Кандай кылсам жетемин.
Эңседим сизди укканда,
Эптеп тапкын себебин.

Анда барган эшени Эшимкул менен Зуурага бала берүүчүдөй болуп айтып турган сөзү:

Сөз баштады эшени,
Каңгырап барган карыпка.
Казандай селде чалынып,
Алдаган экен неченди.
Эшимкул менен Зуурага,
Эшендин келди кезеги.
Карыптарга угузду,
Мындай деп сенин обуруң.
Айта берет аябай,
Жалган сөздүн тоомун.
Келипсиң карып калкыңан,
Олуя койбой кыдырдың,
Бир перзенттин зарпынан.
Баласыз адам кем болуп,
Үшүнтүп кетет баркынан.
Эшен ата келдим деп,
Айтканыма көнгүн деп,
Келипсиң издеп өзүмдү,
Кереметим көргүн деп.
Эшен айтты Зуурага.
Жеткиземин силерди,
Жетпей жүргөн мудааңа.
Издеп жүргөн балаңы,
Башкалардан сураба.
Адал мага сыйынсаң,
Балалуу сени кыламын.
Колуман келет дубалайм,
Берейин сага убада.

Жаныма олтур жалынып,
Буту, колум укала.
Бала үчүн тентип жүрүпсүң,
Эл кыдырып дубанам.
Колумдан келет чындасам,
Кайгырып балам жылаба.
Башкага барба изденип,
Берейин сага бир бала.
Эшендин сөзүн уккан соң,
Кубанды Зуура сүйүнүп,
Бала төрөп алгансып.
Кызматын кылып жүгүрүп.
Кайгы тартып Эшимкул,
Баладан калган түңүлүп.
Айланайын эшена,
Ишенген кишим болосуң.
Жалганда жүрдүм эшена,
Укалайын бутуңду.
Айыгар бекен мендейдин,
Жүрөгүмдө кесел а.
Зуура менен Эшимкул,
Эшендин кылды жумушун,
Ойлободу карыптар,
Жандарынын тынышын.
Зуура менен Эшимкул,
Эшенге болду жумушчу.
Казанын асып мал багып,
Далай күнү турушту.
Бечералар беттерин,
Көз жашына жуушту.
Олуя деп сыйынды,
Оңдой көр деп бул ишти.
Эшимкулга Зуура айтат.
Толук сырын жашырбай,
Сөзүн баштап туура айтат.
Издеп келген эшеним,
Алдайт экен адамды.
Сүйбөйт экен эшениң,
Бизге окшогон жаманды.
Көтөрүлбөйт көңүлүм,
Күндөн күнгө караңгы.
Эшенден кайыр болбоду,
Кетмекке буздум санаамды.
Ачып койгон турбайбы,
Алуу жакка араанды.
Бул эшениң табалбайт,
Издеп жүргөн баламды.
Күн салбасын эшенге,
Мен сыяктуу аялга.
Айланайын жараткан,

Туш кылды мындай заманга.
Анда Эшимкул кейиди,
Уккун деп Зуура кебимди.
Көтөрөлбай жүрөмүн,
Кубатым жок көңүлдү.
Жараткан жалгыз бербеди,
Эртерээк мага өлүмдү.
Бала деп жүрүп мен өлсөм,
Итке берет сөөгүмдү.
Эшенге келсек ак деди,
Жок буюмду тап деди.
Баланын баарын чогултуп,
Короого камап койгонсуп,
Үйүмө түнөп жат деди.
Эңсеп келген баланы,
Табам деп эшен сүйлөдү.
Жакамдан тамтык калган жок,
Жар салам деп сүйрөдү.
Күңгүрөнүп күүлөнүп,
Туудурам деп «сү» деди.
Жүрүбүз бостоп үйүндө,
Алыгече кабар жок,
Эшендин гана билгени.
Калп экен айткан сөздөрү,
Карыптын жайын билбеди.
Арылбас болду арманы,
Эшимкул менен Зууранын,
Перзент үчүн күйгөнү.
Сурап келип баланы,
Жалчы болдук эшенге.
Мурункудан бешбетер,
Жолуктук жаман кеселге.
Же кубат жок кантейин,
Кайтып элге кетерге.
Табалбадык айласын,
Бала үчүн минтип жалындык,
Жалган сөздүү эшенге.
Тил алгын Зуура кандайсың,
Эшенден качып кетерге.
Анда Зуура сүйлөдү,
Эшимкул байкуш эсиңе ал.
Бир өлөлүк өлсөк деп,
Даярмын кетсең жүр деди.
Кордугун тарттым эшендин,
Бир каргадай бала үчүн.
Көзүмдүн жашын тыялбай,
Өлүүгө калдык жакындап,
Бир жерге чыдап туралбай.
Көтөргөн бизде бала жок,
Кантип элге барабыз,
Кайырчы болуп уялбай.

Эшенге басып баралы,
Жооп сурап алалы.
Изденип чыгып бул жерден,
Башка олуя табалы.
Айыктырар бар бекен,
Бала үчүн болгон жараны.
Эрчишип келди эшенге,
Зуура менен Эшимкул.
Кулак салгын эшеним,
Айта турган сөзүм бул.
Каргадай бала зарпынан,
Изденип келдик өзүңдү,
Эшеним уккун сөзүмдү.
Сөөгүмдү сыздатып,
Каргадай бала кантейин,
Каруумду кетирди.
Катасыз бала берет деп,
Канча күнү карадык,
Имерилип көзүңдү.
Аликүнчө кабар жок,
Бир каргадай баладан.
Өтүп кетти далай күн,
Убайым менен арадан.
Уруксат бергин кетемин,
Чыгамын ушул калаадан.
Дагы изденип көрөмүн,
Кыдырып мазар талаадан.

Анда Эшен Эшимкул менен Зуурага менин жолдугумду кылган жоксуңар деп айтып турган сөзү:

Эшен айтты аларга,
Эшимкул менен Зуурага.
Силерге берер балам жок,
Болбогун бекер убара.
Жолдугумду кылбадың,
Окуп жаткан дубама.
Балбашымды бербейсиң,
Менден бала сурайсың.
Мен бербеймин баланы,
Жолуңдан калба бара бер.
Кыдырсаң кыдыр таланы,
Алдыма койгон апкелип,
Жарым кадак чайың жок.
Кардыкбайбы эшендин,
Чай ичпесе тамагы.
Анда Эшим камыкты,
Бир бала деп жабыкты.
Эшендин кылып кызматың,
Эшимкул Зуура зарыкты.
Канын соруп кедейдин,

Эшен, молдо, динчилер,
Бейбечара карыптын.
Эшимкул тилин күүлөдү,
Эзилип жүргөн бечера,
Эшенге каршы сүйлөдү.
Маалим болду далайга,
Бир перзентти көралбай,
Эшимкулдун күйгөнү.
Далай жыл өттү арадан,
Бала үчүн тентип жүргөнү.
Ой эшеним, эшеним,
Өзүң ойлоп табасың,
Алуу жактын эсебин.
Алкымың чоң байкасам,
Эшеним сенин кеселиң.
Өзүң окуп билесиң,
Кай жол менен бейишке,
Кантип барып киресиң.
Башыңа курду чалынып,
Эшен болуп каныпсың.
Жайы кышы оокатты,
Элден алдап алыпсың.
Алдап алар жагына,
Ач бөрүдөй каныпсың.
Менин издеп жүргөнүм,
Сенден кантип табылсын.
Жанасаны жалдайсың,
Байманапты жандайсың.
Жыбыратып оозуңду,
Элдин баарын алдайсың.
Өз күчүңдү зарп кылып,
Жумушуңа салбайсың.
Жалган сөздү жалданып,
Чын жагына барбайсың.
Колуңда болсо шарыят,
Көп болсо мени каргайсың.
Ачык айтсам эшеним,
Сен бейишке барбайсың.
Элден доорон аласың,
Ооруң менен коркутуп,
Бир өзүңдөн башканы,
Тозокко кыйып саласың.
Адамдын акын сен жейсиң,
Бейишти кантип табасың.
Аябай жедиң адамды,
Ажалың жетип сен өлсөң,
Сурай турган кудайга,
Эмине деп айтасың.
Үшүр менен биттерди,
Үй башынан жыясың.
Жоктон ойлоп жол таап,

Өз пайдаңды кыласың.
Жегениң бүтүн элдики,
Бейишке кантип чыгасың.
Жатып алып сен эшен,
Жандын тынчын көздөйсүң.
Жамаачылап жапшырып,
Жалган сөздү эптейсиң.
Жегенди кудай текшерсе,
Элди эзүүчү эшендер.
Кесегиң келсе бир күнү,
Бир кесимге жетпейсиң —

деп Эшимкул ачуусу менен айтып жиберди. Эшен: «Ой Эшимкул, сен эмне үчүн жалдырап адамды булгайсың»— деди. Эшимкул: Эшен сенин кылган ишиңди билесиңби, анык тозоку сенсиң»— деди. Эшен эки баланы чакырып алып, ушул сандалгандарды аялы менен айылдан уруп чыгар деди. Эки жигит келип эшенге тилиң тийди деп, желкелеп уруп, Эшимкул менен Зууранын эсин кетирип, кара жолдун боюна алпарып таштады. Жол менен бир эшек минген куржун салынган чал экөөнүн жанына келди, ал чалга карап Зууранын айтып турган сөзү:

Айланайын чал ата,
Ыйлап айткан сөзүмө,
Кулагыңды сал ата.
Жашырбай айтам сырымды,
Өзүңүзгө карата.
Кудайдын мага жетпеди,
Бир каргадай баласы (а).
Кайтып элге жеталбайм,
Канчалык жолдун арасы (а).
Ар жерге барып түнөдүм,
Кейиш тартып жүдөдүм.
Айыкпады амал жок,
Көкүрөктүн жарасы (а).
Ачылар эле көңүлүм,
Бир сапар кудай караса.
Берер элем жанымды,
Себеп болуп бир адам,
Мен үчүн ишке жараса.
Айланайын атама,
Бул жалганда какшадым,
Кантип чыгат капам (а).
Кайгырып өттү кайран жан,
Кантип көңүл ачам (а).
Ачылбады жалганда,
Карыптардын азабы.
Жалганда жаным кыйналды,
Көрбөдүм бир күн жыргалды.
Эшенден көрдүм кордукту,
Жазыгы жок урганды.
Көрбөйт экен жараткан,
Күнөөлөдү иш кылганды.

Эшендин мага кылганы,
Шарыятка сыйбады.
Эшен менен молдолор,
Жалган сөздү жалданып,
Бейишке бөлөк чыгабы.
Элимден келдим эзилип,
Өтүп барат убагым.
Төрөй турган кезимден,
Жылдан жылга кечигип.
Каруум кетти басалбай,
Таманым жара тешилип.
Баланын жүзүн көрбөдүм,
Олуя менен эшендин,
Кордугуна көнбөдүм.
Бул азапты көргөнчө,
Ажалым жетип өлбөдүм.
Жаман экен жалганда,
Баласы жок адамың.
Тарылып жүрөт бул күндө,
Менин көргөн заманым.
Бала деп жүрүп тентиреп,
Кай чуңкурда каламын.
Айланайын карыя,
Кайдан бала табамын.
Билген сөзүң айтып бер,
Өлбөсөм издеп барамын.
Күйүп жүрөт жүрөгүм,
Кандай айла кылайын.
Болбоду кабыл тилегим,
Күйүт менен саргайдым.
Кызыл жүздүү иреңим,
Жалаңайлак жалаң баш,
Жалганда жаман жүдөдүм.
Элсизден өттү өмүрүм,
Кез келген жерге түнөдүм.
Айланайын аксакал,
Бала үчүн тентип жүрөмүн.
Айтсам арман арылбайт,
Бир перзент менин тилегим.

Анда аксакал Зуура менен Эшимкулга айтат. Ээ бечераларым, мен олуя эшен эмесмин, элден алдап алуучудан эмесмин. Шаардан үйрөнүп чыккан дарычы боломун. Мен бала кезимден тартып түрлүү дары менен аракет кыламын. Силер үчүн бир аракет кылып көрөйүн деп айтып турган сөзү:

Анда аксакал сүйлөдү,
Бала күндөн бир жакка,
Эшек болгон мингеним.
Бей бечера карыпты,
Өз денимдей сүйгөнмүн.
Жашымдан дары иштегем,

Төрөбөгөн аялды,
Дарылап карап жүргөнмүн.
Анык мага билинди,
Эки бирдей бечера,
Жүрөгүңдүн күйгөнү.
Арманда болуп кайгырбай,
Артыман ээрчип жүр деди.
Калыпсың байкуш басалбай,
Эшимкулду эшекке,
Кел учкашып мин деди.
Менин кылар ишимди,
Үйүмө барып бил деди.
Эшимкул менен Зуурага,
Берди түшүп эшегин.
Таба турган көрүндү,
Баладан болгон кеселин.
Дарылап багып көрөм деп,
Бир баланын эсебин.
Ээрчитип барды үйүнө,
Эшимкул менен Зуураны,
Эми тапты карыптар,
Көңүлүндө мудааны.
Бала берер окшоду,
Дарычынын сыягы.
Ал адамдан айыккан,
Канча кесел баарысы.
Кесип менен атанган,
Жаш күнүнөн дарычы.
Атка бергис өнөрү,
Дарычынын ар иши.
Далайга тийген пайдасы,
Дарычынын дарысы.
Дары менен иштеген,
Муңдуу зардуу күйгөңдү.
Адилдиги башкача,
Алдап алып адамдан,
Арам тамак ичпеген.
Бакшыларга барбаган,
Баскан жолдон тайбаган.
Бала кезден илешип,
Ал дарыны кармаган.
Дарынын пулу ушу деп,
Ашыгын берсе албаган.
Бир айткан сөзүн дарычы,
Кайра жанып танбаган.
Эрегишкен эшенге,
Колунан келер көрүндү.
Айыкпаган кеселге,
Ойрон салган дарычы.
Олуя бакшы неченге,

Жек көрөт калпа молдону.
Жаш кезинен болуптур,
Ал дарычы болгону,
Калыс кылып кызматын,
Карыптарды ойлоду.
Эл дебеген ал адам,
Алдамчынын баарысын.
Сурап келсе бербеген,
Алдамчыга дарысын.
Шаарга барып үйрөнгөн,
Дары иштөөнүн маанисин.
Алып барган Зуураны,
Жылуу тамга жаткырып,
Дары менен буулады.
Бүткөн боюн жел алган,
Шордуу Зуура дарыга,
Жаны чыгып турбады.
Тамак менен дарыны,
Оозунан өксө кылбады.
Чыгарбады талаага,
Аракет кылды дарычы,
Пейили менен балага.
Көңүлү менен карады,
Аябады дарысын,
Карыптарга көрсөттү,
Билиминин баарисин.
Кайырчыга кайгырып,
Көрсөтүүчү ар ишин,
Жокту издеп табышка.
Өзү билет маанисин,
Зуураны сүйүп карады.
Бир адамга көрсөтпөйт,
Болду бейм бала табары.
Күндө тердеп дары ичип,
Көкүрөгүн каптаган,
Калың чери тарады.
Күйгөн жүрөк басылып,
Күндөн күнгө Зууранын,
Көңүлү жаркып ачылып.
Бар өнөрүн койгон жок,
Дарычы мындан жашырып.
Бир баланы көргөнчө,
Эшимкул жүрөт ашыгып.
Өзү алып келген дарычы,
Карыптарды чакырып.
Керек кылар дарысы,
Нечен жыл жаткан катылып.
Иштеген экен жашынан,
Бул өнөргө асылып.
Эмгеги сиңген бул ишке,
Көңүлүн берген ашыгып.

Койгон эмес бул адам,
Муңдуулардан дарысын,
Өмүрүнчө жашырып.
Далай кемдер бүтөлгөн,
Дарычынын колунан,
Бешенеси ачылып.
Зуураны сонун карады,
Күндө бууга бууланып,
Сыйлуу болду тамагы.
Үч ай чыгып көргөн жок,
Эшикке чыгып талааны.
Эшимкул жүрөт ашыгып,
Көргөнүнчө баланы.
Жаш күнүнөн жел алып,
Баланын жайын кармаган.
Жокчулуктан кор болуп,
Бир күнү тынчтык албаган.
Күйүткө күйүт кошулуп,
Бала таппай зарлаган.
Кордук көргөн Зууранын,
Тилин эч ким албаган.
Балаң жок деп кемитип,
Далай аял каргаган.
Эшимкул менен Зуурага,
Адам назар салбаган.
Олуя эшен улама,
Укканга барбай калбаган,
Бирин койбой кыдырган.
Азап тарткан Зууранын,
Эмгеги эч бир жанбаган.
Олуя эшен улама,
Жалган сөздү жалданып,
Далайдын күчүн алдаган.
Кара оокатка калп айтып,
Алдайт эшен, олуя.
Адамга жакпайт алардын,
Жумушунун баарысы.
Күйүп жүргөн Зуурага,
Өзү келип жолуккан,
Көп өнөрлүү дарычы.
Дарычыда бар экен,
Муңдуулардын дарысы.
Ал адамга белгилүү,
Кандай кесел болсо да,
Билип турат маанисин.
Керек болгон далайга,
Акылы артык ал киши,
Үч ай бакты дарылап.
Өрткө күйгөн Зууранын,
Анык болду өзүнө,

Энди жаны жыргары.
Карыптардын көңүлүн,
Дарычы таап сыйлады,
Үч айдын жүзү бүткөнчө.
Алып чыкты талаага,
Себеп болду дарычы,
Таппай жүргөн балага.
Кубангандан Зуура айтат.
Керек кылса боломун,
Дарычыга садага.
Жаным курбан өзүңө,
Адал эмгек кылдыңыз,
Айыкпаган жарага.
Айнанайын дарычы,
Атка бергис өнөрүң,
Алтын экен баарысы.
Зуурага бүттү томпоюп,
Бир перзенттин шааниси.
Күндөн күнгө жетилип,
Анык бала бүткөнүн,
Айылдын билди баарысы.
Ушундай экен укканга,
Дарычынын мааниси.
А кишиден бүтөлгөн,
Ар кимдин таппас кам иши.
Зууранын бүттү боюна,
Күндөн күнгө жаркырап,
Кубаныч кирди оюна.
Баспас болду экинчи,
Эшендердин жолуна.
Эшимкул жүрөт жашарып,
Кубат кирди колуна.
Карыптардын башталды,
Кылган иши оңуна.
Дарычыдан эм болуп,
Көтөрдү бала бооруна.
Бир каргадай бала эле,
Издеп таппай жүргөнү.
Үч айлык бала билинип,
Эшимкул жүрдү сүйүнүп.
Күндөн күнгө басылды,
Жүрөгүнүн күйгөнү.
Дарычы болуп көрүндү,
Эшимкулдун сүйгөнү.
Алтайдан ашып баратат,
Дарычынын колунда,
Эшимкул Зуура жүргөнү.
Дарычы айтат Зуурага.
Перзентиңди көргөнчө,
Меникинде жүр деди.

Аман-эсен сен төрөп,
Чырагыңды сүй деди.
Сен төрөсөң жаныңда,
Кетпей өзүм болоюн.
Аман-эсен көрүнсө,
Арнап атын коеюн.
Аракет кылып аянбай,
Карыптарым сен үчүн.
Жаш кезимде кармагам,
Дарини сендей кем үчүн.
Аябаймын билимди,
Өзүңөрдөй эл үчүн.
Дүнүйөм жок деп кайгырба,
Бечаралар мен үчүн,
Сенден акы сурабайм.
Өзүңөрдөй карыпты,
Көргөнүмдө чыдабайм.
Карагым келет муңдууну,
Билишимче тартынбайм,
Көрсөткүм келет жарыкты.
Кудайданбы, менденби,
Сага окшогон далай жан,
Алдыма келип айыкты.
Дары менен түзөдүм,
Муңдуу-зардуу майыпты.
Эптештирип айталбайм,
Эшендерче калыпты.
Аман Зуура төрөсө,
Эшимкулдай бечарам,
Көрөрсүң жыргал жарыкты.

Дарычы Эшимкулга айтат: сенин аялың аман эсен төрөп алганча менден узап кетпегиле деп Эшимкулга айтат. Эшимкул: Ээ айнанайын дарычы, сизден уруксат болмоюнча менин да кетейин деген оюмда жок, мага бир байырлап олтурууга орун берсеңиз. Дарычы айылдан алысырак бир эски тамым бар, ошондо барып олтургула, бирок жай мааниңди өзүмө айта жүр деди. Эшимкул Зуура айткан тамга барды, күндүз эл кыдырып иштеп, кечке келип ушул тамда жатышат.

Бир күнү Эшимкул кубанычы койнуна батпай, Зууранын айы жакындап калган кезде дарычыга келип Эшимкулдун айтып турганы:

Анда Эшимкул мындай дейт.
Ыйлап жүрдүм нечен жыл,
Айланайын дарычы,
Көзүмүн жашын тыйбай дейт.
Өмүрүм өткөн талаадан,
Көзүм каткан баладан.
Жан тынымын кылбай дейт,
Эч бир жерден көрбөдүм.
Пайдалуу иш мындай дейт.
Зуурам төрөп алганча,
Көңүлүм жүрөт тынбай дейт.

Канча жылы кыйналдым,
Уккан жок зарым кудай дейт.
Өзүңүздөн эм болду,
Душманга жаным тең болду,
Кубанчым ичке сыйбай дейт.
Дарычы деген атыңан,
Үйрөнүпсүз өнөрдү,
Эмгек кылып жашыңан.
Кудайдан артык көрүндүң,
Кетким келбейт кашыңан.
Бир перзентти табалбай,
Карып жаным жашыган.
Кем жараткан болуучу,
Таш боор кудай башынан.
Артык көрөм адамдан,
Аяган жоксуң мен үчүн,
Үйрөнгөн өнөр барыңды.
Керек кылсаң беремин,
Бир чымындай жанымды.
Зарлаганым бир бала,
Өзүңүздөн табылды.
Бала деп жүрүп кетирдим,
Катардан адам санымды.
Аялым аман төрөсө,
Абийирим жабылды.
Аракет кылдың өзүңүз,
Же бир мага тийген айымбы.
Өзүңүз билдиң айттырбай,
Жолукканда жайымды.
Жакындап калды Зууранын,
Төрөй турган убагы.
Бир өзүңүз таптыңыз,
Көкүрөктө муданы.
Аман төрөп аялым,
Алдына алып алдейлеп,
Таркар бекен кумары.
Караңгы күндө жүргөндө,
Каргадай бала көтөрүп,
Жанар бекен чырагы.
Дарычы анда мындай дейт:
Адал тиле Эшимкул,
Көңүлүңдү бурбай дейт.
Неге мынча кейийсиң,
Сабыр кылып турбай дейт.
Аман төрөйт аялың,
Ачылат сенин кабагың.
Адамдан артык бир болот,
Карыбым сенин таалайың.
Арыстан болор чырагың,
Жакын калды Эшимкул,
Жыргай турган убагың.

Душманың батпай тушуңа,
Таркар сенин кумарың.
Ал убакта ойлоп жүр,
Бечаранын убалын.
Бирөө да болсо балаңды,
Миңден артык сурадым.
Кайраттуу болор карагың,
Энди канар жалганда,
Адамдан артык панарың.
Али ишенбей жүрсүңбү,
Эшимкул бала табарың.
Сен билбесең мен билем,
Көп кайгыңдын тарарын.
Унутпай мени чакыргын,
Толготуп калса аялың.
Кабар келсе өзүмө,
Токтолбоймун барамын.
Дагы жардам кыламын,
Аялың Зуура төрөсө,
Жанында карап турамын.
Келе турган кесирди,
Өлбөсөм өзүм кубамын.
Көкүрөктө муңунду, _
Колуман келсе аянбай,
Кирсиз кылып жубамын.
Кабар берсең барамын,
Кайгырган Зуура толготсо,
Айласын өзүм табамын.
Бар Эшимкул, бара бер.
Караңгы түшсө башыңа,
Панарыңды жагамын.
Убайымды санаба,
Ушул сөзгө карагын.
Эшимкул туруп сүйлөдү,
Дарычыга карата,
Дагы асырак үндөдү.
Айнанайын дарычы,
Мен сыяктуу карыпка,
Жардам болор ким деди.
Өзүм жалгыз карыпмын,
Же каруу жок арыкмын,
Кабарым билип жүр деди.
Жыргалдыгын мен көрсөм,
Кыйналып жүргөн курдаштын.
Өз айлыман уккамын,
Ар адамдан бир башты,
Жаман тууган кор кылды,
Карыганда жеме тил басты.
Айланайын дарычы,
Кемигенди келтирдиң,

Өзүңүз жаша миң жашты.
Аялым бала көтөрдү,
Келип сиздин колуңан.
Арый турган окшодум,
Картайганда шоруман.
Чыкпай турган болдуңуз,
Өмүрүмчө оюман.
Аялымын толгобун,
Адал тилеп жүрөмүн,
Берсе экен деп оңунан.
Жүрөгүм турбайт ордунда,
Эч нерсе келбейт колуман.
Касиеттүү дарычы,
Жарадыңыз керекке.
Ишенбеймин жалганда,
Бир өзүңөн бөлөккө,
Күйгөндөргө болупсуз,
Жаш күнүңөн көлөкө.
Балалуу үйдө бар экен,
Түгөнбөгөн береке.
Түңүлүп калгам баладан,
Болдуңуз бизге себепкер.
Зууранын калды жакындап,
Төрөй турган кезине.
Такыр албайм өткөндү,
Ушу кезде эсиме.
Бир баланын айынан,
Отурумун каралап,
Бөлөк элдин четине.
Азапта өттү өмүрүм,
Адал болду тилегим.
Кан жүгүрдү бетиме,
Жараткандай көрүндүң,
Дарычы менин көзүмө.
Айылдан бөлөк отурам,
Ала жүр бизди эсиңе.

Эшимкул ушу сөздөрдү айтып дарычыдан жардам сурап көбүрөк жашып кайтты. Үйүнө барса Зуура кабагын чытып толготкон сыяктанып олтурат. Күн батканда ак чөптөн салган төшөгүнө кыйшайып жатат. Эшимкул сураса Зуура сырын деле айтпайт. Чарчаган Эшимкул чалкасынан жатып катуу уктап калды. Зууранын толгоосу кычап туруп олтуруп алып жаны чыдабай Эшимкулга айтканы:

Бир күнү Зуура толготту.
Уйкуда жаткан күйөөсүн,
Секин келип ойготту.
Аял сүйөт эмеспи,
Акыреттик жолдошун.
Ой Эшимкул турсаңчы,
Алдастап жаным чыдабайт,
Мага жардам кылсаңчы.

Ичим ооруйт бел какшайт,
Мага жакын жылсаңчы.
Чымын жаным чыдабайт,
Ылдамырак турсаңчы.
Уйкудан сага не пайда,
Белиңди бекем буусаңчы.
Ак чөптөн салган төшөгүң,
Үстүндөгү талпакты,
Кагып силкип жыйсаңчы.
Кейип турат жаным (а),
Кыйын экен толгобу,
Кетип турат алым (а).
Эртерек тур Эшимкул,
Келчи менин жаныма.
Бүтүп калган шөкүлдү,
Туба турган айым (а).
Карасаң боло сен келип,
Мен карыптын жайына.
Олдо менин ичим (а),
Мусапырлык башымда,
Оңдой көр кудай ишим (а).
Жаныман кетпе талаага,
Аракет кыл балага.
Акыреттик жолдошум,
Эшимкул сендей кишим (а).
Карышып калды ачылбай,
Оозумда отуз тишим (а).
Алда менин белим (а),
Көрбөй калат шөкүлдүм,
Тубулуп өскөн элим (а).
Бүгүн түштү оюма,
Жалгыздыктын зарпынан,
Ойноп күлгөн теңим (а).
Аракет кыл Эшимкул,
Жалгыз жаным кыйналды.
Акыреттик теңим (а),
Оо олдо менин жүрөгүм.
Бир перзентти нечен жыл,
Зарлап жүрүп тиледим.
Жеңе-желпи менде жок,
Жалгыздыктан жүдөдүм.
Боздогон мендей шордуунун,
Болсо экен кабыл тилеги.
Олдо жаным кыйналды,
Эшимкул өзүң сүйөрүн.
Кантип туру карачы,
Күндөгүдөн иреңим.
Отуруп секин тартсаңчы,
Белиме салып билегиң.
Ичимде турат токтолуп,
Эшимкул сенин сүйөрүм.

Аман көрөр бекенбиз,
Жакаңды кармап тилегин.
Бай-бай-бай-бай жан ооруйт,
Кыйын тура толгобуң.
Бүткөн боюм баары ооруйт,
Кандай айла кыламын.
Тырмактарым дагы ооруйт,
Толгоо мени кыйнадың.
Балапандай күйдүрдү,
Нечен жыл сурап ыйладым.
Ичимде туруп кулунум,
Неге мынча кыйнадың.
Турсаң боло Эшимкул,
Кадырлашкан курбалым.
Эшимкул турду камынып,
Ээси чыгып энтигип,
Бир кудайга жалынып.
Өлөр чакка келген кез,
Бир перзентти сагынып.
Көргөнчө жүргөн чыдабай,
Карып жаны камыгып.
Кантесиң Зуура, кантесиң,
Жаш балача чыңырып.
Отурсаң боло тынч алып,
Бир кудайга сыйынып.
Дабышыңа чыдабай,
Кала турган мен болдум,
Каруум кетип жыгылып.
Колуман келбейт эч нерсе,
Кандай айла кыламын.
Жашыңды төгүп ыйлайсың,
Кантип чыдап турамын.
Балаңдын жүзүн көрөрдө,
Неге сабыр кылбайсың.
Мурункудан беш бетер,
Эми түштү өзүмө,
Өлө турган убайым.
Сабыр кылып отурчу,
Зуура сенден сурадым.
Зууранын айткан кеби бул:
Эшимкул айтып жашыды,
Кайрат кылды эми бул.
Эшимкул келчи бер жакка,
Жалгыз жаным кейиди.
Жакынырак мен сага,
Аман төрөп баланы,
Балапандай талпынтып,
Бара турган күн барбы,
Ойноп күлүп эл жакка.
Алда Эшимкул курбалым,
Кандай гана кыламын,

Кыйналды го бир жаным.
Калар бекен толгоодон,
Аман эсен тир жаным.
Эсиңди жый Эшимкул,
Дарычыга барып кел.
Эртерек бар да жайыңды айт,
Кечиктирбей алып кел.
Керек болор дарысын,
Жан калтаңа салып кел.
Дарычы келсин жаныма,
Карасын ал жайыма.
Себеп болгон ал киши,
Таппай жүргөн зарыма.
Эшимкул тура жөнөдү,
Кыйнап жатат аялын,
Көрө турган бөбөгү.
Бар эле го башынан,
Дарычынын өнөрү.
Караңгыда калтырап,
Дарычыга барды эми.
Түн ичинде Эшимкул,
Барып кабар салды эми.
Ээ дарычы жардамым,
Ачылган эле өзүнөн,
Камалып -жаткан арманым.
Түндөтөн бери толготуп,
Кайгырып жатат алганым.
Чыдай албай мен келип,
Сизге кабар салганым.
Акылдан бүгүн адаштым,
Тийгизе көр жардамың.
Көрүп жатыр аялым,
Бешенеге салганын.
Чакыр деп сизге жиберди,
Билбеймин кандай болорун,
Перзентимди сүйөмбү.
Оозунан Зуура түшүрбөй,
Айтып жатат силерди.
Аптыгат менин жүрөгүм,
Ойлоңуз эрте жүрөрдү.
Өзүңүз бил быягын,
Айтар сөзүм түгөндү.
Кабарын угуп дарычы,
Бармак болду ашыгып.
Керек болор дарысын,
Калтага салып асынып.
Көп кечикпей жетейин,
Жатыптыр Зуура чакырып.
Чала була кийинип,
Эңсеп жаткан Зуурага,
Түн ичинде бүлүнүп.

Жолго түштү дарычы,
Чыдай албай жүгүрүп.
Эшимкул келет аптыгып,
Жаса басып сүрүнүп.
Перзентими көрөм деп,
Жүрөгү туйлап сүйүнүп.
Келсе Зуура отуру,
Чымын жандан түңүлүп.
Дарычы келип сүйлөдү.
Кандай Зуура, кандай деп,
Бир ооз сөз үндөдү.
Көп кейиген бечара,
Дарычынын келгенин,
Жакшы тааный билбеди.
Жарык кылар үйүндө,
Жок болуучу чырагы.
Көрмөйүнчө таркабайт,
Муңдуулардын кумары.
Дагы келип дарычы,
Кандай Зуура толгобуң,
Быштыбы деп сурады.
Дарычынын дабышын,
Зууранын укту кулагы.
Айланайын дарычы,
Келдиңизби мен үчүн.
Мен да келдим өзүңө,
Бир перзенттин кем үчүн.
Мен аябайм жанымды,
Керектесең сен үчүн.
Ишенемин өзүңө,
Кулак сал аке сөзүмө.
Баланын жүзүн көрөмбү,
Алда жаным кыйналды,
Же көралбай өлөмбү.
Сарп кылдыңыз мен үчүн,
Өзүң билген өнөрдү.
Караңгы үйдө жарык жок,
Колуман келсе кордукка,
Тирүү турсам көнөмбү.
Ичүүгө ысык чайымды,
Чыйрыгып денем тырышат.
Каруум кетти шайым жок,
Отурум жалгыз чыңырып,
Үнүмдү уккан айыл жок.
Курсагымда баладан,
Же көрүнөр дайын жок.
Үстүмдө бүтүн чапан жок,
Жарма кылып ичүүгө,
Жарым кесе талкан жок.
Өзүңдөн башка көрүнгөн,
Жардам болор калкам жок.

Курсакта ичкен оокат жок,
Көзүм тунуп босорот.
Жалгыз жаным толгоодон,
Кай убакта бошонот.
Жанымда жалгыз Эшимкул,
Жалт-жалт карап томсорот.
Курсактагы жаш бала,
Жүрөгүмдү тиреди.
Картайганда Эшимкул,
Эрмек кылып сүйөбү.
Кабыл болор күн барбы,
Карыптардын тилеги.
Өмүрү бала көргөн жок,
Жардам болуп Эшимкул,
Тартуудун жайын билеби.
Айланайын дарычы,
Бир перзентке жеталбай,
Мен күйгөндүн бирөбү.
Кандай айла кыламын,
Панарым жарык күйөбү.
Дарычынын айтканы,
Кыйналып турган Зуурага:
Минтпей адам жетеби,
Оюндагы мудага.
Эмгек кылбай канабы,
Тир адамдын кумары.
Бир перзент үчүн болдуңар,
Нечен жылы убара.
Эмгегинди жандырат,
Бойго жетсе бу Бала.
Аянбай кылдым силерге,
Билимимче эмгекти.
Табамын деп талпындым,
Өзүңөргө эрмекти.
Өлчөп берип дарысын,
Чыйрыгып калган Зууранын,
Бүткөн боюн тердетти.
Дарынын күчү ушундай.
Чыдабай турган Зууранын,
Бүт боюнан жел кетти.
Балкылдап эти жибиди,
Зууранын үнү басылып,
Денеси жумшап тынч алды.
Жаркырап көөнү ачылып,
Сымаптай түштү жылбышып,
Токтолбой бала бакырып.
Эшиктен келди Эшимкул,
Баланын үнүн укканда,
Жыгыла жастап ашыгып.
Дарычы жүрөт талаада,
Маалим деп асан чакырып.

Көп кыйналган Зууранын,
Дабышы калды басылып.
Карыптардын кабагы,
Ай тийгендей ачылып.
Бакырып бала ыйлады,
Ороп алар ороо жок,
Жетишпеген жокчулук,
Эшимкулду кыйнады.
Ашыгып жүргөн Эшимкул,
Алдына алып көргөнчө,
Чыдабай жүрөт бир жаны.
Киндигин кесер киши жок,
Баланы мурун көрбөгөн,
Элтеңдеген Эшимкул,
Киндик менен иши жок.
Өзү аракет кылууга,
Кыйналып калган Зууранын,
Кыймылдарга күчү жок.
Киндик кесер бычагы,
Такыр өтпөйт миси жок.
Ташка кайрап Эшимкул,
Учу сынык кестигин,
Алып келди аялга.
Ошол кезде зар болду,
Киндик кесер адамга.
Дарычы жүрөт талаада,
Уялат деп Зууранын,
Үстүнө кирип барарга.
Кестик менен кыйкалап,
Кести Зуура киндигин.
Энди ойлоду Эшимкул,
Жан сактоо жак тирдигин.
Таза жойду калтырбай,
Көңүлүнүн кирдигин.
Абийир деп ойлоду,
Аман эсен көргөнүн.
Айра тартты Эшимкул,
Ороо үчүн өзүнүн,
Үстүндөгү көйнөгүн.
Караша турган адам жок,
Аракет кылбай болобу.
Жаркырап Зуура баласын,
Кириндирип ороду.
Минтип кайрат кылбаса,
Карыптын күнү болобу.
Көңүлү өсүп кубанып,
Алдына алды баласын.
Зарлап жүргөн карыптын,
Айыктырды жарасын.
Аяган жок дарычы,
Келишинче чамасын.

Эшимкул энди кубанды,
Көп кайгысын көңүлдөн,
Баласын көрүп чыгарды.
Каргадай бала таратты,
Камыктырган кумарды.
Карубу кеткен Эшимкул,
Кайраттанып чыңалды.
Эки муңдуу көргөн жок,
Эмгегинен зыянды.
Колуна алды кучактап,
Жылдызы ысык тынарды.
Ачылды го санасы,
Артык болуп жаралган,
Зууранын тапкан баласы.
Кубангандан Эшимкул,
Учкусу келет желпинип,
Боорунда жок канаты.
Жакшылык келсе адамга,
Жакын экен арасы.
Зуура сүйлөйт кубанып,
Ай Эшимкул курбалым,
Аракеттеп пул таап,
Дарычынын көңүлүн,
Биз ыразы кылалык.
Эшимкулга Зуура айтат,
Зарыгып тапкан баланын,
Алтын экен көкүлү.
Армандан кудай арытып,
Ачкан экен көзүңдү.
Аман болсо бул балаң,
Сөзүңдүн болор өтүмү.
Карыганда көргөн карагың,
Катарга кошор өзүңдү.
Кубанды көрүп көңүлүм,
Жашарды жаркып өмүрүм.
Баланын көрсөк жыргалын,
Кечинен берсе өлүмүн.
Эзилгенбиз Эшимкул,
Энди көрдүк баланы,
Балаңдын жөнү ушундай,
Эшимкул менин шеригим.

Дарычы эшиктен кирип келип: Ээ бечаралар, кул куттуу болсун, бешик бооңор бек болсун,— деп жаман тамдын бурчуна сүйөнүп отурду. Эшимкул айтканың келсин, айтканың келсин деп ашыгып Эшимкул оордунан турду. Зуура алда айнанайын, дарычы, кандай кылайын, энди талкан да жок, жокчулук курусун да, жаман уят болдук деди. Дарычы кейибегиле, мен ыразымын, аман төрөп алдың, менин талкан жегеним ошол, кулуңардын амандыгын тилегиле, бир эки күндөн кийин биздикине баргыла деп жүрүп кетти. Зууранын Эшимкулга айтып турганы:

Эшимкул сага кеп айтам,

Кулагыңды салып тур,
Эп болобу деп айтам.
Акыреттик алганым,
Бетиме кармап сени айтам.
Жарабаган жалганды,
Оозума алып неге айтам.
Жалгыз тамда жатпайлы,
Самаганга биз жеттик,
Энди бир иш баштайлы.
Эл катары олтуруп,
Эзилген жанды сактайлы.
Дарычыга баралы,
Макул болсо өзүңө,
Барып акыл салалы.
Карыганда көргөн балага,
Ат койдуруп алалы.
Дарычыдан бата алып,
Уруксат берсе ал киши,
Элибизди табалы.
Угулбай кетти нечен жыл,
Туулган жердин кабары.
Эмгек жанды биз көрдүк,
Эрмек кылар баланы.
Үч күн өттү арадан,
Көңүлүм өстү кубанып,
Бир каргадай баладан.
Себеп болду көрүнөө,
Дарычы ишке жараган.
Биз сыяктуу муңдуулар,
Дарычыны каалаган.
Акылдашып экөбү,
Чыкты эрчишип бармакка.
Алтын көкүл балага,
Ат койдуруп алмакка,
Эшимкул Зуура келишти.
Көңүлдөгү бар сырын,
Койбой айтып беришти.
Өлөр чакка келгенде,
Бир перзентти көрүштү.
Кеңеш салды Эшимкул,
Дарычынын өзүнө.
Ал дарычы көрүнгөн,
Карыптардын көзүнө.
Айланайын акылман,
Кулак сал менин сөзүмө.
Табылды биздин кемибиз,
Алып келдик алдыңа,
Алтын көкүл баланы,
Атын коюп бериңиз.
Көңүлүм өсүп кубанып,
Кайгыны ичтен чыгарып,

Эске түштү жерибиз,
Балабызга ат коюп,
Батаңызды бериңиз.
Сизден жанды чырагым,
Айдан ачык көөнүбүз,
Эстен чыкпайт эмгегиң.
Эзилип жүргөн жаныма,
Эрмек таап бердиңиз.
Дареги жок баланы,
Дары менен жеңдиңиз.
Сагынат экен тир адам,
Көңүлү тынса элдерин.
Оюма түшөт элестеп,
Өзүм өскөн жерлерим.
Элиме барып кошулуп,
Ойноп күлүп олтуруп,
Сүйсөм деймин эрмегим.
Каргадай бала болуучу,
Менин тентип келгеним.
Эсимен кантип чыгарам,
Айнектей бала бергениң.
Таркады менин кумарым,
Такыр жок менде убайым.
Караңгы болгон үйүмө,
Өчпөй күйдү чырагым.
Элибизди тапсак деп,
Өзүңөн уруксат сурадым.

Дарычы «Ырас айтасың бечаралар, эл сагынбас эр болбойт, жер сагынбас мал болбойт деген. Издегениңер табылды, абийириңер жабылды, кетебиз десеңер мен кой дейт белем, жаман кулуңарга ат коюп берейин» деп бир казан коноктон ботко кылып, айылында сүйгөндөрүн чакырып, баласына ат коюп батамды берип жөнөтөйүн деп айтып турганы:

Дарычы туруп сүйлөдү,
Сагынып көргөн жалгызды,
Саламат бол, сүй деди.
Асырканба бирөө деп,
Аманын тилеп жүр деди.
Менин айткан сөзүмдү,
Көңүлүңө түй деди.
Кайраттуу эрге ылайык,
Жалгызыңдын башы деп.
Каршы душман чыга албас,
Жыйырмага жетсе жашы деп.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Балаңдын болсун аты деп.
Баралына келгенде,
Беттеше албайт касы деп.
Көкүлү алтын жаралган,
Бул белгиси турбайбы,

Артык болуп адамдан.
Ырыс качып кутулбас,
Тир болсо балаңдан.
Эр жетсе Көкүл эр болор,
Эшимкулум көрөрсүң,
Көп душманга тең болор.
Каршы чыккан жоо болсо,
Бир Көкүлгө жем болор.
Алыста жүрсө адашып,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Агайындан кем болор.
Эсинде болсо Эр Көкүл,
Арыстандай шер болор.
Сагынып көргөн Көкүлдү,
Алпаргыла элиңе.
Ойноп күлүп баргыла,
Кошулгула теңиңе.
Кош аман бол баргыла,
Капалык алба көңүлгө.
Сабыр берсин жараткан.
Көкүлдөн убай көргөнчө,
Береке берсин өмүргө.

Дарычы батасын берди. «Кош, аман бол, баргыла»,— деп ээрчитип чыгып жолго келди, жол үстүндө дарычы жаңыртып дагы батасын берип, кол беришип үйүнө кайтты.

Зуура менен Эшимкул,
Жолго түштү жорголоп.
Дарычыдан бата алып,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Баласына аталып.
Бир перзентке кубанып,
Апта күндө семирди,
Курсагына каз алып.
Кайгысы кетип көңүлдөн,
Күндөн күнгө жашарып.
Дарычыга кол берип,
Кош айтышып жөнөдү.
Экөбүнүн колунда,
Кубанычтуу бөбөгү.
Алмак салмак көтөрүп,
Бетин жыттап өбөдү.
Эрмек кылып келишет,
Ак алтындай немени.
Балапандай талпынат,
Колундагы баласы.
Аттууларга айчылык,
Келер жолдун арасы.
Артылып келет күн сайын,
Жол жүрүүгө чамасы.

Конуп түнөп жол чубай,
Эл кыдырып келишет.
Барган үйү аябай,
Бар тамагын беришет.
Кыркынан Көкүл чыга элек,
Көргөн жанды ээритет.
Эшимкулдун баласын,
Эл талашып көрүшөт.
Кесек менен келиндер,
Бетин ачып өбүшөт.
Элин эстеп жол жүрүп,
Нечен күн конду арага.
Имерилет көргөндөр,
Бир каргадай балага.
Убайымды алышпайт,
Эшимкул Зуура санаага.
Элсизде конуп калышат,
Керегинде талаага.
Кирип келет кез кезде,
Тааныбаган калаага.
Алтын Көкүл колунда,
Бала куштай талпынат.
Элибизге жетсек деп,
Тынбай жүрөт ашыгып.
Кабактары кайгысыз,
Ай тийгендей ачылып.
Деги чарчап талбады,
Жол жүрүүдөн танбады.
Жол жүрүшү артылып,
Ырыска бүткөн Эр Көкүл.
Карыны ачса канча адам,
Тамак берет чакырып.
Баланын деми бар экен,
Эшимкул менен Зуураны,
Жеткизди күчкө ашырып.
Ичинен чыкты арманы,
Ырыска шерик Эр Көкүл,
Эшимкулдун колунда.
Эпкинеткен жайдары,
Күнү-түнү бол басып,
Чарчабастан мол басып.
Кезегинде келишти,
Жол табалбай тоону ашып.
Кошулсам деп элиме,
Эшимкул менен Зуурада,
Толкундады ой ташып.
Жетсем экен элиме,
Ойноп күлүп кошулсам,
Сыр чечишкен теңиме.
Ээ болуп олтурсам,

Ээсиз калган жериме.
Көкүлдүн көрсөм жыргалын,
Кемитип жүргөн душмандын,
Кесеги келсе кебиме,
Жарар бекен Көкүлүм,
Алалбай жүргөн кегиме.
Баланын көрсөк жыргалын,
Ага тууган эл көрсө,
Көңүлүмдүн тыңганын.
Көрөр бекен көзүбүз,
Көкүлдүн кызмат кылганын.
Куралар бекен мал болуп,
Энди менин жыйганым.
Арыды бекен азаптан,
Картайганда бир жаным.
Балабыз жетсе убайга,
Кылбайлык арман кудайга.
Аман болсо Көкүлүм,
Көңүлүбүз тынарда.
Деп үшүнтүп Эшимкул,
Кирип келди аралап,
Эңсеп келген айылын.
Учурашып көрүшүп,
Билди элинин дайынын.
Аман эсен көрүшүп,
Сагынышкан далай жан,
Кучакташып өбүшүп.
Ойноп күлгөн курбусу,
Көзүнүн жашын төгүшүп.
Эшимкул Зуура келди деп,
Айлына кабар беришти.
Аял эркек уккандар,
Калбай баары келишти.
Алтын көкүл баланы,
Агайыны талашып,
Бирден алып көрүштү.
Көкүлдү көргөн адамдын,
Көңүлү болду бөлүндү.
Душмандардын көңүлү,
Суу сепкендей басылып.
Ыракмат айтат кары жаш,
Кубанышып ашыгып.
Кара нээт адамга,
Көрсөтүшпөйт баланын,
Көрсөтпөй жүзүн жашырып.
Эшимкулдун иниси,
Көчөрбай басып келе албай,
Адашып келген тууганга,
Көрүшүп салам бералбай.
Агасынын жамалын,

Адамга окшоп көралбай.
Адашкан тууган келди деп,
Эл журтуна кеп болуп,
Шерманде болдум энди деп.
Эшимкул келип көрдү го,
Сагынышкан элди деп.
Кадыр кылып келгенде,
Бир балаңды бербедиң.
Бирге тууган аганы,
Душмандарга кошулуп,
Көп кишиден кем дедиң.
Бербеген балдар канакей,
Өлүмгө кантип бергемин.
Өзүмдөн улуу агадан,
Баламды артык көргөнмүн.
Энди атым ким болду,
Мындан көрү өлбөдүм.
Колумда дүйнө барында,
Аганын көөнүн калтырып,
Алыс кылдым арасын.
Акмактык менен жаңырттым,
Эшимкулдай туугандын,
Көңүлүндө жарасын.
Жанган экен эмгеги,
Табылган экен эрмеги.
Элим сүйүп жатпайбы,
Эшимкулдун баласын.
Аганын урду көз жашы,
Мага жеткен турбайбы,
Көздөн аккан көп жашы.
Кадырлуу болуп келиптир,
Эшимкулдун өз башы.
Колумдан кетти малдарым,
Өлүмгө кетти жашында,
Аяп жүргөн балдарым.
Кор болбойм деп жүрчелем,
Камалды ичке арманым.
Энди билдим эсер баш,
Дүнүйөнүн жалганын.
Амалсыз көнөт турбайбы,
Жумуру баш пендеси,
Бешенеге салганын.
Ишенген малды жут алды,
Колумда жалгыз торпок жок,
Бирин койбой бүт алды.
Не болсо да барайын,
Элге шылдың болгончо,
Аганын колун алайын.

деп үшүнтүп Көчөрбай ойлоду. Эшимкул таарынып кеткен жылы кыш катуу болуп малын жут алып, кырылып калган. Жай ичинде калың тумоо келип, алты баласынын

бешөө өлдү. Бир жылга жетпей турмуштан тарылып эки аялын кое берди, бир баласы менен бир аялын араң уштап калган. Ушундай кыйынчылык башына түшүп, ар намысты коюп, агасы Эшимкулга келди. Эл шылдыңдап күлүшөт. Аны деле укпай агасына айтып турганы:

Аман эсен барсыңбы,
Аталаш тууган агайын.
Ачылыптыр жаркырап,
Адамдан артык таалайың.
Алдыңа келди кечип кой,
Кемибейм деген адамың.
Чыккан экен көөнүңөн,
Чырмап жаткан муңуңуз.
Амандыгың биз угуп,
Алдыңа келип турубуз.
Эшимкул ага уялаш,
Куттуу болсун кулуңуз.
Кучактап келдиң алтынды,
Абийир болду мунуңуз.
Айылдан кеттиң адашып,
Талай күн өттү арадан.
Каарыңа калдымбы,
Айрылдым мен да баладан.
Мендей акмак жок экен,
Туугандан дүнүйө аяган.
Зыян экен адамга,
Туугандын көөнүн калтырып,
Дүнүйөнүн көзүн караган.
Дүнүйөм кетип колуман,
Чыкпай жүрдүң Эшимкул,
Жүрөгүм сыздап оюман.
Кутулупсуң аталаш,
Каптаган калың шоруңан.
Болуптур кабыл тилегиң,
Эрчишип силер кеткенде,
Эзилди менин жүрөгүм.
Аман эсен келсе деп,
Агайын сени тиледим.
Ыразы кылбай ыйлаттым,
Кесирим жетти башыма.
Жокчулуктан жүдөдүм,
Жалгыз бала колумда,
Амалым жок жүрөмүн.
Айнанайын уялаш,
Азабын тарттым бүлөнүн.
Акмактык менен таарынттым,
Эшимкул сендей аганы.
Өткөн ишти кектеген,
Ал адамдын жаманы.
Алдыңа келген иниңдин,
Тарылып жүрөт заманы.

Эмне кылсаң өзүң бил,
Сөзүмдүн ушул аягы.
Эшимкул анда мындай дейт:
Ээ Көчөрбай, тууганым.
Тири пенде көтөрөт,
Жараткандын кылганын.
Балдарың өлсө башың бар,
Кайгыга моюн бурбагын.
Адашып кеткен агаңын,
Алдына келип сыйладың.
Мал башыңа кейибе,
Аман болсун бир жаның.
Эсимде турат ойлосом,
Өткөн жылкы кылганың.
Менден көрө башың жаш,
Эмне үчүн ыйладың.
Эптеп-септеп жан багып,
Эл ичинде жүрүбүз.
Мен тентиреп кеткенде,
Тоо жарчы эле үнүңүз.
Толкундаган деңиздей,
Кыйын эле жүзүңүз.
Мындан ашык сүйлөөгө,
Келбейт биздин тилибиз.
Иним да болсоң ишенбейм,
Айтобур аман жүрүңүз.
Деп Эшимкул токтоду.
Көчөрбайга Эшимкул,
Таарындай окшоду.
Ушул сөзгө Көчөрбай,
Күйүп кетти от болуп.
Агасынын сөзүнө,
Туралбады токтолуп.
Чыгып кетти үйүнөн,
Кылчайбай кызыл чок болуп.
Келе берди калың эл,
Эр Көкүлдү көрмөккө,
Ар айылдан топтонуп.
Калбастан эли чогулду,
Турпагы алтын туугандын.
Эшимкул көрдү сонунду,
Көңүлүн баскан көп сана,
Көкүл менен жоюлду.
Таап келген баласын,
Эли сүйдү талашып.
Ыразы болот көргөндөр,
Бир бирине карашып.
Эшимкул айтса көргөнүн,
Элинин турат жаны ачып.
Нечен жыл кеткен бөлүнүп,
Айылынан адашып.

Зууранын тапкан баласы,
Ким алса колго жарашып.
Панардай көзү жаркырап,
Ырыска шерик жаралган,
Көкүлү алтын жалтырап.
Көргөн адам туралбайт,
Сүйгөндүн мээрин кандырат.
Оозунан түшпөйт элинин,
Эшимкулдун баласы.
Эшимкул менен Зууранын,
Баладан тынды санаасы.
Тоботбогон туугандын,
Жакын болду арасы.
Ээриди элдин көңүлү,
Узун болсун деп тилейт,
Эр Көкүлдүн өмүрү.
Аксакалдар алкашат,
Душман батпас тушуна,
Көрдүк Көкүл жөнүңү.
Деп үшүнтүп чубулдап,
Балага берди батаны.
Көрөм деп келген көп эли,
Асты кулун арты улак,
Куру калбай атады.
Көпчүлүк кылган жумушту,
Көргөн адам качабы.
Алы жеткени ар адам,
Энчилешип тарады.
Эшимкулдун душманы,
Эшикте жүрүп чарчады.
Өзүнөн калган үй жайын,
Үч күнгө калбай жыйнады.
Өлөң төшөк өз үйү,
Эшимкул Зуура жыргады.
Эсинен чыкпайт булардын,
Элинин жардам кылганы.
Маалим болду калкына,
Баладан көөнү тынганча.
Эли энчилеп беришкен,
Асты кулун айтышып,
Аркасы музоо, козу, улак.
Мал кылууга жыйнады.
Эшимкул менен Зуураны,
Эли үшүнтүп сыйлады.
Картаңы жок баары жаш,
Эшимкулдун бул малы.
Жаш малдан тукум тарады,
Бир жылга жетпей бай болуп,
Кой чубатып санады.

Жылдан жылга чоңоюп,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Кызматына жарады.
Эшимкул да бай болуп,
Жардылар колун карады.
Элине болду Эр Көкүл,
Ишеничтүү адамы.
Эшимкулга түз болду,
Элдин берген саламы.
Он экиге чыкканда,
Ойлонот Көкүл талааны.
Отуралбайт үйүнө,
Оозунан от чыгып,
Кишинин көнбөйт тилине.
Карап жүрөт калың эл,
Эр Көкүлдүн түрүнө.
Эч бир адам тие албайт,
Жаш баланын жинине.
Он үч жашка чыкканда,
Көкүл сынайт дарманын.
Кез келген менен күрөшүп,
Жадатты элдин балдарын.
Алып чыгат жигиттер,
Тандап тандап балбанын.
Күлдүрмөккө Эр Көкүл,
Жыртып коет чалбарын.
Көтөрө албайт балбандар,
Эр Көкүлдүн салмагын.
Кандай балбан болсо да,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Сүбөгө салат бармагын.
Эч бир адам тең келбейт,
Он үчтөгү жаш бала,
Чыгара албайт арманын.
Балдарды көрсө кызыгат,
Балбанды көрсө чыкырат.
Менменсиген канча жан,
Бир Көкүлдөн кысынат.
Колуна түшсө Көкүлдүн,
Кубулуп өңү бусулат.
Он үч жашта баланы,
Аракет менен алдашып,
Араң зорго кутулат.
Эрлигин эли билишти,
Күрөш жакка калганда,
Ташыркатты жигитти.
Эшимкул жүрөт кубанып,
Аман болсо Көкүлүм,
Баштайт экен бир ишти.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Элден алат дубаны.

Бар келүүчү балбан жок,
Көкүлдүн канбайт кумары.
Аз жерде душманды,
Көкүлдүн укпайт кулагы.
Балбан деп укса бир жерден,
Аптыккан көңүл турабы.
Урушууга жоо таппай,
Күрөшүүгө эр таппай,
Жиндеп жүргөн убагы.
Бала таппайт ойноого.
Кайратына чыдабай,
Чыгып кетет тоолорго.
Кыйшык ташты түзөтүп,
Эрмек кылат оңдоого.
Күчү ташып күүлөнүп,
Таш кулатып талаада,
Өзү эле жүрөт сүйлөнөт.
Таш кулатып ыргытып,
Балбандыкты үйрөнүп,
Жеке жүрөт талаада.
Эсине келсе айылы,
Эки күндө бир келип.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Он алтыга чыкканда.
Көңүлү обду Көкүлдүн,
Кызылды кийген кыздарга.
Көзүн салат көрмөккө,
Жашынып үйдөн чыкканга.
Тең болом деп ойлонот,
Каршы чыккан душманга.
Тургусу келбейт айылга,
Баргысы келет укканга.
Мен даярмын деп жүрөт,
Душмандын шаарын бусканга.
Кайраты толуп Көкүлдүн,
Каарданып чыңалып.
Кулагы уккан балбанга,
Издеп барат кубанып.
Кыз алам деп айталбайт,
Атасынан уялып.
Сырын айтпайт адамга,
Ичинен сыртка чыгарып.
Балбандыгы Көкүлдүн,
Маалим болду сыналып.
Кармап койгон балбаны,
Араң турат ордунан.
Эки көзү тунарып,
Кармаган жерден кан чыгат.
Жашта болсо баланын,
Балбанга түрү ылайык.
Күндөн күнгө Көкүлгө,

Күч кошулду жетилип.
Кекетип калса бирөөнү,
Сыра койбойт кечирип.
Айбаттуу болду айтылган,
Ушундай эле болоордо.
Туулса балбан атадан,
Айлынан сынайт Көкүлдү,
Көптү көргөн акылман.
Эшимкулдун кабагы,
Кайгысыз болуп ачылган.
Күндөн күнгө көбөйдү,
Эшимкулду кадырлап,
Мейман бол деп чакырган.
Эшимкул минди кадырга,
Бир жандыктан көбөйгөн,
Малы жатат адырда.
Энеси Зуура жашарып,
Эшимкулдун жанында.
Апта күндө бир келет,
Алтын Көкүл айылга.
Эрегишкен бир балбан,
Эр Көкүлгө зарыл да.
Тоодо жүрүп Эр Көкүл,
Кетер убак кеч болду.
Айылын көздөй бет алып,
Келе жатып жол менен,
Аксакал чалга кез болду.
Алдынан чыгып Эр Көкүл,
Аксакал чалга карата,
Айткан сөзү көп болду.
Анда Көкүл мындай дейт.
Атсалообу алейкум,
Ата кайдан келесиң.
Жөө жалаң жол басып,
Жол билбеген адамча.
Жүрүпсүз жолсуз тоону ашып,
Адашып жүргөн адамча.
Алдыман каршы чыктыңыз,
Басканыңыз кубатсыз.
Душманым болсоң ачык айт,
Чаламын азыр каманча.
Карыям айтчы кебиңди,
Сурады балаң кезигип.
Аксакал сенин жөнүңдү,
Ушунча жашка келипсиң,
Кандай сыр сизге көрүндү.
Душман таппай бук болуп,
Ачалбай жүрөм көңүлдү.
Анык сырың айтпасаң,
Азыр каның төгүлдү.

Көптү көргөн карыя,
Түшүндүр мага жөнүңдү.
Чечилип сырың айтпасаң,
Көрөсүңбү карыя,
Ажалдан мурун өлүмдү.
Алдыман каршы чыкканда,
Жылдызың ысык көрүндү.
Аксакал айтчы билгениң,
Мен балаңа жашырбай.
Душманың болсо айтып бер,
Кыйратайын качырбай.
Жүрөмүн тоодо күнүгө,
Таш кулатып алышып,
Бир кумарым жасылбай.
Жүрөгүм туйлап токтобойт,
Буурукканым басылбай.
Кармашарга балбан жок,
Кабагым кенен ачылбай.
Туралбайм чыдап үйүмө,
Он алтыда жашыбыз.
Тоодо жүрөм күнүгө,
Көзүңдү салып, сөзүмдү ук,
Жаш балаңдын түрүнө.
Издеп жүрөм, таба албайм,
Кармашарга душмандын,
Жолукпадым бирине.
Чыдабай жүрөм талаада,
Чыңалып жүргөн жиниме.
Канакей ата айтыңыз,
Билгениңди угузуп.
Мен жүрөмүн талаада,
Тоо таш менен урушуп.
Жыйылат терим чыйралып,
Тынч отурсам тырышып.
Душман кайда билсең айт,
Барайын ата ошого.
Кыяматты салайын,
Көңүлүмдү суутуп.

Ошондо аксакал карыянын Алтын көкүл жаш Айдарга бардык сырын жашырбай айтып турган сөзү:

Жалгыз таман жол менен,
Жөө басып келе жатканда.
Алдыман каршы кезигип,
Айланайын карагым.
Далайды көргөн бул атаң,
Эл кыдырдым эзиллип.
Түркстан бардым сандалып,
Тамандарым тилдирип.
Талай кондум арага,

Кардым ачка, каруум жок,
Жардам кыл балам абаңа.
Келемин ашып кесенди.
Көрдүм балам түрүңдү,
Бербесин кудай кеселди.
Эл кыдырып көргөмүн,
Балбандардан неченди.
Уктум балам сөзүңдү,
Айтууга сөз таппадым.
Сүрүң басты өзүмдү.
Түрүңдү көрүп чоочудум,
Чырагым сенин көзүңдү.
Айланайын жаш балам,
Артык экен адамдан,
Тилеп жүргөн талабың.
Узун болсун өмүрүң,
Узарсын сенин кадамың.
Анык мага билинди,
Касташкан жоого жарарың.
Үрүстөндөй айбатың,
Белгилүү болду абаңа,
Душманды жеңип аларың.
Караңгы түндү түшүрүп,
Колуңда болсун жарагың.
Эл кыдырып мен уктум,
Темиркандын кабарын.
Ошол жерден табылат,
Издеп жүргөн адамың.
Сурасаң балам айтайын,
Уккан сөздүн талайын.
Калтырбай жыйып Темиркан,
Калкына айткан кеби бар,
Темирканга караштуу,
Алты капка эли бар.
Багып жаткан алардын,
Кайрат кылчы эри бар.
Алалбай жүргөн алардан,
Далай жандын кеги бар.
Он эки пут эт жеген,
Ошонун кыйын дөөсү бар.
Кайратың болсо карагым,
Көп кечикпей эми бар.
Алың жетсе ал дөөнү,
Кармашып балам жеңип ал.
Арууке сулуу кызы бар,
Темиркандын колунда.
Ошол кандын өкүмү,
Уккандарга сонун да.
Балбанымды жыкканга,

Аруу кызын Темиркан,
Беремин деген оюнда.
Темиркандын баласы,
Кан Ичме Карач атанган.
Кас душмандын жолунда,
Чыгалбай жатат канча жан.
Кан Ичменин торунда,
Алты күндө бир адам,
Ал залимдин колунда.
Адамдын канын ичпесе,
Жүрөгү турбайт ордунда.
Алты күндө бир адам,
Кесими бар элине.
Болжолунда бир адам,
Дайын болот жемине.
Сырттан киши жолотпойт
Ээлеген жерине.
Адамдын канын ичпесе,
Кан Ичме Карач жүралбайт.
Оюндагы болбосо,
Кишинин тилин түк албайт.
Элинин билбейт убалын,
Кан ичмеси кармаса,
Тартып алып балдарын,
Өчүрөт күйгөн чырагын.
Кан Ичмеге калкы кас,
Билалбайт кантип жыгарын.
Баргын балам ошого.
Бир сапар сени сынадым.
Алдыман чыгып аптыгып,
Душмандын жайын сурадың.
Айттым билген сөзүмдү,
Укту балам кулагың.
Балам багың ачылсын,
Таркасын сенин кумарың.
Коркпо балам жеңесиң,
Кайратыңа карасам,
Болоттон курч немесиң.
Агер барсаң аерге,
Үч айга жетпей олжо алып,
Аман эсен чырагым,
Алылыңа келесиң.
Деп үшүнтүп аксакал,
Батасын берди балага.
Ире-шире күүгүмдө,
Айтты сырын аябай.
Көздөн кайым болду да,
Кете берди карабай.
Аксакал чал сыр болду,
Эр Көкүлгө көрүнгөн.
Чыкпас болду уккан сөз,

Бармайынча көңүлдөн.
Аябайын жанымды,
Ажал жетсе өлүмдөн.
Кемитпесин кудайым,
Жалгыз жанды өмүрдөн.
Он алтыда жашымда,
Ажалды карай айдайын.
Аксакалдын айтканын,
Адал тилеп кармайын.
Ушул жерден жөнөйүн,
Айылыма барбайын.
Дөө изденип барам деп,
Атама акыл салбайын.
Апам укса жибербейт,
Олжодон куру калбайын.
Бир чымындай жанымды,
Арбактарга тапшырып,
Жоо жолуна кармайын.

Деп ойлонуп, катуу кайрат кылды, ажалым жетсе үйүмдө жатсам да өлөмүн, мага көрүнгөн чал тегин чал эмес экен, мени жөлөй турган бир жардамым болсо керек, соо киши акыл айтып көздөн кайым болуп кетүүчү беле. Мен буга барбасам эрлигим бекер чыгар деп айылына барбастан жөнөдү, минген аты жок алган жолдошу жок жолго түштү.

Алтын Көкүл жаш Айдар,
Аксакалдан бата алып.
Ай талаадан жөнөдү,
Темирканды бет алып.
Алдында минген аты жок,
Душманынан көрелек.
Жоого чыгып өч алып,
Жөө болсом да жөнөдүм.
Бешенеме салганды,
Бет алдым эми көрөмүн.
Мен кармашып сынайын,
Кан Ичменин өнөрүн.
Алым жетсе аябай,
Алардын канын төгөйүн.
Кантейин кайрат жетпесе,
Кан Ичменин колунан,
Ажалым жетсе өлөйүн.
Кара бууга камыктым,
Бир баатырды таба албай,
Күнүгө тоого зарыктым.
Бүгүн жоого бет алдым,
Жалгыздыктан тарыктым.
Бет алдым энди барайын.
Кубат берсе кудайым,
Темиркандын шаарына,
Бир тамаша салайын.
Насип болсо олжолоп,

Дүнүйөсүн алайын.
Чыңалды күчкө билегим,
Батырлыктын маанисин,
Жашда болсом билемин.
Тобокел белди байладым,
Толкундады жүрөгүм.
Алыс жерден табылды,
Эңсеп жүргөн тилегим.
Талкалайын каласын,
Көрөйүн жандын чамасын.
Колуман келсе бузайын,
Темиркандын түнөгүн.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Жолго түштү кайтпаска.
Кайрат кылды жаш бала,
Душмандан коркуп качпаска.
Уйку менен урушат,
Тыным алып жатпаска.
Ойлоп бара жатыры,
Темиркандын шаарына,
Тамашаны башташка.
Мен эртерээк жетейин,
Кан Ичменин жерине.
Кыйын бүлүк салайын,
Сурап жаткан элине.
Кетип барам чыдабай,
Жүрөктөн чыккан демиби.
Шерменде кылба кудайым,
Ойноп күлгөн теңиме.
Атым жок минген алдымда,
Карандай күчкө камыгып,
Кызыл чокко жандымда.
Душманды карай бет алдым,
Жазым болсо жалгыздан,
Бир чукурда калдым да.
Жарагым жок колумда,
Кетип бара жатырым.
Кас душмандын жолунда,
Жазым болсо жалгыз жан,
Кантейин менин шорум да.
Сагынып көргөн ата-энем,
Чыкпады менин оюмда,
Жанымда жок жардамым.
Жарым болсо жалгыз жан,
Ит менен кушка жем болуп,
Жол боюнда калдыңда.
Айылда жүрүп күрөшкө,
Кумарым таркап канбадым.
Өлүмдөн жаман эмеспи,
Коркуп үйгө барганым.

Бет алдым эми көрөм деп,
Бешенеге салганын.
Талабыма жетпесем,
Ичимде кетти арманым.
Элимден бөлүп чыгарды,
Ташкындаган дарманым.
Батырлыгым белгилүү,
Айылыма билинди.
Айылдан баатыр чыкты деп,
Ага тууган сүйүндү.
Таш кучактап талаада,
Бекер жырттым кийимди.
Жинди болгон адамча,
Көрбөй жүрдүм үйүмдү.
Ойлобоюн акылды,
Ажал жетсе берейин,
Он алтыда жашымды.
Аябайын өлүмдөн,
Бир алмадай башымды.
Энди айылга мен барып,
Душманымдан укпайын,
Жүрөгү жок катынды.
Темирканды бир көрбөй,
Барганым кайтып макулбу.
Өксүбөйүн талаада,
Өзүм жалгыз мынчалык.
Айылымда жүргөндө,
Жаталбадым тынч алып.
Айылдан чыктым чыдабай,
Душманга белди курчанып.
Алым жетсе көрөйүн,
Темиркандын шаарына,
Укмуштуу кылып чуу салып.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Кайтпас болду барышка.
Каарланды чыдабай,
Көп тырышты намыска.
Бир каргадай жаш бала,
Талап кылып жөнөдү,
Душман издеп алыска.
Колу менен бербесе,
Темиркандын колунда.
Кызын тартып алышка,
Арнап атты минген жок.
Эч болбосо жанына,
Жолдош алып жүргөн жок.
Өлүп калат экем деп,
Жалгыз жанга күйгөн жок.
Жолдоштон жардам болорун,
Аптыккан бала билген жок.
Беш күнү жөө жол басты,

Жолукканга тийген жок.
Карапайым кишиге,
Сырын айтып күлгөн жок.
Жети күндө жетти эми,
Аралап кирди Эр Көкүл,
Калаадагы элине.
Көчөнүн бою бак дарак,
Көлөкөлөп отурган,
Бир топ адам бар экен.
Көп жашаган ичинде,
Бир карыя чал экен.
Тегереги калаанын,
Тегиз толгон мал экен.
Издеп барган Темиркан,
Ошол элге кан экен,
Каршы келип Эр Көкүл,
Салам айтты аларга.
Колун берди эңкейип,
Аксакалдуу адамга.
Көкүлдүн түрүн көргөндө,
Чоочуду тике карарда.
Араң жооп беришти,
Көкүл айткан саламга.
Сүрү басты баланын.
Ошолорду сүйлөтпөй,
Кашкайып турат Эр Көкүл,
Алар менен сүйлөшпөй.
Баланын жөнүн суарга,
Көп кишиден тил жетпей,
Олтуруп калды жер чукуп.
Ордунан туруп бири кетпей,
Шашып калды баарысы.
Ойлоно туруп сүйлөдү,
Аксакалдуу карысы.
Аппак сакал чал экен,
Темиркандын таанышы.

Анда аксакал карыя Алтын Көкүл жаш Айдарга карап, «Балам сен буулугуп жүргөн экенсиң, сен эмне жумуштап жүрүсүң, оюңдагы сөздү, келген жөнүңдү айтчы»— деп чалдын айтып турган сөзү:

Айланайын карагым,
Карагым эмес панарым.
Колуңузда жок экен,
Алып жүргөн жарагың.
Кай себептен болду экен,
Кылып жүргөн талабың.
Айланайын чырагым,
Пешенеңе карасам,
Түптүү чыккан чынарым.
Айтчы балам сырыңды,

Жашырбастан чыныңды.
Агарып сакал картайып,
Өткөздүм нечен кылымды.
Картайган атаң сурады,
Жылдызың ысык баласың,
Алыс жолго барууга,
Жетелек сенин убагың.
Таныбадым жаш бала,
Таң калып сага турамын,
Оозуңдан от жанат.
Акылың артык кулунум,
Жалындайсың жанасың.
Кайсы жер балам турпагың,
Айтчы балам сурадым,
Кай улуттан уругуң.
Өзүң жалгыз жаш бала,
Бошоду көрүп муунум.
Анда Көкүл мындай дейт:
Сурадың ата жөнүмдү,
Кулак салып угуңуз,
Менин айткан кебимди.
Кайратыма чыдабай,
Канча күнү жол жүрүп,
Кызытып келем деними.
Издеп таппай жүрөмүн,
Темиркандын шаарында.
Багылып жаткан эрине,
Жолукмакмын изденип.
Он эки пут эт жеген,
Ошолордун дөбүнө.
Киргизейин деп келем,
Капкараңгы көрүнө.
Темиркандын кабарын,
Айлымда жатып укканмын.
Балбаны бар дейт багылган,
Кабары калкка жайылган,
Ошону эңсеп чыкканмын.
Элимдеги балбандын,
Баарын койбой жыкканмын.
Он алтыда жашыбыз,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Сурасаң биздин атыбыз.
Темиркандын кабарын,
Билсең ата айтыңыз.
Анда аксакал кеп айтат,
Айланайын карагым,
Темиркандын айлына,
Тил алсаң барба деп айтат.
Тушуна душман бата албайт деп,
Балага жайын көп айтат.
Темирканды сурасаң,

Алдында алтын тагы бар.
Дал өзүнө караштуу,
Алты капка шаары бар.
Адам батпайт ченине,
Келалбайт душман жерине.
Айбаттуу дөбү дагы бар,
Дөбүнүн жайын сурасаң,
Алачыктай карасы,
Балтага сап болгондой,
Колдорунун саласы.
Кабагын бүркөп чыкканда,
Адамдын калбайт саарасы.
Ошол дөөдөн кем эмес,
Темиркандын баласы.
Кан Ичме Карач атанган,
Далайга жеткен чамасы.
Тогуз жолдун тоомунда,
Тосуп жүрөт күнүгө.
Адамдын канын ичпесе,
Жаталбайт тынчып үйүнө.
Адам чыдап туралбайт,
Кан Ичменин сүрүнө.
Ошондой канкор сурасаң,
Далайдын жеткен түбүнө.
Суркоен минген тулпары,
Чапкан менен талбаган.
Учкан кушту куткарбай,
Умтулганда кармаган.
Бир кашык канын ичем деп,
Көп адамды жайлаган.
Каргадай жалгыз сен эмес,
Атагы чыккан далайлар,
Дабат кылып барбаган.
Камынып келген канча кол,
Канкордон аман калбаган.
Жарагы шай колунда,
Тосуп жүрөт күнү түн.
Көк өзөндүн боюнда,
Каршы турат Кан Ичме,
Кас душмандын жолунда.
Тил алсаң балам барбай кайт.
Барам десең чырагым,
Көрөр сенин шоруңда.

деп аксакал Темиркандын жөнүн көбүрөөк айтты: «Чырагым, жаш өмүрдү касапка кармаба, тил алсаң айылыңа кайт». Анда Көкүл айтат: Ээ ата, душманга тегин адам бет алып жүрөбү, мен Кан Ичмеден коркуп кайра элиме барбаймын, кылган талабыман калбаймын деди. Анда аксакал кайырда балам барам десең Кан Ичме көк өзөндүн боюнда жүрөт деп жолду көрсөтө берди.

Эми жолго жүрөйүн,
Кабарын уктум калаадан,

Кудайдан кубат тилейин.
Элимде жүрүп элирдим
Эрдигинди билейин.
Кан Ичме каршы жолукса,
Кайрат кылып кирейин.
Абийир берсе жараткан,
Кан Ичмени кан кылып,
Суркоенун минейин.
Жардам болсун жараткан,
Темиркандын шаарына,
Арыстандай тиейин.
Ата-энеме жолукпай,
Талаадан чыктым талпынып,
Он алтымда чыдабай,
Душманга чыктым ашыгып.
Мындан мурун көрбөдүм,
Жоого барып машыгып.
Балбанча чыктым элимен,
Кайда качам жашынып.
Атама акыл салбадым,
Талаадан тарттым сапарды,
Ак батасын албадым.
Жолдош алып жаныма,
Анан дөөгө барбадым.
Жазым болсо жалгыз жан,
Ичимде кетти арманым.
Өлүмдөн жаман эмеспи,
Энди айылга барганым.
Жалгызда болсом көрөйүн,
Бешенеме салганын.
Айылда калды бөлүнүп,
Ойноп күлгөн катарда,
Бир жолугуп кетпедим,
Ак сүтүн берген апама.
Элимди жыйып кеңешип,
Жайбадым колду батага.
Балалык өттү башыман,
Энди кайда качамын.
Жазым болсо жалгыз жан,
Азапка түштү атама.
Бет алып мурун көрбөдүм,
Жоого чыгып мындайды.
Душмандын түшсөм колуна,
Чалынсам жайган торуна,
Тоодо жүрүп өлдү деп,
Элим шылдың кылбайбы.
Картайганда ата-энем,
Бүктүшүп бели сынбайбы.
Кылайын кайрат жашыбай,
Бир адамга батпасам,

Ким болот менин атымай.
Жардам болуп жараткан,
Сактасын алтын башымай.
Кайтып кантип келемин,
Кан Ичмеге татыбай.
Тапшырдым жанды кудайга,
Тартынбайын коркпоюн,
Кармашсам кумар чыгар да.
Ажал жетип күн бүтсө,
Жаш кабырга чынарда,
Кайтпаска катты ант кылдым.
Атам менен апамды,
Жаратканга тапшырдым.
Жооптошу жолукпай,
Картайганда атамды,
Убайымга бастырдым.
Жанымда жок жолдошум,
Бел байладым казатка.
Колдоочулар колдосун,
Корккон менен пайда жок,
Ишимди кудай оңдосун.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Белди бекем курчанып,
Этекти кайра кыстанып,
Оозунан чыгып көк түтүн,
Келе жатат Эр Көкүл,
Күчүн жыйып мыктанып.
Көк өзөндүн боюна,
Келди бала ис чалып.
Жүргөн экен Кан Ичме,
Жалгыз куш чалып.
Айбыкбастан Эр Көкүл,
Кан Ичменин алдынан,
Тосуп чыкты тик салып.
Эки баатыр кездешти,
Көк өзөндүн боюнда.
Бирине бири көз салды,
Тогуз жолдун тоомунда.
Бир жарагы шайма-шай,
Кан Ичменин колунда.
Ар нерсе турат аптыгып,
Эр Көкүлдүн оюнда.
Каршы туруп Кан Ичме,
Көкүлдү карай сүйлөдү.
Эр Көкүлдүн эрдигин,
Кан Ичме карач билбеди.
Алдындагы Суркоен,
Балыктай туйлайт мингени.
Жудуруктай жаш бала,
Ата тегин ким деди.

Айткын бала сырыңды,
Менден коркуп жашырбай,
Ачык айткын чыныңды.
Кыйшаңдатсаң сөзүңдү,
Көрсөтөм сага кыйынды.
Бир бас токтоп турайын,
Айтчы мага сөзүңдү.
Кулак салып угайын,
Агер сырың айтпасаң,
Азыр салам башыңа,
Каптаган калың убайым.
Беш күндөн бери кан ичпей.
Кармады каты кумарым,

Анда Алтын Көкүл жаш Айдар Кан Ичмеге жооп берди: Менин жайымды сурап эмне кыласың, мен сени менен сүйлөшкөнү келген эмесмин, кайратың болсо аттан түш, күрөшкөнү келдим деп айтып турганы:

Мен сүйлөйүн сен уккун,
Куру бекер күүлөнбөй.
Өз алдыңан сүйлөнбөй,
Кулак салып кеп уккун.
Темиркандын кабарын,
Айлымда жатып мен уктум.
Балбаны бар дейт багылган,
Ал балбанын жыкканга,
Баласын берет деп уктум.
Издеп келе жатамын,
Темиркандын каласын.
Насип болсо аламын,
Арууке сулуу баласын.
Келе жатам көрмөккө,
Көпкөн кандын чамасын.
Колуман келсе чабамын,
Сулап жаткан каласын.
Жети күнү жол бастым,
Сурасаң ушул талабым.
Тарылтайын деп келем,
Ушул кандын заманын.
Кантип айтпай коемун.
Сурагандан жашырып,
Жетейин деп жол жүрүп,
Келе жатам ашыгып.
Жоодон коркчу мен эмес,
Аркасын ойлоп тартынып.
Сурасаң ушул сырымды,
Жашырбай айтып берейин,
Жалган кошпой чынымды.
Темиркандын кабары,
Мен айлымда жатканда,
Деги кыйын угулду.

Алты капка шаарга,
Ал Темиркан кан экен.
Калкына тийген зыяны,
Кан Ичме Карач бар экен.
Айылына асылган,
Акылы жок жан экен.
Элинин баары ошону,
Атактуу баатыр дейт экен.
Алты күндө бир адам,
Тартып алып жейт экен.
Бечаранын балдарын,
Бекеринче өлтүрмөк,
Ал канкордун шертекен.
Мал ордуна союлган,
Канына камкор тоюлган.
Ажалдан мурун өлгөндөр,
Азап тартпай шейит экен.
Ойлобойт экен Кан Ичме,
Бечаранын убалын.
Карыптын көрбөй калат дейт,
Балдарынын убайын.
Өчүрөт экен талайдын,
Үйүндө күйгөн чырагын.
Кан Ичмеге жолукпай,
Таркабайт менин кумарым.
Кан Ичме Карач каякта,
Айтып кой билсең сурадым.
Ташка чапса тайгылбас,
Болоттон курч убагым.
Кан Ичме көзгө көрүнсө,
Таркар эле кумарым.
Кан Ичме Карач камыкты,
Жаш баланын сөзүнө,
Чыдай албай жабыкты.
Кабарым калкка жайылган,
Канча жоону каратып,
Таштадым эле тарыхты.
Керек болсо кашык жан,
Кое берүүчү эмесмин,
Сен турмак көргөн таанышты.
Келтирдиң менин жинимди,
Кан Ичме деп сүйлөйсүң,
Кесейинби тилиңди.
Сүйлөмөк турмак келчи эмес,
Көргөн адам сүрүмдү.
Кууратып койсом кантесиң,
Жаңы ачылган күлүңдү.
Кыйнайынбы жаныңды,
Кан Ичме Карач мен болом,
Ичейинби каныңды.

Канча жоо келип кармашып,
Көргөн менин жайымды.
Каңгырап жүргөн кагыңгыс,
Билсең боло алыңды.
Айтчы мага жөнүңдү,
Бир пас кылып турайын,
Сен айтканча сабырды.
Сөзүңдү угуп ичейин,
Анан кашык каныңды.
Канкордун айткан сөзүнө,
Кайраттуу Көкүл кабарды.
Өзү баатыр болгон соң,
Жаман сөздү каалайбы.
Эңсеген жоону жеңбесе,
Турган кумар тарайбы.
Кан Ичме Карач сен болсоң,
Кармашам деп келаткан,
Кайраттуу Көкүл мен элем.
Күркүрөгөн күнгө окшош,
Жоодон кайтпас шер элем.
Элим бүтүн сынаган,
Колум тийсе кериден,
Үйдөй таштар кулаган,
Жаңы чыккан эр элем.
Он алтыга мен чыктым,
Жашым толук баламын.
Темиркандын каласын,
Бузам деген талабым.
Көтөрүлсө насибим,
Аруукедей сулусун,
Олжо кылып аламын.
Кан Ичме сенде бар экен,
Колуңда түгөл жарагың.
Баатыр болсоң аттан түш,
Эсебин өзүм табамын.
Жарак менен урушсаң,
Арманда болуп ;аламын.
Атыңдан түшүп күрөшсөң,
Кыйноого сени саламын.
Балбан болсоң кел түшүп,
Мойнуңду жулуп аламын.
Эгер аттан түшпөсөң,
Менден коркуп койдуңбу,
Элиңди эртең чабамын.
Баатыр болсоң кел бери,
Эрте күндү кеч кылбай,
Ат үстүндө койкоюп,
Кара күчкө беш кылбай.
Балбандан кумар таркайбы,
Эрегишип шерт кылбай.

деп Көкүл Кан Ичмеге көрүнгөн сырдай кылып сүйлөдү. Кан Ичме: Ой карышкыр, сен ырас эле такымдашасыңбы. Сага ок коротуп уруша турган менминби. Сен менин бир колумду байлап кой аркама, бир колума алың жетсе анан күрөшөмүн деди. Көкүл ай акылсыз көп кесирди айтпа деп экөө күрөшө кетти.

Көк өзөндүн боюнда,
Тогуз жолдун тоомунда.
Суркоенду терекке,
Аса байлап таштады.
Эрегишкен эки шер,
Кыйын ишти баштады.
Эки балбан кездешти,
Чымырканып чымданып,
Кол салышып беттешти.
Кужурланып чыйрыгып,
Оозун ачып эстешти.
Айтышкан кайым сөздөрүн,
Арыстандар кектешти.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Белин бекем курчанып,
Жанында жок жардамы.
Жаратканга сыйынып,
Кадиксиз болуп камынып.
Кайратын жыйнап жер муштап,
Арстандай чабынып.
Самаганы Көкүлдүн,
Каршы алдынан табылып.
Алышты келип кол салып,
Калган экен Эр Көкүл,
Кармашканды сагынып.
Көк өзөндүн боюнда,
Көк букача челишти.
Бар кубатын аябай,
Бир бирине беришти,
Өйдө төмөн жүрүштү.
Кармашканда эки шер,
Күчүн сынап билишти.
Ай талаада алышкан,
Көргөн жок адам бул ишти.
Көк өзөндө кармашты,
Эрегишкен эки шер,
Ажыдаардай арбашты.
Көк өзөндүн көк сазын,
Кой жаткандай чаң басты.
Он алтыда Эр Көкүл,
Кан Ичменин бооруна,
Кагын оору келгенсип,
Өпкөсүнө жармашты.
Тоботбогон Кан Ичме,
Жалынып кылды далбасты.

Кармаган жерин жулушуп,
Бирин бири кандашты.
Дөбө жерлер бас болду,
Тегиз жерлер тепкиге,
Суубу чыгып зар болду.
Алы жетсе өлтүрмөк,
Бир бирине кас болду.
Аяшкан жок жандарын,
Көрсөтүштү эки шер,
Жыйнап жүргөн дарманын.
Көрмөк болду көк жалдар,
Бешенеге салганын.
Жаратканга жалынып,
Көкүл сурайт жардамын.
Көтөрө албайт Кан Ичме,
Жаш баланын салмагын.
Айтып жүрөт ичинен,
Кан Ичме Карач арманын.
Бир балага тең болбой,
Кайда кеткен салмагым.
Алышып жүрөм аянбай,
Бир муштумдай баланы,
Жүрүмүн жыгып ала албай.
Ишенчи элем күчүмө,
Канча батыр келбеген,
Басып кеткен изиме.
Кандай жетпейт кубатым,
Бир муштумдай кишиге.
Ажырабайт кантемин,
Кирип алды ичиме.
Душман чендеп келчи эмес,
Тогуз жолдун тоомуна.
Көргөн адам келчи эмес,
Көк өзөндүн боюна.
Билбеймин кандай экенин,
Күрөшүп жүргөн баланы.
Темирдей болуп учурайт,
Деги ийилбейт колума.
Муштумдай бала шаштырды
Убайым түштү оюма.
Кес болгон экен кагынгыс,
Кетер кезде жолума.
Байлап кой деп колумду,
Кесир кылып сүйлөдүм.
Ушу келген баланын,
Батырлыгын билбедим,
Бала деп көзгө илбедим.
Жаш баланын колунан,
Жазым болуп мен өлсөм,
Кара жерге киргеним.
Олжого кетер ойноктоп,

Суркоен тулпар мингеним.
Көтөрө албай чарчадым.
Кан Ичме болуп аталып,
Каргадай жалгыз баладан,
Билинди менин шашканым
Буга окшогон баланын,
Далайын отко кактадым.
Кайда кетти дарманым,
Бир балага батпадым.
Деп үшүнтүп Кан Ичме,
Эки көзүн жаштады.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Кан Ичмеден шашпады.
Он алтыда кезинде,
Ушундай иш баштады.
Атагы чыккан канкордон,
Каргадай бала качпады.
Каарлуу кышкы сууктай,
Кан Ичмени каптады.
Тоотпогон канкоруң,
Кутулар айла таппады.
Кармаган сайын Көкүлдүн,
Толкундады кайраты.
Кан Ичме менен күрөшүп,
Каргадай бала талбады.
Кармаган жерин жаш бала,
Карышкырдай кандады.
Алты күнү күрөштү,
Көк өзөндүн сазында.
Канкор менен кармашты,
Каргадай бала жашында.
Карайлаган канкорум,
Эки көзү атында.
Каруусу кетип чалынып,
Он алтыда баланын,
Кала берди астында,
Жан кыйба деп жалынып.
Алп Көкүрөк Эр Көкүл,
Төшүнө минди бекемдеп.
Мурунга муштап отурду,
Өлтүрбөй кантип кетем деп.
Кайратың кана Кан Ичме,
Оозуңдан чыгар тилиңди.
Койбоймун азыр кесем деп,
Кулагын бурап жадатат.
Эрмек кылам сени деп,
Бетин тырмап канатат.
Уккун менин сөзүмдү,
Канчанын канын ичипсиң,
Чукуюмбу көзүңү.

Көтөрүлүп сүйлөйсүң,
Кубатыңы билбейсиң,
Жарайынбы төшүңдү.
Карыптарды ыйлатып,
Алыптырсың балдарын.
Коркутупсуң коржоңдоп,
Карып кеткен чалдарды.
Кантип ичтиң кара бет,
Жаш балдардын кандарын.
Кесемин эки башыңды,
Ойнотуп минем атыңды.
Сенден качып кеткендей,
Кайдан көрдүң катынды.
Бириндетип жулсамбы,
Төбөңдөгү чачыңды.
Сууруюмбу колуңду,
Көрсөтөйүн өзүңө,
Адам көрбөс сонунду.
Кайнатамын Кан Ичме,
Чыркыратып шоруңду.
Сындырамын тишиңди,
Бир сен эмес калкыңа,
Көрсөтөмүн күчүмдү.
Не коркутуп сүйлөйсүң,
Жолукканда кишини.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Кыбыратпай башканы,
Кайратына чыдабай,
Кандай ишти баштады.
Төөдөй болгон Кан Ичме,
Эр Көкүлдүн астында,
Ээси кетип калганы.
Көк өзөндүн боюна,
Көп тарыхты таштады.
Кутулууга Кан Ичме,
Эч айласын таппады.
Алдында жатып Кан Ичме,
Эр Көкүлгө сүйлөдү.
Айланайын жаш бала,
Суркоендой тулпарды,
Берейин сага мин деди.
Эрчитип өзүм барайын,
Айылды көздөй жүр деди.
Кыйбачы жанды карагым,
Карындашым Арууке,
Колум менен берейин.
Темирканга күйөө бол,
Сейилдикти сүр деди.
Каалаганың берейин,
Кагылайын жаш бала.
Аруукени сен алгын,

Убадамды берейин.
Ардактап баккан жалгыз кыз,
Кошулганын көрөйүн.
Бошотуп мени кое бер,
Канга күйөө келет деп,
Айлыма азыр жөнөйүн.
Айланайын жаш бала,
Айткан сөздү тыңдачы.
Алдыңда жатам жалынып,
Асылганды кыйбачы.
Анчалык балбан эмесмин,
Бир сапарга сыйлачы.
Тамаша кылып күрөштүм,
Жамандыкка жаш бала,
Көңүлүңдү бурбачы.
Анда Көкүл жинденди,
Кан Ичменин бул сөзүн,
Кайраттуу бала сүйбөдү.
Эмине айтып жатат деп,
Кулагына илбеди.
Алдымда жаткан Кан Ичме,
Алдооңуңа макулдап,
Кое берчү ким деди.
Жибербейм тирүү жаныңды,
Агызам сенин каныңды.
Урушмакка келгенмин,
Укпайм сенин зарыңды.
Колумдан келсе чабамын,
Алты капка шаарыңды.
Чаап туруп аламын,
Арууке сулуу жарымды.
Кантип тирүү жиберем,
Адам союп кан ичкен,
Сен сыяктуу залимди.
Кишинин канын сагынган,
Канкор адам оңобу.
Эл тукумун азайткан,
Сендей адам тоебу.
Өлтүрбөй сени жиберсем,
Менин жолум болобу.
Анык болду Көкүлдүн,
Кан Ичмени соеру.
Арман кылат Кан Ичме,
Кайраттуу баатыр атанып,
Жарадым эле ар ишке.
Бир каргадай баладан,
Кордук көрүп жатырмын.
Көргөн жыргал өткөн күн,
Камалды го баары ичке.
Жубарымбек жаш бала,
Кайгыны салды көңүлгө.

Кетип бара жатамын,
Ажалдан мурун өлүмгө.
Муштумдай бала жолугуп,
Каршы болду өмүргө.
Суркоен менин тулпарым,
Алты ай чапсам чарчабас,
Канат кагып тургарым.
Бул баланын кабарын,
Мурун неге укпадым.
Жоо издебей тим эле,
Куш салганы чыкканмын.
Тагдырда жазуу ушул экен,
Бир муштумдай баланын,
Алдында жатып сыздадым.
Жигит алып кол курап,
Атактуу жоого барбадым.
Казатка кетип барам деп,
Калкыма кабар салбадым.
Калың жоо менен беттешип,
Анан өлүп калбадым.
Бир балага жетпеди,
Ишенип жүргөн дарманым.
Амалым жок көтөрдүм,
Бешенеме салганын.
Кан Ичме жоодон өлдү деп,
Калкым айтып калбадың.
Көтөрөлбай кыйналдым,
Бир баланын салмагын.
Эч бир адам билбеди,
Ичимде кетти арманым.
Деп үшүнтүп Кан Ичме,
Чымын жандан түңүлдү.
Көрөлбай кеттим арманда,
Эне-атам менен үйүмдү.
Алдоосуна көнбөдү,
Алтын Көкүл жаш Айдар.
Кан Ичменин сөзүнө,
Экинчи руксат бербеди.
Кан Ичменин канжарын,
Сууруп алып жанынан,
Кекиртекке койду эми.
Он алтыда Эр Көкүл
Алты күнү күрөштү.
Атагы чыккан канкордун,
Ичер суусун түгөттү.
Көк өзөндүн боюнда,
Эсеби алты күн өттү.
Он алтыда жаш бала,
Атагы чыккан эр болду.
Кара чаар кабландай,
Жоодон кайтпас шер болду.

Кабары бийик Кан Ичме,
Карга менен кузгунга,
Көк өзөндө жем болду.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Айбаты кыйын зор болду.
Калааны билген кайран эл,
Бир балага кор болду.
Карга менен кузгунга,
Апта күндүк той болду.
Калаасына барсам деп,
Аруукени алсам деп,
Көкүлгө түшкөн ой болду.
Баатырлыгын билди эми.
Кылыч мылтык баары шай,
Жолго түшүп жүрдү эми.
Эки көздөн чыккан от,
Жан чырактай күйдү эми.
Кылыч мылтык жалтылдап,
Алтымыш атар ак бараң,
Ийининде жалтырап.
Дүбүртүнө дүңгүрөп,
Жердин бети солкулдап.
Эр Көкүлдүн кайраты
Дарыядай толкундап.
Кан Ичмени өлтүрүп,
Каргадай бала кубанып,
Алдындагы Суркоен.
Жерге жукпайт чү десе,
Калың чаң калат чубалып.
Келе жатат Эр Көкүл,
Мурункудан эки эсе,
Күч кубатка чыңалып.
Алдында тулпар мингени,
Армансыз черин чыгарып.
Мингени тулпар мал болсо,
Кантип турат талаага.
Суркоенду ойнотуп,
Кирип барды калага.
Көргөн адам таң калат,
Он алтыда балага.
Көчөдөгү көп адам,
Көкүлдөн сөз суроого, _
Бири да калды жарабай.
Көчөнүн ичин чаң кылып,
Үрүп чыккан иттерин,
Жол боюна кан кылып.
Темиркандын сарайын,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Сурагандан ар кылып.
Туш келди чабат тулпарды,
Эригип калган Эр Көкүл.

Душмандын сөзүн тыңшайбы.
Кез келгенин келтектеп,
Билгенин кылды бир бала.
Кулагы сезип укканын,
Көкбөрү кылат көчөгө,
Сөз сурайым деп чыкканын.
Ач бөрүдөй ымтылат,
Алардын көрсө кыздарын.
Эл жанынан түңүлдү,
Каладагы калың эл,
Айласын таппай бүлүндү.
Канга кабар берем деп,
Аягы жеңил бир жигит,
Темирканга жүгүрдү.
Токтобой барды бир жигит,
Темиркандын үйүнө.
Жүрөгү чыгып калыптыр,
Эр Көкүлдүн сүрүнө.
Чочуп кетти Темиркан,
Жигиттин карап түрүнө.
Эки ийинен дем алып,
Көпкө турду аптыгып.
Айланайын каным ай,
Орун болсун өзүңө,
Артыңда алтын тагың ай.
Чыгып кете жаздады,
Оозуман жанымай.
Бүгүнкү күнү менде бар,
Сизге айтуучу зарымай.
Кайгыга түшүп жатыры,
Алты капка шаарыңай.
Өзү жалгыз жаш бала,
Аралап келди каланы.
Жанында жок эрчиткен,
Жолдош кылган адамы.
Эшикке чыккан элиңе,
Ээси оогончо сабады.
Арыстандан айбаттуу,
Кан Ичмеден кайраттуу,
Көрбөдүк мындай баланы.
Алдындагы мингени,
Кан Ичменин тулпары.
Табылды элдин заманы,
Бетине пенде карабайт,
Тири адамдын сырттаны.
Кан Ичменин өзү жок,
Тулпары келди калаага.
Элин көрүп сыздады.
Бет алып сурай албадык,
Кай жумушта жүргөнүн.
Акылыбыз жетпеди,

Суркоендой тулпарды,
Кантип алып мингенин.
Жолборстой жойлоп каланы,
Кыйратты элдин үйлөрүн.
Ушул таксыр Темиркан,
Сурасаң менин билгеним.
Темиркан укту кабарын,
Каласына чу салган,
Бир каргадай баланын.
Суркоенду укканда,
Бүркөдү катуу кабагын.
Жанына батты ушул сөз,
Чыдай албай Темиркан,
Колуна алды таягын.
Күүлөнүп чыкты талаага.
Добулун какты токтолбой,
Калага берди кабарын.
Жата албады Темиркан,
Жыйнады барлык адамды.
Калтырбай тегиз чогултту,
Элинин келтек чабарын.
Жалгыз бала тарылтты,
Темиркандын заманын.
Кан Ичмеден айрылып,
Катын бала кайгырып.
Билалбайт баары чубулдап,
Кантип аман каларын.
Добулдун үнүн укканда,
Топтонушуп келишти.
Бешенеге салганын,
Бечаралар көрүштү.
Кумурскадай быжылдап,
Көчөнү бербейт элдери.
Темиркандын сөзүнө,
Кулак салды келгени.
Анык болду калага,
Кан Ичменин өлгөнү,
Темиркан элге кеп айтат,
Менин айткан сөзүмө,
Кулак салгын деп айтат.
Чабуул койгон калага,
Көкүлдүн жайын көп айтат.
Өзү жалгыз жаш бала,
Шаарга келип кириптир.
Кан Ичме Карач баланын,
Тулпарын тартып миниптир.
Кабарын уктум бирөөдөн,
Алты капка шаарымды,
Аралап азыр жүрүптүр.
Уккандан тынчым болбоду,
Жалгыз бала калама,

Кантип кирип жойлоду.
Мингени болсо Суркоен,
Менин ишим оңбоду.
Алдында атын алдырса,
Кан Ичмени бул бала,
Кармашып соо койбоду.
Кайраттанып камынып,
Ошого калкым баргыла.
Алдындагы тулпардан,
Ашыкпай кабар алгыла.
Кан Ичме кайда калды экен,
Сөзүн угуп каңгыла.
Көп кечикпей жөнөгүн,
Байкап баарын көргүлө.
Баланын кылар өнөрүн,
Кагыңгырды кармап кел,
Өңү түсүн көрөйүн.
Кыйратты дейт каланы,
Ыйлатты дейт баланы.
Ал сыяктуу көпкөндү,
Азыр барып алып кел,
Кашык канын төгөлү.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Элин жыйып жатканда,
Жетип келди Эр Көкүл.
Суркоенду ойнотуп,
Жер солкулдайт чапканда.
Айпыкпастан Эр Көкүл,
Жарактары шалдырап,
Жоодон кайтпас шер Көкүл.
Элдин алды сааресин,
Канча жоого тең Көкүл.
Калың элди как жарып,
Кайра тартпай келди эми.
Көкүлдүн түрүн көп адам,
Көзүн салып көрдү эми.
Анык болду элине,
Айбаттуу жоонун келгени.
Жалындаган жаш бала,
Кулак салып угуп тур,
Сөз сураймын аз гана.
Бейкам жаткан каланы,
Аралапсың чабам деп.
Көрбөгөнбүз өзүбүз,
Сендей арсыз баланы.
Көчөдөн уруп балдарды,
Кутуруп жүргөн экенсиң.
Кан Ичмеге жем болгон,
Сендейлердин талайы.

Кан Ичмеге жем болор,
Кагыңгырдын бирисиң.
Суркоендой тулпарды,
Тушап койгон жеринен,
Уурдап минип жүрүпсүң.
Кан Ичме берсе колунан,
Таанышынын кишисиң.
Тулпарды минип туйлатып,
Эмне кылып жүрүсүң.
Азырак сөз айтканча,
Араң сорго чыдады.
Арыстандан айбаттуу,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Сабыр кылып турабы.
Бууругуп жүргөн от жүрөк,
Душмандын сөзүн угабы.
Карайып калган эр жалгыз,
Казаттан моюн бурабы.
Элирип жүргөн Эр Көкүл,
Жыйындын жөнүн сурады.
Кумурскача быжылдап,
Куру жыйын эмне.
Кары картаң аксакал,
Калбаптыр такыр үйүңө.
Жыйнап жаткан Темиркан,
Жеткизет тамак кимиңе.
Таандан жаман чубулдап,
Же айтканыңар угулбайт,
Түшүнбөдүм тилиңе.
Суркоен деп коесуң,
Олжого алган атымды.
Кан Ичме деп коесуң,
Кайраты жок катынды.
Кан Ичме үчүн жыйналып,
Каладагы калың эл,
Кылып жаткан экенсиң,
Урушууга акылды.
Кан Ичмени сурасаң,
Көк өзөндүн боюнда,
Тогуз жолдун тоомунда,
Бир балага жок болду.
Карга менен кузгунга,
Апта күндүк той болду.
Каңкоруңа кес болду,
Каршы чыгып арыстан,
Мен боломун сурасаң.
Кан Ичмени өлтүрүп,
Калаңарга жабышкан.
Айлыңа келген жаш бала,
Ошонун канын агызган.

Калган турпка карк болуп,
Көк өзөндө жатыры,
Кускун менен сагызган.
Кан Ичмеге кайгырсаң,
Даяр бол келтек чабышка.
Көп деп коркуп качпаймын,
Кайрат кылам намыска.
Мен чыккамын элимен,
Темиркандын сулубу,
Аруукени алышка.
Урушар болсоң чыккыла,
Даярмын кыргын салышка.
Кан Ичменин жарагы,
Бүткүл менин колумда.
Темиркан кызын бербесе,
Ар нерсе турат оюмда.
Кармашар болсоң калың эл,
Канча жан өлөт шоруңда.
Жалгыз да болсом киремин,
Темиркандын кайратын,
Өзүм сынап билемин.
Суркоендой тулпарды,
Олжого алып минемин.
Аруукени алсам деп,
Чын кудайдан тиледим.
Эртерек мага жооп бер,
Чыдабай турат жүрөгүм.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Калың элди жиреди.
Толкуп жаткан деңиздей,
Эр Көкүлдүн жүрөгү.
Кан Ичме өлдү дегенде,
Темиркан келди каарына.
Калың эли кайгырды,
Каланы билген канына.
Каргадай бала жойлоду,
Алты капка шаарына.
Көкүлдүн айткан сөздөрү,
Элинин батты жанына.
Карма деди баланы,
Бүркөлдү кандын кабагы.
Кагыңгырды кармап кел,
Дарга тартып салалы.
Суркоендой тулпарды,
Бошотуп будан алалы.
Кан Ичмеден кабар жок,
Изденип кабар салалы.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Ачууланып бакырды.
Оозунан ак көбүк,
Омууроого чачылды.

Заарына чыдабай,
Карайлаган калың эл,
Суркоенду бергин деп,
Балага барып асылды.
Кармагыла карма деп,
Бирин бири чакырды.
Арыстандай эр Көкүл,
Эми чындап ачынды.
Темирканга жыйнады,
Уудан өткүр ачууду
Калың элди аралап,
Кол тийгенин жаралап,
Суркоенго камчы урду
Каргадай бала көп элди,
Кыйкырып жалгыз качырды.
Качырган жагын темеле,
Кардай күчөп сапырды.
Суркоендой тулпардын,
Аңырдай озу ачылды.
Топтолушкан калың эл,
Карышкыр тийген койлордои,
Корголоп башын качырды
Кылыч мылтык баары шай,
Арбактарга сыйынып,
Жаратканга жалынып,
Көп экен деп коркподу,
Арыстандай чабынып.
Келтекке келтек кагышты,
Кыжылдаган калың эл,
Бирин бири чабышты.
Оозунан от чыгып,
Ойлodu Көкүл намысты.
Суркоен тулпар мингени,
Жер майышкан көп элге,
Айбыкпай Көкүл кирди эми.
Жазым болот экем деп,
Коркууну сыра билбеди.
Жалгыздап четкен чыкканын,
Көкбөрү кылып сүйрөдү.
Бир баланы калың эл,
Каңдай кылып аларын,
Эч бирөө билбеди.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Ачууланып ымтылып,
Жооду аралап жойлоду.
Ажыдардай ышкырып,
Колундагы ак болот,
Шилтегенин жибербейт,
Балдыркандай шыпырып.
Алдындагы сур коен,

Колго түшпөйт тутулуп,
Бөлүнүп качкан жоо болсо,
Кете албайт качып кутулуп.
Эр Көкүлдүн иреңи,
Ант ичкендей бузулуп.
Каланын ичи кан болду,
Кызыл кыргын кыйкырык,
Көчөнүн ичи чаң болду.
Баладан көрүп кордукту,
Элдин башы маң болду.
Жердин жүзүн бербеген,
Желеги бар калың эл,
Он алтыда балага,
Сүйлөшө албай зар болду.
Кылычтын мизи жаркылдап,
Найзанын учу жылтылдап,
Чети оюлбайт калың эл,
Кумурскадай кыжылдап.
Анын сайын Эр Көкүл,
Күчкө толду тырсылдап.
Аралашты армансыз,
Мылтыктын огу жамгырдай.
Күн-түн тынбайт тарсылдап,
Дүңгүрөгөн көп колдон,
Коркуп көкүл тартынбайт.
Карсылдаган келтектин,
Үнү тынып басылбайт.
Он алтыда балага,
Ошончо жоо батынбайт.
Колумдагы ак албарс,
Шилтегенин жамсады.
Арыстандай айбаттуу,
Көкүл жоодон шашпады.
Алты капка шаарга,
Айтымдуу тарых таштады.
Алдындагы Суркоен,
Чапканынан жазбады.
Айттан кызык болушту,
Калың элдин шашканы.
Карышкыр тийген койлордой,
Деги сонун качканы.
Экинчи башын көтөрбөйт,
Эр Көкүлдүн чапканы.
Арыктагы суулардай,
Кара кандын акканы.
Жер майышкан калың эл,
Бекинер жер таппады.
Көгөндөгү козудай,
Өлгөн элдин жатканы.
Денесинен бөлүнүп,

Тоголонду баштары.
Темиркандын шаарына,
Он алтыда жаш бала,
Ушундай иш баштады.
Арыстандай азамат,
Тилеп жүрдү өмүрдү.
Алдындагы Суркоен,
Кызыл канга чөмүлдү.
Алты капка шаарга,
Кайрат кылган Эр Көкүл,
Миң сан колдой көрүндү.
Алты күнү урушуп,
Алты миң ашык адамдын,
Ажалсыз каны төгүлдү.
Тизеден аккан кан кечти,
Кыйла адамдан жан кетти.
Кайраттуу Кан Ичмеси жок,
Калың элден ал кетти.
Көкүлдүн минген Суркоен,
Адамдан эстүү мал экен.
Карматпады душманга,
Көкүлдө насип бар экен.
Куландай ойнойт Суркоен,
Душмандын түшпөйт колуна.
Чалынбады жаныбар,
Булардын жайган торуна.
Ар нерсе кетти ашыгып,
Темиркандын оюна.
Кан Ичменин жарагы,
Элимдин калды шоруна.
Эл жанынан түңүлдү,
Көчөнүн бою кан болуп,
Кайран эл жаман бүлүндү.
Кан Ичменин кайраты,
Элине энди билинди.
Кан Ичмеси өлгөн соң,
Бир баланын колунан,
Өлгөн элдин денеси,
Төбө төбө үйүлдү.
Эр Көкүлдүн эрдиги,
Бир өзүнө билинди.
Алдындагы Суркоен,
Тер чыккан сайын күч алып,
Учкан куштай жүгүрдү.
Караса өлүк тийишет,
Көргөндө Көкүл сүйүндү.
Шилтесе кылыч кадалат,
Душмандын башына.
Адам жакын келе албайт,
Эр Көкүлдүн кашына.
Каргадай бала ишенди,

Олжолоп алган атына.
Бара-бара душманга,
Аянбай кирди катыла.
Алдындагы Суркоен,
Ойноп бара жатыры.
Арыстандай Эр Көкүл,
Жойлоп бара жатыры.
Өз дарманын душманга,
Болжоп бара жатыры.
Жер кучактап канча жан,
Сойлоп бара жатыры.
Бет алганын үркүтүп,
Бөлүп бара жатыры.
Калың элдин кандарын,
Төгүп бара жатыры.
Бара-бара дарманы,
Өнүп бара жатыры.
Кол тийгени козголбой,
Өлүп бара жатыры.
Кызыганда душманды,
Кырып бара жатыры.
Өз билгенин Эр Көкүл,
Кылып бара жатыры.
Топ-топ кылып өлүгүн,
Жыйып бара жатыры.
Качкандарын куткарбай,
Уруп бара жатыры.
Кылыч менен кыйласын,
Кырып бара жатыры.
Бөрүдөн үрккөн койлордой,
Кубуп бара жатыры.
Жандалбастап талайы,
Качып бара жатыры.
Бекинерге жер таппай,
Шашып бара жатыры.
Эр Көкүлдүн дарманы,
Ашып бара жатыры.
Жалгыз кедей баласы,
Алты капка шаарга,
Татып бара жатыры.
Аккан суудай кандарын,
Чачып бара жатыры.
Эл жанынан түңүлүп,
Шашып бара жатыры.
Катын бала түк калбай,
Айылынан адашып,
Безип бара жатыры.
Каршы-терши камчы уруп,
Катылгандын баштарын,
Кесип бара жатыры.

Алты күндө алты миң,
Адамдын башын кесиптир.
Кайгыда жүрүп Темиркан,
Кайрат кылган балбаны,
Эсинен чыгып кетиптир.
Уйкуда жаткан дөбүнө,
Темиркан ылдам жетиптир.
Он эки күн уктачы,
Уйкусунун болжолу,
Тогус күндөн өтүптүр.
Келсе дөвү уйкудан,
Эки көзү ачылбайт.
Корккон жүрөк козголуп,
Темиркандан басылбайт.
Сыр аяктан кем эмес,
Чаралары көзүнүн.
Он эки күн уктамак,
Болжолу экен өзүнүн.
Казанга капкак болгондой,
Сөөктөрү төшүнүн.
Темиркан барып сүйлөдү,
Уйкуда жаткан балбанын,
Колунан тартып сүйрөдү.
Ушунчалык уктаптыр,
Каланын баарын кыйратып,
Жоо келгенин билбеди.
Каланын ичи кан болуп,
Чаап жатат бүлдүрүп.
Ойготалбай Темиркан,
Убара болуп чарчады.
Жанына батты дөвүнүн,
Тоботбой уктап жатканы.
Анык болду элинин,
Бир баладан шашканы.
Жатып алды козголбой,
Он эки пут эт берип,
Кайраттуу деп бакканы.
Темиркандын келгенин,
Ишенген дөө билген жок.
Сууруп алып бычагын,
Балтыр этке урду эми.
Этине бычак киргенде,
Ордунан ыргып турду эми.
Кайгырып турган Темиркан,
Арманын айтты дөөсүнө.
Түшүнө элек балбаны,
Болгон иштин жөнүнө,
Кулак салып укту эми.
Айтып берди Темиркан,
Көргөн күндү жашырбай.
Балтырынан балбандын,

Кан чууруду басылбай.
Баатыр деп бактым өзүңдү,
Кан да болсо карадым,
Жаман айтпай көзүңдү.
Каргадай болгон бир бала,
Кан Ичмени өлтүрүп,
Кашайтты менин көзүмдү.
Каланын баарын кыйратты,
Кайратың болсо алып бер,
Ушул жоодон өчүмдү.
Калтырбады элимди,
Боеду канга жеримди.
Сындырып кетти бир бала,
Ийилбеген белимди.
Адамы жок ат калды,
Катар-катар тийишип,
Тоголонуп баш калды.
Алты капка адамым,
Түгөнүүгө аз калды.
Атасынан айрылып,
Бала-чака жаш калды.
Ишенбесең барып көр,
Бир баладан шашканды.
Сен аралап санап көр,
Жер кучактап жатканды.
Каргадай жалгыз бир бала,
Экинчи башын көтөртпөйт,
Колун сунуп чапканды.
Кан Ичмени өлтүрүп,
Суркоендой атты алды.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Балбанына даттанды.
Ушул сөздү укканда,
Балбаны келди каарына.
Жер солкулдайт кыйкырса,
Туралбайт адам жанына.
Арнап атты минген жок,
Эр Көкүлдүн өнөрүн,
Аптыккан дөө билген жок.
Ачуусуна чыдабай,
Чыкты балбан шаарына.
Кабыргасы кайышты,
Адамдан аккан канына.
Балбаны келет бакырып,
Жер сууну бузуп жапырып.
Эки жеңин түрүнүп,
Эр Көкүлдү качырып.
Кайда душман кайда деп,
Муштумдары чарадай,
Жаш баланы чакырып.
Чубулдаган кыйкырык,

Күн-түн тынбайт басылып.
Анын сайын балбаны,
Ачууланып ачынып.
Арыстандай Эр Көкүл,
Суркоенду туйлатып,
Койгон экен элдерин,
Бет алдырбай качырып.
Темиркандын балбаны,
Чапкан талай каланы.
Талай жерге угулган,
Ушул дөөнүн кабары.
Жалгандан көзү жумулган,
Кан Ичме шерик адамы.
Тиридей тилин кесем деп,
Бүлдүрүп жүргөн баланы.
Эр Көкүлгө көрүндү,
Ушул дөөнүн карааны.
Кайраты бар арыстан,
Буган коркуп калабы.
Жүрөгү тоодой болбосо,
Каланы жалгыз чабабы.
Алты күн болду кан кечип,
Ачылган элдин араны.
Кайрат кылып кайтпастан,
Калың элди чапканым,
Эки колум карышып,
Кардым ачым чарчадым.
Он эки пут эт жеген,
Оңбогур эми келатат,
Коркуп кайда качамын.
Жазым болсо жалгыз жан,
Өлгөндөргө кошулуп,
Мен да барып жатамын.
Чарчаган кезде келатат,
Каруубум кетип турганда,
Оокат ичпей ачыгып.
Бир кишиден мен коркуп,
Кайда качам жашынып.
Жараткан берсин жардамды,
Айтпайын жашып арманды,
Бир көрөйүн качырып.
Суркоен минген тулпарым,
Турбайбы күчүм ашырып.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Кайрат кылды камынып.
Эзилген кедей кулуну,
Жаратканга жалынып.
Балбанды карай жөнөдү,
Суркоенго камчы уруп,
Алдынан каршы барды эми.
Алачыктай арамга,

Абайлап көзүн салды эми.
Арыстандай жаш бала,
Жүрөгү сезип чоочунуп,
Акыл кылды ас кана.
Суркоен менен чуркатып,
Кылыч менен салсамбы,
Алышып алым жетбейт го,
Казандай башын алсамбы.
Карааны тоонун сеңирдей,
Кокустан түшсөм колуна,
Кана байран кылатко.
Карачтын канын кетирбей,
Жанына барсам жакындап,
Алдап кармап албасын.
Ажыратып атымдан,
Азапты башка салбасын.
Жанына жакын жолобой,
Алыстан сөзүм айтайын.
Темилип келген бул дөөдүн,
Баатырлыгын байкайын.
Эл болом деп өзүнө,
Алыстан акыл салайын.
Кандай жооп берсе да,
Сөзүн угуп канайын.
Карааны тоодой арамдын,
Толук сырын алайын.
Колунда болсо жарагы,
Оозунуп мурун чабайын.
Курушумду кандырып,
Курмандыкка чалайын.
Айласыз чоң киши экен,
Аныктап аны көрөйүн.
Күрөшсөм алым жетпейт ко,
Кетпесин алып мөөрөйүн.
Жалгыз дөөсү бул эмес,
Кыргындан кудай сактаган.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Ажалдан кайра тартпаган.
Тайдын этин бүтүн жейт,
Булкуп Көкүл жегенде,
Муштумдай эт артпаган.
Жакындап Көкүл барды эми,
Алдынан салам берди эми.
Ар кимисин ар башка,
Жаратат экен пендени.
Алачыктай арам дөө,
Каршы жакын келди эми.
Алдына келген Көкүлдүн,
Аныктап жүзүн көрдү эми.
Салам айткан баланын,
Алигин ал дөө албады.

Мурун уккан кабарын,
Жаш Айдардай баланын.
Элине бүлүк салганы,
Оозунуп айтты балага.
Кан кускур мынча кутурдуң,
Элимди чаап бүлүнтүп.
Аруукени алмакка,
Ач бөрүдөй жутундуң.
Аттан түшүп күрөшкүн,
Мыкты болсоң күрөшүп,
Кайра тартып качпайлы.
Катын белек алдашып,
Кутулбайсың чырагым,
Куюн болуп кетсеңда.
Артыңдан издеп табамын,
Көйкапты карай өтсөңда.
Каарланып келгенин,
Анык билди Эр Көкүл.
Курсагым ач кубат жок,
Кармашам кантип дөө менен.
Каруум кетти эчен күн,
Кыргын салып эл менен.
Кадырлап салам айтса да,
Кыялы дөөнүн көнбөгөн.
Анда Көкүл ойлоду,
Айбан дөөнү сүйлөтпөй,
Чыгарайын жанын деп.
Чачайын мунун жанын деп,
Кайра өзүмдү тилдетпей,
Алты капка шаардын,
Ишенгени дөө экен.
Оң санабайт бул мага,
Өлтүрмөгүм жөн экен.
Атты минип чапканда,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Маймылдай болуп ойногон.
Каарданып качырса,
Канчалык калың жоо болсо,
Каптаганын койбогон.
Оюндагы тилеги,
Орундабай койбогон.
Кылыч менен кыйнабай,
Чабамын деп ойлогон.
Деп үшүнтүп жаш бала,
Суркоендой тулпарга,
Ачынтып камчы салды эми.
Адырдан соккон шамалдай,
Тор көкүлүн жайылтып,
Алып учуп калды эми.
Бут атым турган чоң дөөнү,
Ачып көрдү душманча.

Кылыч менен Эр Көкүл,
Кармар колуң ушул деп,
Оң ийиндин тушу деп,
Кыя чаап өттү эми.
Албарс менен суугарган,
Анык болот курч экен,
Оң ийнин шылып кести эми.
Жайладым бетпак сени деп,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Кылчайып артын караса.
Суркоендун куйругун,
Сол колу менен сермелеп,
Келе жатат жабышып,
Ала жатам сени деп.
Жайсадың бала мени деп,
Кайраты кыйын дөө экен,
Кансырабайт камыгып.
Ийнинен аккан кара кан,
Суркоендой тулпардын,
Соорусуна жабылып.
Кайрылып туруп Эр Көкүл,
Кайра чапты сол колун.
Кылычты тартып алганда,
Тоодой болуп жыгылды,
Кармашкан жвр чаң болуп.
Суркоен менен Эр Көкүл,
Кыпкызыл жото кан болуп.
Ишенген дөөсүн өлтүрүп,
Он алтыда баланын,
Орундады тилеги.
Сезип койбойт Көкүлдүн,
Ордунда турат жүрөгү.
Адам каршы келалбайт,
Бет алып басып бирөөбү.
Эр Көкүлдөн Темиркан,
Энди жаман жүдөдү.
Эстеринен ажырап,
Эзилди кандын жүрөгү.
Айласын таппай ашыгып,
Өлүмгө жанын кыялбай,
Темиркан жүрөт жашынып.
Болбойт экен бербесем,
Аруукедей бүлөнү.
Жаш Күкөлдүн эрдиги,
Жалган эмес чын болду.
Темирканга көрүнгөн,
Көңүлдөн чыкпас сыр болду.
Жалгыз кедей баласы,
Темирканга чачылган,
Саарын жайган уу болду.

Алты капка шаарга,
Айыкпаган сыр болду.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Үйүнө барды үшкүрүп.
Эли көрүп кордукту,
Эзилип жүрөк от болуп.
Куруубу кетип ич күйүп,
Айласы кетип ашыкты.
Аруукедей жалгызын,
Жиберип адам чакыртты.
Эрте келсин деп айтты,
Күн тийбеген назикти.
Бир келинди жиберди,
Темиркандын айласы,
Бир баладан түгөндү.
Келин балам барып кел,
Аруукени алып кел.
Ардактаган бүлөмдү,
Каптаган калың күнөмү.
Темиркан бар дегенде,
Жумшаган келин жөнөдү.
Аруукеге барчемес,
Бул келинден бөлөгү.
Алты кабат темир үй,
Аруукенин жатканы.
Эңсеген адам көрөбү,
Жактырбаган Арууке,
Ар жерден келген төрөнү.
Жеңеси барды ашыгып,
Калкына кайгы көп түшкөн,
Койгон жок сөзүн жашырып.
Барган келин турган жок,
Кыздан коркуп тартынып.
Отурган экен Арууке,
Жанындагы кырк кызды,
Кырылгыр деп жапырып.
Билген экен Арууке
Элине түшкөн кайгыны.
Акылы артык Арууке,
Кыздан болсо кыраакы,
Темиркандын камбылы.
Ашыгып келген келиндин,
Сөзүнө кулак салды бу.
Жеңеси туруп мындай дейт,
Тилимди ал капа кылбай дейт.
Ардактап баккан атаңдын,
Ичине кызыл чок түшүп,
Арманы туру сыйбай дейт.
Көп кечикпей келсин дейт,
Калкыма түшкөн кайгыны,
Каралдым келип көрсүн дейт.

Мага күйсө жалгызым,
Айтканыма көнсүн дейт.
Кечикпей эрте чыксын дейт,
Кейип турган кезимде,
Келип сөзүм уксун дейт.
Жүрөгүм чыгып жүгүрүп,
Чымын жандан түңүлүп,
Ичкенимди кустум дейт.
Кагылайын карагым,
Ылдам баргын атаңа.
Кайгы түштү бу кезде,
Калбай баары капага.
Кана мага жооп бер,
Кечикпейин кайтама.
Угузчу чырак сөзүңдү,
Эмине деп айтама.
Узатпайын кебимди,
Камады душман элиңди.
Айласы кетип атаңдын,
Жиберди мендей келинди.
Келип турган жеңеңе,
Угузчу алтын кебиңди.
Өзү жалгыз жаш бала,
Боеду канга жериңди.
Уксаң ушул алтыным,
Менин келген жөнүмдү.
Адамдын каны чынында,
Аккан суудай төгүлдү.
Кагылайын карагым,
Карып кеткен атаңа,
Ушундай сыр көрүндү.
Калк сураган кан атаң,
Көзүм барда көрөм дейт,
Карагым сенин өңүңдү.
Барасыңбы кантесиң,
Эртерек айт жөнүңдү.
Арууке анда камынды,
Келинден укту дайынды.
Өмүрү чыгып көрбөгөн,
Аралап басып айылды.
Айнектен артык иреңи,
Булуттуу күндөй жабылды.
Кырылган кырк кыз жүргүлө,
Жоо чааптыр шаарымды.
Атам жатса азапта,
Кантип аяым жанымды.
Калкым көрүп жатат дейт,
Бир баладан жабырды.
Көрөлү чыгып каланы,
Деп үшүнтүп Арууке,
Айласыз бөлдү сананы.

Адилес шайы кийгени,
Жер үстүндө жок болчу,
Аруукенин сүйгөнү.
Чынында жалын өрт болду,
Атасына күйгөнү.
Кийиминде кири жок,
Сулуулугу башкача,
Мүчөсүндө мини жок.
Кырк кыздын барын эрчитип,
Бет алды басып каланы.
Жеңесинен угулду,
Ушул иштин кабары.
Жанып турат панардай,
Аруукенин жамалы.
Адамдан артык жаралган,
Темиркандын карагы.
Жаман сөз угуп жалындап,
Салынып барат кабагы.
Акылы артык Арууке,
Алты капка шаарына,
Көзүн салып карады.
Кирип чыккан киши жок,
Эшиги ачык бош туру,
Темиркандын сарайы.
Кызыл өңү бос болуп,
Туралбады Арууке,
Сабыр кылып токтолуп.
Кирип келди үйүнө,
Жалындаган чок болуп.
Отурган экен Темиркан,
Колунда кайрат жок болуп.
Аруу келип ыйлады,
Көзүнүн жашын тыйбады.
Атасына Арууке,
Арманын айтып турганы.
Айланайын атаке,
Кандай иш түштү башыңа.
Жиберипсиң жеңеми,
Чыдабай келдим кашыңа.
Айтчы ата сөзүңү,
Мен угайын жашыба.
Иминеге кейидиң,
Айтып барды ар сөздү,
Мага барган келиниң,
Капа болдуң кайсыга.
Ата сенин көңүлүң,
Кандык менен келаткан.
Жаштан бери өмүрүң,
Кагылайын кан ата,
Эт жүрөгүм сыздады.
Отурганың мен көрүп,

Ысык денем муздады.
Алты күндөн беритең,
Жалгыз акем Кан Ичме,
Уктасам түштөн чыкпады.
Кагылайын кан ата,
Кандай жоо сени кыстады.
Кан Ичменин кабарын,
Кандай кулак укпады.
Келчемес эле калаңа,
Жалгыз балаң Кан Ичме,
Сырттаныңдын душманы.
Адамдан эстүү мал эле,
Алдында минген тулпары.
Айтчы ата сөзүңдү,
Көзүң көрүп укканды.
Темиркан анда сүйлөдү,
Аруукенин өзүнө.
Кулак салды жалгыз кыз,
Атасынын сөзүнө.
Кадырлуу кан камыгып,
Жаш алды кара көзүнө.
Айланайын кулунум,
Мен сүйлөйүн угуп тур,
Чыныдан аппак тунугум.
Ушул кезде отгон курч,
Өрткө күйүп турумун.
Кызда болсоң кыйбасым,
Сенде менин уругум.
Кан Ичмеден айрылып,
Кайгы тартып улудум.
Каланы чапты бир бала,
Айласын таппай курудум.
Кагылайын каралдым,
Угуптур менин кебимди.
Каланы чапкан бир бала,
Кан Ичмени өлтүрүп,
Сындырыптыр белимди.
Эки саат кармашпай,
Эсебин таап өлтүрдү,
Ишенип жүргөн дөөмдү.
Эч айласын таппадым,
Ушул элдин тукумун.
Үзө турган көрүндү,
Айлыбыздан качырдык,
Алтын боолуу шумкарды.
Абайсыздан алдырды,
Адамдан эстүү тулпарды.
Көк өзөндөн качырдык,
Күмүш боолуу шумкарды.

Чын эле жоого алдырдык,
Жылкыдан күлүк тулпарды.
Суркоен келди калаңа,
Үстүндө жок адамы.
Тааныбадым тулпарды,
Минип жүргөн баланы.
Душман болду элиме,
Кан Ичменин жарагы.
Каргадай бала бүлдүрдү,
Бейкам жаткан каланы.
Кагылайын каралдым,
Ушул уксаң сөзүмү,
Тарылды атаң заманы.
Анда Арууке ыйлады,
Чымын жанын кыйнады.
Кан Ичмеден айрылып,
Арман кылып турганы.
Алтын чырай нур жүзү,
Аруукедей сулуудун,
Арманы ичке сыйбады.
Какемдин көзү барында,
Калкыма душман батпаган.
Атагы чыккан канча жоо,
Исинен коркуп барбаган.
Калдайган калың душмандан,
Жалгызда болсо качпаган.
Кылкылдаган найзадан,
Өлөмүн деп шашпаган.
Жамгырдай жаган октордон,
Жараткан кудай сактаган.
Көзүн арткан душманга,
Атагы чыккан шер болуп,
Ар түрдүү тарых таштаган.
Кан Ичме Карач уялаш,
Жеңилбеген намыстан.
Каршы чыккан душмандын,
Качпай канын агызган.
Кандай жоодон өлдү экен,
Жалгыз акем арыстан.
Ким болду экен акеме,
Ажал болуп жабышкан.
Жаралат экен жалганда,
Баатырга баатыр кагышкан.
Кезек экен кезикмек,
Арыстанга арыстан.
Ажал экен баатырлар,
Бир-бирине жабышкан.
Кан Ичме Карач агабыз,
Талайдын ичти кандарын.
Тартып алды ыйлатып,

Бечаранын балдарын.
Кагылайын кан аке,
Кезек келсе көрөбүз,
Бешенеге салганын.
Көрүп жүрдүк өзүбүз,
Алты күнгө бир адам,
Салык кылып алганын.
Зарлаган далай эл болду,
Ошолордун бериптир,
Жараткан кудай жардамын.
Кайрат кылып сурай бер,
Элиңдин аман калганын.
Айланайын кан ата,
Калк сураган кан ата,
Кеткениңе кейибе,
Аралап жүргөн душманга,
Өзүңүз акыл тап ата.
Кандай амал кылалы,
Калаңды душман камаса,
Эмине сизден сурады.
Бирөөдүн жалгыз баласы,
Каланы чапкан кылмак,
Баатырлардын адаты.
Баатырды баатыр көралбайт,
Өлтүрөт жетсе чамасы.
Же мурунтан бар беле,
Алалбай жүргөн талашы.
Айттыбы ата жоо сырын,
Эмине экен санасы.
Темиркан анда мындай дейт,
Кагылайын карагым,
Кулагың сал сөзүмө.
Сен колумда турганда,
Душманым көп өзүмө.
Ар жерден кумар адам бар,
Каралдым сенин өзүңө.
Талай жоо келип батпаган,
Ушу бала көрүндү,
Ажыдардай көзүмө.
Аруукени бергин деп,
Азырак айтты өзүмө.
Жаш бала деп тоботпой,
Жаман сөз айттым өзүңө.
Суркоенду бергин деп,
Карадым тике бетине.
Кайраты калың бала экен,
Карайган элди качырып,
Кыра берип четинен,
Суркоен турмак сурасаң,
Кагылайын карагым,

Үй жайым келбейт эсеме.
Жанына адам жолотпойт,
Жаныңды жеген жаш бала,
Каптаган элди тоботпойт.
Арыстандай аркырап,
Бет алганын оңобойт.
Кагылайын каралдым,
Сен барбасаң болбоду.
Алты капка шаарымды,
Жалгыз бала жойлоду.
Алдынан чыккан адамдын,
Бирөөн соо койбоду.
Айланайын каралдым,
Амалын өзүң таппасаң,
Менин ишим оңбоду.
Айланайын Арууке,
Кырк кызыңды эрчитип,
Жаш балага баргыла.
Кайгыда турган атаңын,
Бир сапар тилин алгыла.
Сени көрсө токтолор,
Жубарымбек баланын,
Сөзүн сурап каңгыла.
Кагылайын карагым,
Канатым сынды каруу жок.
Калкымды чапкан балага,
Кайрат кылар алым жок.
Кыз да болсоң кубатым,
Ичиме түштү жалын чок.
Айрылдык кубат каруудан,
Үзбөсүн элдин уругун.
Айланайын кулунум,
Ар кылбагын баруудан.
Сенден айла болбосо,
Түңүлдүм чымын жанымдан.
Ажыратар көрүндү,
Алдымда алтын тагымдан.
Айланайын жалгызым,
Ылдамырак чыккыла,
Кырк кыз менен айылдан.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Кызына айтты маанисин.
Атасынын сөзүнө,
Чыдай албай Арууке,
Чыгарды кыздын баарысын.
Айланайын курдаштар,
Калкымды душман камаптыр.
Каргадай жалгыз бир бала,
Эзилтип элди сабаптыр.
Алты капка шаарым,
Бир баладан жадаптыр.

Кан ичмедей сырттанды,
Ушул бала жамсаптыр.
Кайрат кылар калкынын,
Азаматы калбаптыр.
Жүргүлө кыздар баралык,
Каршы болгон балага,
Кеңешип акыл табалык.
Деп үшүнтүп Арууке,
Кырк кызын алып жанына.
Эт жүрөгү зырпылдап,
Эми чыкты шаарына.
Акылы жаман бөлүнүп,
Адамдан аккан канына.
Арыстандай Эр Көкүл,
Элдин баарын жадатып,
Өлгөнүнөн калганын,
Бир өзүнө каратып,
Отурган экен дөбөдө.
Арууке барды жанына,
Барса Көкүл отуру,
Арыстандай ачынып.
Уруш десе умтулуп,
Араны жаман ачылып.
Тукумуңду үзөм деп,
Элдин баарын жапырып.
Калган экен кыйкырып,
Калың уруш басылып.
Арууке барып сүйлөдү,
Эр Көкүлгө карата.
Туура сөзүн баштады,
Эр Көкүлдөй баатырдан,
Эмгегине жараша.
Баатыр бала кулак сал,
Уруксат болсо ушул эл,
Айылына тараса.
Кайратың катуу чырагым,
Кабарыңды мен угуп,
Алдыңа келип турамын.
Кыйнап жаткан элимди,
Келбей кантип чыдадым.
Алты капка шаарга,
Жалгыз өзүң аралап,
Кайратыңды сынадың.
Керегиңди айтсаңчы,
Келип сизден сурадым.
Арыстандай чабынган,
Ачуулуу бала тура тур.
Азырак сүйлөп өтөйүн,
Атыңдын башын бура тур.
Жалындаган жаш бала,

Бир бас сабыр кыла тур.
Көчөнүн ичин чаң кылдың,
Каргадай жалгыз жаш бала,
Каланын ичин кан кылдың.
Оюндагы сөзүңдү,
Урушпай эле айтууга,
Эмнесин ар кылдың,
Алты күндөн бери сен,
Айлыма кыргын салыпсың.
Кан Ичменин тулпарын,
Эрдик менен алыпсың.
Артык болуп адамдан,
Бир тубулуп калыпсың.
Элиме түштү бул кезде,
Эң бир кыйын убайым.
Тирүүдөн өлгөн адам көп,
Таркадыбы кумарың.
Ойлосоң боло чырагым,
Ушул элдин убалын.
Кейитпей айтчы сырыңды,
Келип сизден сурадым.
Каарданбай карагым,
Койсоң боло чырагым.
Аларыңды бизге айтпай,
Ушул элдин уругун,
Үскөнүңүз макулбу.
Менин элим душмандан,
Билүүчү эмес качууну.
Адам көрөт экенда,
Бешенеге жазууду.
Жалын жүрөк жаш бала,
Атама неге барбадың.
Каалаганың бар болсо,
Ынтымак менен албадың.
Айтканыңа көнбөсө,
Анан кыргын салбадың.
Акылым айран билбедим,
Кан Ичменин тулпарын,
Кандай кылып алганың.
Ушул кылган ишиңе,
Чырагым өзүм таң калдым.
Аласаң болсо атамда,
Барып сурап алууга,
Имине үчүн ардандың.
Анда Көкүл мындай дейт,
Жолуңарды таап жүр,
Мени мазак кылбай дейт.
Кайратың болсо калаңды,
Кантип турам кырбай дейт.
Алдымдагы Суркоен,
Канат болду өзүмө.

Аман болсо тулпарым,
Жеткизет менин өчүмө.
Топтонушкан албарсты,
Кулак сал айткан сөзүмө.
Дарманым ашкан дайрадай,
Көрүнбөй адам өзүмө,
Мен элимен келгенмин.
Даңкы чыккан баатырдын,
Күчүн сынап көргөнмүн.
Көк өзөндүн боюнда,
Ырысың ченеп бергемин.
Келбес кылып кетирип,
Асылынан болгомун.
Тулпарын имдим туйлатып,
Жарагы менен өзүнүн,
Каласын чаптым кыйратып.
Темиркан тилим албаса,
Жаңыртама жаңжалды ырбатып.
Суркоен болсо мингеним,
Эмне табам тим жатып.
Өзүм кедей баласы,
Эркимче элиң чабамын.
Жата берсин Темиркан,
Эсебин өзүм табамын.
Аруукедей сулуубун,
Зордук менен аламын.
Кан Ичме ичкен турбайбы,
Талай жандын кандарын.
Тартып алган турбайбы,
Чыркыратып балдарын.
Аруукедей сулуусун,
Кордук менен аламын.
Канкор кылган баласын,
Темиркандай адамың.
Эңсеп келдим элиңди,
Кайратыма чыдабай,
Кыйраттым талай эриңди.
Эл болом десе Темиркан,
Берсин менин теңимди.
Унутпай баарың уккула,
Албарстылар кебимди.
Тынчтыгын элин ойлосо,
Тапсын менин көөнүмдү.
Келген кыздар сурасаң,
Ушул менин жөнүмдү.
Кезектешип сүйлөшпө,
Мага акыл үйрөтпө.
Бекеринче көп сүйлөп,
Бир кедейдин баласын,
Албарстылар жиндетпе.
Кедейда болсом келгенмин,

Каратып калкың бийлешке.
Кайткыла кыздар, кайткыла,
Ушул сөздү унутпай,
Каныңарга айткыла.
Аруукесин бербесе,
Калың салып төшөктү,
Обдорулбай жаткыла.
Мен сыяктуу кедейден,
Аман калар айлаңды,
Акылдашып тапкыла.
Ушул сөзүм айтып бар,
Болду убада кайткыла.
Баланын карап түрүнө,
Арууке сулуу таң калып,
Жөнөдү кайра үйүнө.
Жетпей жүргөн кыраакы,
Ушундай шердин бирине.
Жүргүлө кыздар кайталык,
Тийбейли мунун жинине.
Деп үшүнтүп Арууке,
Кайтты кайра калага.
Көңүлү тойду кереттин,
Он алтыда балага.
Жактырбаган далайды,
Аруукедей жайдары,
Баланы алды санаага.
Сакадай бою сары алтын,
Болоюн буга садага.
Мындан артык сырттанды,
Издесем кайдан табама.
Өзү жалгыз жаш бала,
Чыгыптыр коркпой талаага.
Кайраты өткүр курч болот,
Кайгыны салды калама.
Эл кыдырсам жетпеймин,
Экинчи мындай балага.
Деп үшүнтүп Арууке,
Ичинен акыл ойлоду.
Кыздарга сырын билгизбей,
Ичинен сызып койгону.
Жүргүлө кыздар айылга,
Барбасак эрте болбоду.
Айылга ылдам баралык,
Түрүн көрдүк баланын,
Атама кабар салалык.
Кагылайын курбулар,
Кандай акыл табалык.
Арыстандай айбаттуу,
Адамзаттан кайраттуу.
Эрегишип ушуга,
Кантип кекти алалык.

Деп үшүнтүп Арууке,
Кырк кыз менен кеңешип,
Кетип бара жатыры.
Акыл менен ар ишти,
Чечип бара жатыры.
Эки көзү Көкүлдөн,
Өтүп бара жатыры.
Эр Көкүлдөй баланы,
Сынап бара жатыры.
Амалсыздан Арууке,
Чыдап бара жатыры.
Издегеним келиптир,
Тилекти кудай бериптир.
Деп үшүнтүп Арууке,
Эт жүрөгү эзиллип,
Туйлап бара жатыры.
Жанындагы курдаштар,
Коюндашып бирге өсүп,
Пикирлешкен сырдаштар,
Атама барып айталык.
Башаламан сүйлөбөй,
Уккан сөздү бир баштан.
Мылтыктын огу өтпөгөн,
Кылычтын мизи кеспеген,
Кан ичмедей сырттаным,
Кармашып алы жетпеген,
Ушуга билип атакем,
Бул чатакты ырбаткан.
Бул баланы байкасам,
Ичи кызыл жалындан,
Сырты кара темирден.
Уруш десе өрчүгөн,
Оту чыгат көзүнөн.
Жаралган эмес тегинден,
Жалгызда болсо миңден көп,
Кемибейт экен өмүрдөн.
Жаратыптыр жасаган,
Алыс кылып өлүмдөн.
Өзү жалгыз болсо да,
Кайберендер колдогон.
Карсылашкан кырк чилтен,
Жардам болуп коргогон.
Каптап жаткан душманга,
Карасы миңдей көрүнгөн.
Ушундай деп айталык,
Кагылайын курдаштар,
Мен сурадым көбүңдөн.
Деп үшүнтүп Арууке,
Кыздарга айтты акыл кеп.
Чуулдашып бул сөзгө,

Кыздын баары макул деп,
Темирканга келишти.
Сөзүмдү уккун таксыр деп,
Кырк кыз келген камынып,
Аруукедей кереттин,
Айткан сөзүн үйрөнүп.
Айтабыз деп бардыда,
Сөз талашып күүлөнүп.
Темирканды көргөндө,
Таппады сөзүн сүрдөнүп.
Бирөбү айтат балбан деп,
Кеткиле деп урушуп,
Ачууланып калган деп.
Бирөөбү айтат ушунун,
Айткан сөзү жалган деп.
Бирөбү айтат бала деп,
Унутпай неге айтпайсың,
Жанагы сөздөр кана деп.
Өзү жалгыз жаш бала,
Айтып бар деп бизге айтты,
Айткан сөзүн баарысын,
Уксун деп таксыр сизге айтты.
Көп узатпай сөздөрүн,
Чорт-чорт эле биртке айтты.
Каныңар кызын берсин дейт,
Бербейм десе кол курап,
Дагы мага келсин дейт.
Өзү да келип Темиркан,
Тамашамды көрсүн дейт.
Деп үшүнтүп кырк кыздын,
Баары жөндөп сүйлөбөй.
Канды көргөн адамдар,
Кантип турат сүрдөбөй.
Кырк кыздын баары айталбайт,
Сөздөрүнөн жаңылып.
Деги жөндөп сүйлөбөйт,
Тушаган аттай чалынып.
Капа болуп Темиркан,
Кабагы турат салынып.
Чыдабады Арууке,
Ичи толуп камыгып.
Атасына карата,
Сөз сүйлөдү жалынып.
Кагылайын кан ата,
Жалгызыңдын сөзүнө,
Кулагыңды сал ата.
Бир азырак сүйлөйүн,
Көңүлүңүз кааласа.
Кан болдуңуз калк сурап,
Сүйлөйүн сөзүм жараса.
Калага келген душманың,

Бир кедейдин баласы.
Барып сөзүн сурам,
Мен экен сизден талашы.
Бирө да болсо миңден көп,
Уруш жакка чамасы.
Багып жаткан балбан жок,
Кайрат кылар Кан Ичме,
Өзүңөн чыккан балаң жок.
Колун курап барууга,
Мен сыяктуу жалгызды,
Ажыратып алууга,
Калада белдүү адам жок.
Кан Ичме Карач жок болду,
Кагылайын кан ата,
Мага окшогон жалгзың,
Жалынга күйүп чок болду.
Кырылган элди мен көрүп
Кызыл өңүм бос болду.
Барып көрдүм жобуңду
Көрсөтүптүр элиңе,
Эстен чыккыс сонунду
Айланайын атаке,
Өйдөлөтпөй кесиптир,
Айга жеткен колуңду.
Душмандарга ачыптыр
Кенен кылып жолуңду
Жалгыз бала бузуптур
Болоттон жайган торуңду
Кагылайын кан ата,
Колуң менен бербесең
Кайнаттың менин шорумду
Кордук көрүп мен барсам
Убайым басар оюмду.
Кагылайын кан ата,
Эрегиште балага
Колуңда жок кайратың
Эл журтуңдан айрылып,
Калбагын бекер талаага
Ушул оңой жоо эмес
Сураганың берем деп,
Элчи салгын арага
Кагылайын атаке,
Карагын эми чамаңа.
Айтканыңа көнбөсөң,
Сураганын бербесең,
Кыйынчылык көрсөтөт.
Мен сыяктуу балаңды
Акыры байга берерсиң
Колуң менен тапшыргын
Ушул келген балага.

Кан Ичме кетти элиңен
Кагылайын кан ата,
Кайратың кетти белиңен.
Уккан душман келбейби
Кол курашып жеринен.
Алардан кордук көрбөйбү.
Кырааның өлдү деп укса,
Кытайдан душман келбейби.
Мен сыяктуу жалгзыың,
Кыйынчылык көрбөйбү.
Кагылайын кан ата,
Тил билбеген калмактар,
Калкыман мени бөлбөйбү.
Арууке жалгыз чырагың,
Көрүнгөн жоонун колунда,
Сүйрөндү болуп өлбөйбү.
Айланайын атаке,
Мен сыяктуу жалгыздын,
Ойлогону бар эле.
Жашырганда кантейин,
Тилегеним дүйнөдө,
Бир ушундай бала эле.
Кан ичменин барында,
Кайгысыз көөнүм жай эле.
Ажалы жетип өлүптүр,
Айбаты калың азыртан.
Эми кетер уккан жан,
Ат чарчатып алыстан.
Бала болор барлык жан,
Мен турганда кан ата,
Бир өзүңө жабышкан.
Ушу келген балага,
Колуң менен бербесең,
Ар кылбайм өзүм барышка.

деп үшүнтүп Арууке атасына арман кылып айтты, анда Темиркан азырак акыл ойлоп туруп, менин жалгзыым далай төрөлөрдү жактырган эмес эле, ушу бала көөнүнө жакса керек деп ойлонууп отурду. Бирок кырып келүүгө адам чыкпады, ошондо алтымыштан ашып калган бир чал мен барам деп жооп суранды. Темиркан барсаң бар деп уруксат берди. Чал барып Көкүлгө айтып турганы

Жолго түштү карыя,
Токтобойт башы калтырап.
Имгени кашаң күрөң ат,
Үстү үстүнө камчылап.
Карылыгы жеткен чал,
Мурдунан суусу тамчылап.
Айтар сөзүн билалбай,
Эки көзү жалдырап.
Ашыккансып баратат,

Мингенине камчы уруп,
Жетип барды Көкүлгө.
Жаны калбай ашыгып,
Ал карыя койгон жок,
Айтар сөзүн жашырып.
Барса Көкүл келиптир,
Үч өзөндөн суу келип,
Кошулушкан чатына.
Тегереги бийик тоо,
Көк майдандуу сазына.
Суркоенду жайдактап,
Сонун чөптү жедирип,
Жүргөн экен атына.
Сугарып сууга кандырып,
Чылбырынан жетелеп,
Сонун чөптү чалдырып.
Канча күн жүрдү урушта,
Сай-сайдын барын кан кылып.
Бетегелүү көк шибер,
Турган экен буралып.
Өзү жалгыз жаш бала,
Кылган ишин таңыркап,
Күчкө толуп чыңалып.
Кедейдин жалгыз баласы,
Алты капка шаарды,
Чапканына кубанып.
Камыктырып жүрүчү,
Кара буунун чыгышын,
Карыя келди калтырап.
Көзүнөн жашы тамчылап,
Көкүлдөн уруксат суранып.
Кагылайын карагым,
Мени сага жиберди,
Калык сураган адамым.
Угузмакка мен келдим,
Темиркандай канымдын,
Сизге айт деген саламын.
Айланайын жаш бала,
Угузайын өзүңө,
Болгон иштин кабарын.
Каарданбай ачсаңчы,
Каргадай бала кабагың.
Тынды биздин кебибиз,
Арууке болду аларың.
Кагылайын чырагым,
Кулак сал менин сөзүмө.
Бермек болду Темиркан,
Аруукени өзүңө.
Бүтүн калкы карады,
Арызданып сенин көзүңө.
Көңүл сал менин кебиме,

Кошулсун деди Темиркан,
Аруукедей теңине.
Келсин деди кечикпей,
Айылымдын ичине.
Эми келет чырагым,
Талашканын эбине.
Аруукедей керетти,
Көрүп сени сүйүптүр.
Жашырбай айтгы мудасын,
Сендейди таппай жүрүптүр.
Эрлигиңди эрке кыз,
Өзү сынап билиптир.
Аласың балам перини,
Ардактап баккан Арууке,
Атаңдын болот келини.
Иши оңолот эмеспи,
Жакшы болсо жаштардын,
Акыреттик шериги.
Аруукедей сулууну,
Алып барып көрсөтсөң,
Аралатып элиңди.
Эрлик менен сен таптың,
Эң жыргалдуу теңинди.
Арууке болсо алганың,
Айланайын жаш бала,
Эмине сенин арманың.
Чыдабай турат көргөнчө,
Аруукедей жайдарың.
Барып көр балам аралап,
Кайнатаңдын жайларын.
Кайраттуу адам болбосо,
Кайтарган бакка түнөйбү.
Темиркандын айласы,
Балам сенден түгөндү.
Карып кеткен абаңды,
Чыкырып кел деп жиберди.
Каарданып кайгырбай,
Ойноп күлүп олтуруп,
Алып кет балам бүлөңдү.
Аруукедей аларың,
Кечирсин деп бир сапар,
Ачубуңду тиледи.
Кагылайын чырагым,
Өзүң барып жайлагын,
Кол тийбеген шиберди.
Аруукедей сулуунун,
Бетине шамал тийбеген.
Темиркандын эркеси,
Пендеге карап күлбөгөн.
Жаткан жери жайы кыш,
Атыр жыттуу күлдөгөн.

Тамаша сөзүн айталбай,
Талай балдар сүрдөгөн.
Кереттиги башкача,
Сөздөрү артык дилдеден.
Аруукенин атагы,
Алты капка шаарды,
Кандык менен канча жыл,
Каты кармап бийлеген.
Кан Ичме Карач баласы,
Өтүптүр деп угабыз.
Ошон үчүн мен келдим,
Каптаган селдей каарыма.
Карма деп мени качырды,
Суркоенду бергин деп,
Туш-туш жактан асылды.
Анүчүн келдим арыма,
Келипсиң аба жаныма.
Мен да салам айтайын,
Кадыры бар каныңа.
Эл болом деп ойлосо,
Кейибесин кеткенге,
Өкүнбөсүн өткөнгө.
Балалык кылдым шаарына,
Экинчи мени кекетип,
Келбесин каның каарына.
Жаман сүйлөп бүрөбү,
Батырбасын жаныма.
Талашпасын атымды,
Болбос сөздү көп сүйлөп,
Маң кылбасын башымды.
Кабагын салып капа таап,
Келтирбесин ачуумду.
Тири киши көрөт а,
Бешенеде жазуду.
Өзүм жалгыз болсом да,
Каалабайм кадам качууну.
Бар карыя айлыңа,
Ушул сөздү айтып бар.
Кыз берүчү каныңа.
Мен да барам кечикпей,
Темиркандын айлына.
Түшүндүң ата айтылган,
Сөздөрүмдүн дайнына.
Бермек болсо камынсын,
Аруукени мен алып,
Агарып кайтам айлыма.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Жооп берип жөнөттү,
Темиркандын чалына.
Баланын сөзүн укканда,
Жолго түштү карыя.

Күрөң атты камчылап,
Темирканга барды эми.
Карылыгы жеткен чал,
Токтобойт башы калтырап,
Айтып барды ар сөздү,
Алжыган чал тантырап.
Отурган экен Темиркан,
Чалымдан кабар угам деп,
Шаштысы кетип жалдырап.
Карып чалдын айтканы,
Ушул чалга сүйөнгөн,
Темиркандын шашканы.
Барып келдим балага,
Эми келет айлыңа,
Бетине тике караба.
Ачуусу жаман бала экен,
Жаман пикир санаба.
Дүнүйөнүн көзүнө,
Адилет каным караба.
Кумар экен ушул жооп,
Аруукедей балаңа.
Суркоенду сураба,
Айбаты кыйын бала экен.
Өйдө төмөн көп сүйлөп,
Бул баланы сынаба.
Адам сүйлөп болобу,
Ушундай сырттан кыракы.
Суркоенду бербесең,
Албайт экен кызыңы.
Капа кылсаң көңүлүн,
Андан бетер Темиркан,
Заманабыз кысылды.
Алдап-солоп жөнөтсөң,
Калган элиң ажалдан,
Аман-эсен кутулду.
Суркоенду бербейм дейт,
Алдымдан атты сураба,
Темирканды көрбөйм дейт.
Аруукени алам деп,
Талап кылып келгем дейт.
Атымды берип кыз алып,
Алдовуна көнбөйм дейт.
Аруукедей эркесин,
Суркоендой тулпардын,
Бир бутунча көрбөйм дейт.
Ушул уксаң Темиркан,
Өзүңө айткан кабары.
Азыр келет аттанып,
Кыз-келинге кабар бер,
Тосуп чыксын баланы.
Ушул болду Темиркан,

Сизге айт деген саламы.
Деп үшүнтүп токтоду,
Элчиге барган адамы.
Ушул сөздү укканда,
Темиркан чыдап турбады.
Кыз-келиндин кырасын,
Кабар берип кынады.
Аруукедей периге,
Атасы айтып турганы.
Отуз келин, отуз кыз,
Жалгыз кыздын курбалы.
Кыз-келинге карата,
Темиркандын жалынып,
Жайын айтып турганы.
Айланайын балдарым,
Баарың тегиз тең өскөн,
Тилиңер ширин жайдарым.
Ушул кезде от болуп,
Ичиме сыйбайт арманым.
Эрегишип душманга,
Калбасын ээн жайдарым.
Амалым жок көтөрдүм,
Бешенеге салганын.
Өзү жалгыз бир бала,
Көрсөттү мага салмагын.
Эл кылып мен да жүрөйүн,
Кыргындан аман калганын.
Колумдан өскөн кыздарым,
Ушу келген душмандын,
Эсебин таппай сыздадым.
Айткан сөздү уккула,
Келет экен айлыма,
Жалын жүрөк жаш бала,
Алдынан тосуп чыккыла.
Ойноп күлүп баргыла,
Капа кылбай көңүлүн,
Күйөө деп колун алгыла.
Калың күлүп каткырып,
Бууруккан демин жайгыла.
Эч бириң жаман сүйлөбөй,
Аруукеге күйөб деп,
Тамашаны салгыла.
Үшүнтүп амал кылбасак,
Кетирди менин алымды,
Кейитти карган жанымды.
Аралады бир бала,
Алты капка шаарымды.
Колун сунуп күбүдү,
Жүзүмдөй ширин шагымды.
Түнөймүн деп суранат,

Күн тийбеген багыма,
Кайратым жок колумда,
Кайгырганда кантемин,
Карайбыз муну жайына.
Каяша кылсак кагынгыр,
Кайра келер каарына.
Барып кыздар тоскула,
Апкелип үйгө түшүрүп,
Аруукедей жалгызды,
Бул балага кошкула.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Акыл айтып чыгарды.
Атасы уруксат берген соң,
Арууке сулуу кубанды.
Отур келип отур кыз,
Барбай карап туралы.
Чачпак ташы шалдырап,
Айдай бети жаркылдап,
Жыпар жыттуу кыз келин,
Болуп турган убагы.
Айнектей бети жалтырап,
Чолпондой көзү чачырап,
Ортосунда баратат,
Темиркандын чырагы.
Шыңкылдашып күлүшүп,
Бирин-бири жүр дешип,
Келе жатат кыз келин.
Акылга дыйкан Арууке,
Ушундай деп айткын деп,
Ар бир сөзүн үйрөтүп.
Бей тартибин жабыла,
Жаман көрүп тилдешип.
Келе жаткан кыз-келин,
Айылдан чыккан тандалып.
Көрбөй жатып Көкүлдү,
Көпчүлүгү таң калып.
Кыз-келиндин кылдаты,
Көкүлдү тосту камданып.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Келе жатат бу дагы.
Тууган айдай шаңданып,
Алдындагы Суркоен,
Бүргөдөй туйлап секирип,
Жерге жукпайт таманы.
Мудасына жеткизди,
Каргадай жалгыз баланы.
Суркоен жеңди чынында,
Мелтиреген каланы.
Суркоен колго тийбесе,
Каланы Көкүл чабабы.
Кедейдин жалгыз баласы,

Анык болду бул элге,
Аруукени алары.
Жетип келип кыздарга,
Көзүн салып карады.
Канкорлорду жайлаган,
Топтонтуп кызды айдаган,
Бир кедейдин карагы.
Ошол кезде бир келин,
Эр Көкүлгө карата,
Айтып турган саламы.
Ат чарчаткан арыстан,
Жаралыпсың артыкча.
Жеңилбеген намыстан,
Жалгыз өзүң келипсиң,
Көрбөгөн жер алыстан.
Сендей адам бар бекен,
Кайра тартпай душмандан,
Жалгыз адам чабышкан.
Кабарың калкка билинди,
Алты канат ак өргөө,
Арнап сизге тигилди.
Кагылайын карагым,
Кетирчи ичтен кириңди.
Колуңду тосуп биз келип,
Эми көрдүк түрүңдү.
Алып келдик ээрчитип,
Эңсеп жүргөн күлүңдү.
Тосуп келдик жолуңду,
Тынчытчы чырак оюңду.
Күйөө деп күтүп турабыз,
Бериңиз бизге колуңу.
Насип болсо аласың,
Адамдын колу тийбеген,
Атыр жыттуу сонунду.
Кайраттуу адам болбосо,
Ушундай иш кылабы.
Кан майданга киришпей,
Баатырдын аты чыгабы.
Эрдик менен кыз алмак,
Эр жигиттин кумары,
Каардуу сендей шерлердин,
Канаты жоодо сынабы.
Самаганын албаса,
Сиздей адам тынабы.
Кагылайын карагым,
Капа болбой жүрүңүз.
Биз да барып камынып,
Аракетти кылалы.
Каргадай бала кан күйөө,
Өзүңдөн жооп угалы.
Сөзгө кезек бергенде,

Эр Көкүл карап турабы.
Отуз келин, отуз кыз,
Ойноп турса алдында,
Көкүл кантип чыдады.
Келипсиңер келин кыз,
Айлыңан акыл кылышып.
Жададыбы Темиркан,
Алты күнү урушуп.
Кайраттуу каның каякта,
Армансыз болуп көрбөйбү.
Кайра дагы кол курап,
Кан майданга чыгышып.
Канкорунун кайгысын,
Койдубу же унутуп.
Кан Ичме Карач баласы,
Жүргөн экен кампайып,
Жаш балдарды курутуп.
Суркоендой тулпарды,
Жүрүптүр мага суутуп.
Тулпарын миндим туйлатып,
Эки ооз сөзгө чыдабай,
Каласын чаптым кыйратып.
Акылы болсо Темиркан,
Аруукесин бербейби,
Чатак кылбай тим жатып.
Бара жатам айлына,
Барып сурап канамын,
Ушул сөздүн дайнына.
Эл болом деп кыз берсе,
Эртең кайтам айлыма.
Өзүм барып өтөмүн,
Темиркандын алдына.
Арууке үчүн башымды,
Кан майданга кыйдыма.
Ашык жардын айынан,
Аябай кыргын салдыма.
Суркоен менин канатым,
Туйлатып миндим алдыма.
Жүргүлө эми кыз-келин,
Темиркандын айлына.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Сөзүн айтып токтоду.
Ортого алып кыз-келин,
Күйөө деп кошуп коштоду.
Баланын жинин таратты,
Кыз-келиндин тоскону.
Эр Көкүлдүн кайгысы,
Таркагандай окшоду.
Айылга жакын барганда,
Көтөрүп аттан түшүрдү.

Айланып чыкпайт кыз келин,
Тегеректеп тизилип.
Жездеке деп кыз-келин,
Жетеледи өргөөгө.
Денеси коркуп титирейт,
Айлындагы эр аял,
Эр Көкүлдү көргөндө.
Суркоендой тулпарды,
Тушуна жакын байлатып,
Отурат арстан өргөөдө.
Тамак-ашын жеткирип,
Келиндер жүрөт шарактап.
Темиркан жүрөт талаада,
Отуралбай тынч алып.
Жүрөгү күйүп алактап,
Суркоенду көргөндө,
Көңүлү жаман бөлүнүп.
Акырет кеткен Кан Ичме,
Элестеп көзгө көрүнүп.
Темиркан атты караса,
Көзүнүн жашы төгүлүп.
Суркоендой тулпардын,
Панардай көзү жайнаган.
Алтымыш күн чапканда,
Аягы чарчап талбаган.
Кулунуман кур болуп,
Жаралган болчу сур болуп.
Жети жашка чыкканда,
Куландарга кошулуп,
Муздак тоону жайлаган.
Өмүр шерик аты деп,
Калк сураган Темиркан,
Кан Ичмеге арнаган.
Тулпарды көрүп Темиркан,
Эсебин таппай зарлаган.
Башына түшүп кыйын иш,
Өлүмгө жанын кыялбай,
Суркоен турмак үстүнө,
Жалгыз кызын кармаган,
Тулпарын көрүп от болуп,
Көңүлдө кайгы көп болуп.
Эр Көкүлдүн кылганы,
Буларга калды айтылып,
Өчпөс тарых сөз болуп.
Картайганда Темиркан,
Кайгыга түштү үшүнтүп,
Эр Көкүлгө кез болуп.
Кайгыда булар жүргөндө,
Күн батыптыр кеч болуп.
Кечки салкын түн менен,
Көкүл чыкты талаага.

Кызыл күлдөй кыз-келин,
Калбай ээрчийт балага.
Жетелешип жезде деп,
Убайым салбайт санаага,
Суркоен турат тушунда,
Каңтарылып байланып.
Көкүлдүн көөнү ишенбейт,
Мине качып кетер деп,
Тулпардан чыкпайт айланып.
Кыз-келиндин сөзүнө,
Такыр көнбөйт алданып.
Тулпарды алып кетет деп,
Сырын айтпайт арданып.
Бет алып жоого чыкканда,
Көкүлдүн иши оңолгон.
Алдындагы Суркоен,
Кызыл канга боелгон.
Кедейдин жалгыз кулуну,
Канча күнү кан кечти.
Минтип эмгек кылбаса,
Табылбайт сулуу оңойдон.
Арыкта суун бурдурду,
Ат чөмүлмө көл кылып.
Суркоенду түшүрүп,
Кыздарга канын жуудурду.
Атадан артык туулган,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Баатырлыгын чын кылды.
Келбети сонун кыз келин,
Баатырга кызмат кылышты.
Бирден алып самынды,
Суркоенду жуушту.
Каргадай бгша кабарын,
Калага кыйын угузду.
Айтканына макул деп,
Алдында чогуу турушту.
Суркоендой тулпарды,
Кан сөлүнөн арылтып.
Канча күлчө самынды,
Жоготуп сууга агызып.
Чубулдашып кыз келин,
Суудан алып чыгышты.
Суркоен сууга кубулуп,
Кылыгы кыздан артыкча,
Кундуздан сонун кубулуп.
Байлаган жерге тынч турбайт,
Так секирип жулунуп.
Эр Көкүл элге ишенбей,
Тулпарды минип качар деп,
Болоттон кишен салдырды.

Он эки тилдүү бурама,
Ачкычын өзү алдырды.
Колунда түрдүү жарагы,
Ажыратып өзүнөн,
Керегеге илбеди.
Эр Көкүлдүн пикирин,
Эч бир адам билбеди.
Бир келинди чыгарып,
Кабагын чытып ачынып,
Алтын Көкүл сүйлөдү.
Келиңиз жеңе жаныма,
Мен кечигип жатпаймын,
Айтыңыз барып каныңа.
Бекер күндү өткөзүп,
Кызыкпаймын чайына.
Айтканга капа болбосун,
Ачуумду токтотуп,
Карадым кандын жайына.
Берер болсо Темиркан,
Жөнөтсүн мени кармабай.
Берсе кызын камынсын,
Кара күчкө күйөө деп,
Жаш балача алдабай.
Бейшемби жума оор деп,
Кудайдын күнүн тандабай.
Эки күндүн ичинде,
Берер болсо жөнөтсүн,
Мени бекер байлабай.
Ушул сөздү айтып бар,
Жакшы жеңе каныңа.
Жалган сөздү жалдабай.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Катуурак сүйлөдү.
Бетине карап келиндин,
Учуп кетти үрөйү.
Коркуп калган эмеспи,
Каты ооруду жүрөгү.
Ушул жалгыз баладан,
Калалуу эл жүдөдү.
Көкүлдөн аман калсак деп,
Көпчүлүктүн тилеги.
Алмайынча тынабы,
Эңсеп келген Эр Көкүл,
Аруукедей бүлөнү.
Жанагы келин жалынып,
Канга барып сүйлөдү.
Жүрөгүнөн от жанып,
Жалбырттаган жалындай,
Темиркандын күйгөнү.
Жоого кетип баратат,

Арууке жалгыз сүйгөнү.
Кагылайын кан ата,
Азыр айтамын азыраак,
Өзүңүзгө карата.
Бир азыраак сүйлөйүн,
Айткан сөзүм жараса.
Тарылтты го заманды,
Бир кедейдин баласы.
Уксун деди сөзүмдү,
Эки күнгө калтырбай,
Жөнөтсүн дейт өзүмдү.
Жаман кылып жатыры,
Кыз-келинге өкүмдү.
Араң алдап отурбуз,
Мүнөзүнөн чоочуйбуз.
Кагылайын кан ата,
Алдырба жашка көзүңдү.
Ала турган айла жок,
Баладан сиздин өчүңдү.
Каарданып жатыры,
Каяша кылар каруу жок.
Каргадай жалгыз баланын,
Жаман экен ачубу.
Ашуу болду кантейин,
Бешенеге жазууну.
Кайсы болот кан ата,
Бул баланын акылы.
Жалгыз кызды берет деп,
Жалпы журтуң жашыды.
Алты капка шаарга,
Жалгыз бала татыды.
Канча адамды жайлады,
Алдуу-күчтүү азамат,
Кыргындан аман калбады.
Жанга батат айла жок,
Күн тийбеген эркени,
Кайра жаңжал салганы.
Эми чыкса аттанып,
Бизден тукум калбады.
Берсек аман калабыз,
Жаңы бышкан алманы.
Жанындагы кыз-келин,
Арылбайт айтса арманы.
Кагылайын кан ата,
Кандай акыл табамын.
Чечиңиз сөздүн аягын,
Бууругуп турган балага,
Эмине деп барамын.
Темиркан акыл ойлоду,
Түпсүз түшүп убайым,
Ушул канга орноду.

Келин балам келипсиң,
Аруукени бербесең,
Иш оңунда болбоду.
Бир кедейдин баласы,
Карып кеткен кезимде,
Эркиме мени койбоду.
Келин балам алып бар,
Аруукени жанына.
Кайсынын тартам азабын,
Тынчтык болсун жаныма.
Бир эки күн карасын,
Ашыктырбай жайыма.
Ошо бала келбесин,
Күүлөнүп бекер каарына.
Тулпарым кетти жулкунуп,
Ардактаган жалгызым,
Жоого кетти кулпунуп.
Кан Ичмеден айрылып,
Ушул кезде турумун,
Убайымга тумугуп.
Жаныма батар жарагым,
Кайраты катуу адамым,
Аруукедей карагым,
Душманга кетти кармалып.
Куйругуман айрылып,
Отурумун зарланып.
Бир каргадай баланын,
Кылганына таң калып.
Келин балам айтып бар,
Аруукени бермекке,
Мен да жатам камданып.
Жалгызымды алып бар,
Ал жайыма караса,
Жата берсин жайланып.
Ушул балам айтканым,
Жооп сурап келипсиң,
Жакшы келин шайланган.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Отуруп калды үшкүрүп.
Болгон ишти ойлонсо,
Жүрөгү сыздап ич күйүп.
Он эки мүчө денеси,
Ойлогон сайын бүт күйүп.
Кабарчы келин жөнөдү,
Көзүнүн жашын шыпырып.
Ар нерсе кетип оюна,
Айнектей өңү бузулуп,
Аруукеге барды эми.
Заманасы кысылып,
Бошотпоско көз жетти,
Эр Көкүлдөн кутулуп,

Аруукедей сулуунун,
Артык көргөн жеңеси.
Жаштан бери бир болчу,
Өкөөнүн кеңеши.
Жалгыз эрке жайдары,
Темиркандын колунда,
Жыттап жүргөн керээси.
Кагылайын каралдым,
Келдим сенин өзүңө.
Кулагың сал курбалым,
Менин айткан сөзүмө.
Садага кылам жанымды,
Карагаттай көзүңө.
Жатканың шайы килемби,
Сары ирең кылып саргайттык,
Сары алтындай иреңди.
Жеңи кыйын жаш бала,
Бар деп мени жиберди.
Алып кел дейт жаныма,
Ала турган бүлөмдү.
Ичиндеги пикирин,
Өзү чечип айтпаса,
Анын жайын билемби.
Кыз-келиндер чогулуп,
Оюн кылып отуру.
Жалгыз эле адамга.
Эңсегени сиз экен,
Алымсынбайт аларга.
Келип турат жеңекең,
Ушуну үчүн кабарга.
Отуру күтүп келет деп,
Жол карашып алар да.
Же ойнобойт, же күлбөйт,
Кыз-келинди киши деп,
Көзүнө бала деги илбейт.
Кагылайын каралдым,
Өзүң барып амалда.
Кайталап келсе каарына,
Калкыбызга жаман да.
Айланайын алтыным,
Болду сөзүм түгөндү,
Барсаң ылдам аянда.
Чыдабай турган сулууга,
Көкүлдүн жетти кабары.
Аруукедей алтындын,
Эр Көкүл сүйгөн адамы.
Айнектен ачык ачылды,
Жайдарынын кабагы.
Мурун сынап жактырган,
Айбаты калың баланы.

Анык болду сулуунун,
Чакырган жерге барары.
Кубанган болчу көргөндө,
Самаганы табылып.
Амалы жок отурган,
Эр Көкүлдү сагынып.
Алтындан кылган керебет,
Акырын түштү Арууке,
Барайын деп камынып.
Жыпар мончок сулууну,
Каршы-терши тагынып.
Атырга чылап упаны,
Аябай бетке жабынып.
Асыл кийим кийинип,
Темиркандын жалгызы,
Аткан таңдай сүрүлүп.
Кошулсам деп Көкүлгө,
Жүрөгү туйлап сүйүнүп.
Эки көздүн арасы,
Иликтир шамы күйгөндөй.
Эки каштын арасы,
Калем менен чийгендей,
Көргөн адам чыдабайт,
Жанынан кечип сүйгөндөй.
Алары келсе айлына,
Акылы артык Арууке,
Кантип турат түрдөнбөй.
Бул сулууну көргөн жан,
Туралабы сүрдөнбөй.
Алтын күбөк чачында,
Аруукедей сулуунун.
Каркырасы башында,
Ашык болду Көкүлгө,
Темиркандын жалгызы,
Өзү он беш жашында.
Жакшы көргөн жеңеси,
Коштоп жүрөт кашында.
Ире-шире күүгүмдө,
Алып барды жетелеп,
Жаш Айдардай асылга.
Эшигин ачып киргизди,
Жанындагы жеңеси,
Эпчилдигин билгизди.
Аруукенин жамалы,
Талай жашты күйгүздү.
Көргөн жигит тамшанат,
Аруукедей сулуунун,
Тамагынын агына.
Көрүп калган жигиттер,
Көчөдө жүрөт кубанып,

Эки азилдин шаарына.
Ардактаган Арууке,
Эки жакшы кызды алып.
Тула бою буркурап,
Жыты жыпар жыттанып.
Эр Көкүлдүн жанына,
Тизесин отурду басып мыктанып.
Көөнүнө жаккан курдашын,
Кыз-келинден кысканып.
Эркелеп барып отурду,
Курдашынын жанына.
Жаралган экен Арууке,
Эр Көкүлдүн багына.
Ашык болгон эки азил,
Угулду элдин барына.
Тизелешип отуруп,
Бирин-бири сынады.
Кол кармашып көрүшүп,
Жаштардын канды кумары.
Бүрөөбү кедей, бири кан,
Өкөбүнүн чырагы.
Талабына жетпесе,
Ашыктын көөнү тынабы.
Он алты жаш, он беш жаш,
Оюнга канбас убагы.
Жанагы жакшы жеңеси,
Эки бирдей асылдан,
Жатуунун жайын сурады.
Кагылайын каралдым,
Көптөн бери уктабай,
Чарчады курдаш адамың.
Күйөө бала чырагым,
Ачылдыбы кабагың.
Деп үшүнтүп жеңеси,
Төшөк сала баштады.
Орун салып таярлап,
Ойдогудай тактады.
Келин кызды таратып,
Жатуудан сөздү баштады.
Үйдө калды үчөбү,
Төшөккө Көкүл жатпады.
Ошол кезде Көкүлгө,
Аруукенин айтканы.
Айбатың аба тиреген,
Аралап келген арстаным.
Алты капка шаарыма,
Кандай жорук баштадың.
Уккандарга унутпас,
Тарых кылып таштадың.
Бир тууганымды өлтүрүп,
Тулпарын миндиң туйлатып,

Каланы чаптың кыйратып,
Ошолорду ойлобой,
Кадырыңды сактадым.
Кадырлап келдим алдыңа,
Алты катар бар жаздык,
Башыңызга жаздадым.
Назарымды сындырып,
Эмне үчүн жатпадың.
Керек бүлөң мен болсом,
Каеримен жакпададым.
Айтчы мага сырыңды,
Капа кылба мендейди.
Ачык айтчы чыныңды,
Таппай эңсеп жүрчелем,
Бир өзүңдөй уулду.
Биздин күйөө болгонуң,
Алты капка элиме,
Анык болуп угулду.
Жатпайм деген сөзүңүз,
Бошотуп барат муунду.
Айланайын арыстаным,
Айып көрөм мунуңду.
Деп үшүнтүп Арууке,
Көзүнүн жашын шыпырып,
Тетири карап бурулду.
Анда Көкүл сүйлөдү,
Аруукенин айтканын,
Акылман бала сүйбөдү.
Менде болсо көңүлүң,
Айткан сөздү билбеди.
Арууке сенин айлыңда,
Мага күйчү ким деди.
Элиң душман өзүмө,
Кулак салгын курдашым,
Менин айткан сөзүмө.
Жеталбай жүрү далай жан,
Менде турган өчүнө.
Амалы жок карашат,
Күйөө деп менин көзүмө.
Төшөгүңө мен жатсам,
Уйкуга көзүм кетпейби.
Эрегишкен душмандар,
Келип башым кеспейби.
Жалгыз мени жайласа,
Жарагым алып кетпейби.
Тиштенип жүргөн душмандар,
Тилегине жетпейби.
Жалгыз мендей баланын,
Күйүп турган чырагы,
Бул жалгандан өчпөйбү.
Эмгек кылдым сен үчүн,

Эң бир сонун кыйналып.
Эрдик кылдым таарынбай,
Жоого кирдим чыңданып.
Далайы өлдү кылычтан,
Мизине тийип кырданып.
Дагы эле жүрү элиңде,
Тишин кайрап сурданып.
Ал душманды билбейсиң,
Таарынасың сулуум,
Капа кылдың муңданып.
Андан көрө Арууке,
Уктабай ойнойлу,
Аңдып жүргөн душман көп,
Уйкуга көңүл койбойлу.
Ашык болгон алтыным,
Ай сымалдуу жаркыным,
Түбөлүктү ойлойлу.
Эртерек элге кетели,
Аман-эсен айылга,
Ойноп-күлүп жетели.
Элибизден табылар,
Жашчылыктын эсеби.
Деп үшүнтүп эки асыл,
Акыл кылып сүйлөштү.
Бир-бирине билгенин,
Жаш тилектер үйрөттү.
Асылдар акыл ойлошуп,
Уктабай эркин ойношуп,
Ушул күнкү түн кетти,
Эртең менен турушту.
Темирканга Эр Көкүл,
Шашылыш кабар угузду.
Айлын жыйнап ашыгып,
Даярдыгын кылышты.
Уккандар бүтүн келишти,
Аруукенин энчисин,
Акыл менен беришти.
Айтканына Көкүлдүн,
Амалсыздан көнүштү.
Аял-эркек чубулдап.
Карышкыр тийген жылкыдай,
Бала-чака чурулдап,
Аруукенин аларын,
Саратанга арттырып.
Жибектен салып кош аркан,
Азем үчүн тарттырып.
Чачыгы жибек килемди,
Жүк үстүнө жаптырып.
Бирөө эмес ушундай,
Он төөгө жүк койду.

Барлыгы асыл буюмдан,
Көргөн адам айткандай,
Атагы чыккан иш болду.
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Аруукеге жаккан соң,
Темиркандын көңүлү,
Эр Көкүлгө түз болду.
Чакырып алып күйөөбүн,
Айтып турган акылы.
Арууке болду Көкүлдүн,
Акыреттик жакыны.
Кагылайын карагым,
Ак батамды берейин.
Ачылсын сенин таалайың.
Ардактап баккан жалгызды,
Ак ниеттүү мен бердим.
Ыразылашып далайын,
Өлгөнүнө өкүнбөйм,
Кеткенине кейибейм.
Сен да менин баламсың,
Кантип кара санайын.
Суркоенду күтүп мин,
Өзүңөн кантип аяйын.
Кайратым жок колумда,
Картайып калган атаң,
Келип-кетип катташып,
Ал-жайыма карагын.
Деп үшүнтүп Темиркан,
Аруукенин алдына,
Арнап жорго мингизди.
Айнектей болгон алтынга,
Ар түрдүү шайы кийгизди.
Адилдигин Темиркан,
Айылына билгизди.
Он беш келин, он жигит,
Кызына кошуп жүргүздү.
Мелтиреген Арууке,
Жаштардын ичин күйгүзүп,
Суркоенго Эр Көкүл,
Шумкардай болуп минди эми.
Кош, кош, чү, чү кыйкырык,
Көчтү тартып жүрдү эми.
Он беш келин, он жигит,
Аземдеп арткан жүктүү нар,
Жетелешип бир бирден,
Кара жолго кирди эми.
Аруукеден ажырап,
Айылы калды томсоруп,
Батырдын жайын билди эми.
Элине карап чыкканда,
Жүрөгү толкуп Эр Көкүл,

Кылганын ойлоп күлдү эми.
Жаштардын толкуп ойлору,
Алтын Көкүл, Арууке,
Ат үстүндө ойноду.
Эки асыл минди эрчишип,
Тулпар менен жоргону.
Күнү-түнү жол жүрүп,
Беш күндөн ашты болжолу.
Келгенсип калды жерине,
Бара-бара жакындап,
Жеткенсип калды элине.
Көкүл туруп сүйлөдү.
Он беш келин, он жигит,
Кулак салды кебине.
Жанымдагы жеңелер,
Жарым күндүк жол калды.
Мен айылга барайын,
Келин келе жатат деп,
Элиме кабар салайын.
Ага тууган элимдин,
Көрүшүп колун алайын.
Деп үшүнтүп Эр Көкүл,
Жолго түштү бөлүнүп.
Аруукенин көзүнө,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Адамдан артык көрүнүп.
Айдай болгон сулуунун,
Балага мээри төгүлүп.
Суркоенду ойнотуп,
Айлына карап жөнөдү.
Ушундай болду укканга,
Эр Көкүлдүн өнөрү.
Баатыр болуп чыкпаган,
Эшимкулдун айлынан,
Бул баладан бөлөгү.
Жарактары жаркылдап,
Алдындагы Суркоен,
Кыз кыялдуу кылтылдап.
Ата-энесин көргөнчө,
Чыдабай жүрөк зырпылдап.
Бейкут жаткан айлына,
Келди Көкүл аралап.
Эшимкул, Зуура экөөнөн,
Айрылдык деп Көкүлдөн,
Кандуу жаш көздөн салаалап.
Олтуралбай үйүнө,
Жүрүптүр күйүп талаалап.
Келип түштү үйүнө,
Карады калды таңыркап,
Эр Көкүлдүн түрүнө.

Ата-энесин колтуктап,
Армандан чыгып көрүштү.
Сагынып көргөн жалгызды,
Алмак-салмак өбүштү.
Амандыгын билишип,
Калкына кабар беришти.
Аял-эркек, кыз келин,
Топурашып топтошуп,
Калбай баары келишти.
Келин келе жатат деп,
Көкүлдөн укту дайынын.
Калың күлкү тамаша,
Кандай басты айылын.
Көрөбүз деп кубанат,
Эр Көкүлдүн зайыбын.
Келиндин жайын угушту,
Чыдай албай кыз-келин,
Жол тосушуп чыгышты.
Эрлиги менен Эр Көкүл,
Көрсөттү элге бул ишти.
Жол тосушкан кыз-келин,
Кубангандан шыңкылдап,
Каткырышып күлүштү.
Арууке сулуу келатат,
Көрелекте кубантып.
Жүккө жапкан килемдер,
Көргөндүн көзүн уялтып.
Күн нурундай жалтырап,
Картаңдын көзү тунарып.
Келди Арууке кыздарга,
Жибектей чачын чубалтып.
Аттан түшүп Арууке,
Кол куушуруп жүгүндү.
Уятына кыз-келин,
Ыракмат айтып сүйүндү.
Иреңин көрүп канча жан,
Шыбарышып бүлүндү.
Майда кыздар чуулдап,
Келип калды келин деп,
Айылды карай жүгүрдү.
Аруукенин канаты,
Артыкча элге билинди.
Аруукени кыз-келин,
Алып келе жатыры.
Жол талашып жыгылып,
Арка жакта адашып,
Калып келе жатыры.
Аруукедей сулууну,
Көргөн жаштын кумары,
Канып келе жатыры.

Үйгө алып келип киргизди,
Алтын Көкүл жаш Айдар,
Эрлигин элге билгизди.
Ай жамалдуу Арууке,
Ачыкка чыгып көрүнбөй,
Жаш балдарды күйгүздү.
Калың болду тамаша,
Эшимкулдун айлында.
Кыз-келиндер баарысы,
Аруукенин алдында.
Үйүнө жүгүн жыйышып,
Кабарын калкы угушуп.
Аруукени көрө албай,
Талайы жүрөт урушуп.
Эр Көкүл баатыр чыкты деп,
Элинин көөнү тынышып.
Аксакалдар бөлүнүп,
Эшимкулду чакырып,
Өздөрү акыл кылышып.
Өңчөй чалдар ой кылып,
Баатыр чыкты балабыз,
Калааны чаап каңтарып,
Жактырып тулпар атты алып,
Келбедиби тигинтип,
Душмандарды кор кылып.
Деп үшүнтүп кеңешип,
Кырыялар келишти.
Аябай малды союшуп,
Баатырлуу калк болушуп.
Алты күнү аябай,
Айтымдуу тойду беришти.
Ак майын суудай агызып,
Жаңы көпкөн жаш балдар,
Табак тартты жарышып.
Ыраазы кылды Эшимкул,
Куданын көөнүн табышып.
Кунан байге, ат байге,
Кайта, кайта чабышып.
Күрөшкө чыккан балбаны,
Арыстандай чалышып.
Оңду-солду көтөрүп,
Карсылдашып алышып.
Чыккандары байгесин,
Этек-этек алышып.
Атты таптап минишип,
Качырышып келишип.
Бир-бирине аябай,
Баатырлар күчүн беришип.
Билектери сыйрылып,
Жан аябай челишип.
Байгесин алды мыктысы,

Бошурагын жеңишип,
Таң-тамаша тай менен,
Эшимкул элди таратты.
Эмгек менен көрүштү,
Эшимкул Зуура экөөбү,
Адам көрбөс талапты.
Эр Көкүл элге таштады,
Укмуштуу кылып санатты.
Он беш келин, он жигит,
Ыраазы болду буларга.
Көңүлдөрү жайланып,
Кош айтышып коштошуп,
Аттанышты булар да.
Ушулардан дайынын,
Темирканы угар да.
Мингени тулпар ат болуп,
Алганы сулуу Арууке,
Көкүлдүн көөнү шат болуп.
Аруукедей түгөнгүс,
Жаш балдарча кумар да.
Алал тоюн кылдырып,
Ак никесин кыйдырып.
Эми жатса Эр Көкүл,
Бууруккан кумар чыгар да.
Эшимкул Зуура үшүнтүп,
Бала үчүн кандай кыйналды.
Көрүнгөн жерди кыдырып,
Кыйнаган карып бир жанды.
Адал экен эмгеги,
Тилеги кабыл келгени.
Арууке болуп келини,
Артыкча болду жыргалы.
Атлас, шайы үйүнө,
Асыл буюм жыйганы.
Маалим болду калкыка,
Санаасынын тынганы.
Өткөн кирлер жоголуп,
Жарылып жүрөк ачылып.
Аруукени айылы,
Жамандыкка кыйбады.
Эр Көкүлдү көргөндөр,
Эрдигин айтып мактады.
Өз айылын кор кылбай,
Душмандардан сактады.
Кара ниет бузуктар,
Айылына батпады.
Акылы толук Арууке,
Эшимкул менен Зуураны,
Артыкча болду бакканы.
Эмгегин кандай жандырды,
Эзилип жүрүп тапканы.

ТЕКСТЕГИ ТҮШҮНҮКСҮЗ СӨЗДӨРГӨ ТҮШҮНДҮРМӨ СӨЗДӨР

Бала окунуу
Керенелүү
Көй кашка
Керет

-бала багып алуу.
-келин-кызга жарашкан, керенелүү шай-кызык.
-жердин түбү, өтө ыраакы жер деген мааниде.
-алдын ала билүү касиети, көзү ачыктык.

МАЗМУНУ

ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА (БАШ СӨЗ)	5
ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА	6

Адабий-көркөм басылыш
«Эл адабияты» сериясы

**ЭШИМКУЛ МЕНЕН ЗУУРА, КУЛБААРАМ МЕНЕН АСАН,
НУРКАН, ЖАНТАЙ**
17-том

Түзгөндөр: *А. Жакыпбекова, С. Егимбаева, Н. Өмүрзакова,*
А. Кадырмамбетова
Көркөмдөгөн сүрөтчүсү *Р. А. Исаков*

Басманын башкы редактору *К. Ишимканов*
Редактору *Р. Сакелова*
Сүрөт редактору *И. Васильев*
Техн. редактору *М. Курбанбаева*
Корректору *С. Карамолдоева*

ИБ № 997

Терүүгө 18.07.02. берилди. Басууга 26.09.02. кол коюлду. Кагаздын
форматы 84x108^{1/32}. Көлөмү 23,5 физ. басма табак, 19,64 шарттуу
басма табак. Нускасы 2000. Заказ № 2091. Келишимдик баа.

«Шам» басмасы

«Кыргызполиграфкомбинат» акционердик коому
720005, Бишкек ш., Суванбердиев көчөсү, 102